

Nationalekonomiska Institutionen
vid Lunds universitet

Privat pensionssparande och finansiell förmåga
– *En jämförelse mellan bankpersonal och allmänheten*

Nina Andersson och Teresia Bengtsson

NEKN05 Examensarbete – masternivå, civilekonomprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Erik Wengström

Termin: Vt-2016

Abstract

Retirement is something that affects everyone, but even so, many individuals tend to postpone the investments and decisions concerning retirement savings. Pension planning creates anxiety and concern for many individuals and complex choices do not facilitate this process. This thesis examines whether individuals' understanding of financial information is affecting the decisions they make. It also focuses on how private pension savings are changing in connection with the recently changed rules for tax-deductions of individual pension savings (IPS) in Sweden.

To investigate whether a higher financial literacy affects the decisions individuals take, two surveys has been made. The two studies have identical questions but the target groups are different. The first survey was distributed to bank employees since they are responsible and offer advice on savings and investments and should therefore have greater knowledge in finance. The second survey was answered by a control group which was intended to represent the Swedish population in general. In addition the survey also discussed theories to provide possible explanations for individual decision making. The paper compares the results with previous research done in the field.

The results found were analyzed using descriptive statistics and OLS regressions. For individuals in general, the results matched with the results found in previous research. The results indicate that individuals with high financial capacity planned their retirement to a greater extent. Responses from the survey also showed that at a reduced tax subsidy, the individuals changed to another type of savings, but the level of savings were likely to remain unchanged.

The results from the survey showed a difference between bank employees and the control group. Bank employees showed a greater financial capacity, greater proportion of retirement plans and lower risk aversion compared to the control group. As for the IPS, only a few respondents of the bank employees (0.9 percent) were still making new deposits to the IPS, while there was 11.3 percent of the control group who still saves in the IPS.

Keywords: *Decision making, Financial literacy, Pension planning*

Sammanfattning

Pension är något som berör alla, trots detta så väljer många individer att skjuta på de beslut och investeringar som rör pensionssparande. Pensionsval skapar ångest och oro hos många människor. Tyvärr underlättar inte de komplexa valmöjligheterna denna process. Denna uppsats undersöker därför om individers förståelse om finansiell information påverkar de beslut som tas. Uppsatsen har även valt att inrikta sig på hur det privata pensionssparandet förändras i samband med de nyligen förändrade reglerna för avdragsgillt individuellt pensionssparande (IPS).

För att undersöka om en högre finansiell förmåga påverkar de beslut som tas har två enkätundersökningar utformats. Frågorna i de två undersökningarna är identiska däremot skiljer sig målgrupperna åt. Den första enkätundersökningen riktar sig till bankpersonal eftersom de ansvarar och ger råd om sparande och placeringar och de bör därför ha högre kunskap inom finans. Den andra undersökningen besvarades av en kontrollgrupp som var avsedd att representera den svenska allmänheten. Utöver enkätundersökningen diskuteras även teorier för att ge möjliga förklaringar till individers beslutsfattande. Uppsatsen jämför dessutom resultatet med tidigare forskning som gjort inom området.

De resultat som påträffades analyserades sedan med hjälp av deskriptiv statistik och OLS regressionsanalyser. Det påträffade resultatet gällande beslutsfattande stämde generellt överens med det som funnits i tidigare forskning. Resultat visade att individer med hög finansiell förmåga tenderar att planera sin pension i högre utsträckning. Svaren från undersökningen visade att vid en sänkt skattesubvention valde individerna att ändrade till en annan typ av sparande men att nivån på sparande oftast förblev oförändrad.

Resultatet i undersökningen visade också på en viss skillnad mellan bankpersonal och kontrollgruppen. Bankpersonal visade en högre finansiell förmåga, en lägre riskaversion samt större andel pensionssparare jämfört med kontrollgruppen. Vad gäller IPS så hade näst intill all bankpersonal (0,9 procent) avslutat alla nyinsättningar till IPS medan det fortfarande fanns 11,3 procent av kontrollgruppen som sparar inom IPS.

Nyckelord: *Beslutsfattande, Finansiell förmåga, Pensionsval*

Författarnas tack

Vi vill börja med att först och främst tacka vår handledare Erik Wengström för den hjälp vi erhållit i form av värdefulla och givande diskussioner samt kloka synpunkter. Därefter vill vi tacka de individer som ställt upp och deltagit i enkätundersökningen samt ett extra tack till de banker som givit tillåtelse och möjlighet att genomföra studien.

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
1.1. Bakgrund	7
1.2. Frågeställningar, syfte och avgränsningar	8
1.3. Disposition	8
2. Pension i Sverige	11
2.1. Pensionssystemet	11
2.2. Sammanfattning	14
3. Grundläggande finansiella begrepp	15
3.1. Fonder	15
3.1.1. Etiska fonder	15
3.1.2. Fondavgift	16
3.2. Risk	17
3.3. Avkastning	17
3.3.1. Riskjusterad avkastning	17
3.4. Räntans exponentiella effekt	18
3.5. Inflation	19
3.6. Sammanfattning	19
4. Teori	21
4.1. Standardmodellen	21
4.1.1. Förväntad nytta	22
4.2. Prospektteorin	22
4.3. Livscykelteorin	23
4.4. Försiktigt sparande	24
4.5. Individens otålighet och diskonterad nytta	24
4.6. Status quo bias	26
4.7. Mänskliga faktorer som påverkar vid komplexa val	27
4.7.1. Individens preferensramar	28
4.7.2. Okunskap kring diversifieringseffekter	28
4.7.3. Många valmöjligheters påverkan vid beslutsfattande	29
4.8. Övriga faktorer som påverkar beslut	29
4.9. Sammanfattning	31
5. Tidigare empirisk forskning	33
5.1. Forskning inom beslutsfattande och pension	33
5.1.1. Svenska studier	35
5.2. Sammanfattning	36

6. Enkätundersökning	37
6.1. Metod	37
6.2. Urval	39
6.3. Enkätfrågor	40
6.4. Undersökningskvalitet	41
6.5. Analys av data	42
6.6. Kritik beträffande enkätundersökningen	43
6.6.1. <i>Reliabilitet och Validitet</i>	43
6.7. Sammanfattning	44
7. Resultat	45
7.1. Deskriptiv statistik	45
7.2. Regressions analyser och estimat	56
7.3. Sammanfattning	64
8. Avslut	65
8.1. Analys och diskussion	65
8.2. Framtida forskning	73
8.3. Slutliga reflektioner	73
Källförteckning	75
Appendix A: Frågor & Svar - Bankpersonal	83
Appendix B: Frågor & Svar - Allmänheten	88
Appendix C: Jämförelse mellan grupperna – Justerat urval	93
Appendix D: Variabelbeskrivning	99
Appendix E: Stata regressioner – behandling av data	103

1. Inledning

Finansiell förmågas påverkan på pensionsbeslut har flertalet gånger berörts av tidigare forskning. Trots detta har ingen tidigare känd studie gjorts där bankpersonal jämförs med en kontrollgrupp för att påvisa möjliga skillnader gällande privat pensionssparande. Nedan ges bakgrund till uppsatsens ämne, detta följt av uppsatsens syfte, frågeställningar, avgränsningar samt disposition.

1.1. Bakgrund

Den ökande andelen pensionärer i kombination med ett ökat eget ansvar vad gäller beslut rörande sparandet, understryker vikten av att ha fördjupade kunskaper om pensionssparandet. För många individer kan pensionen vara ett ämne som skapar oro eller ångest och Nordeas Trygghetsindex 2016 visade för tredje året i rad att svenskarnas största oro i sin ekonomi är för sina pensioner (Nordea, 2016). Pensionssystemet är omfattande och idag finns det en uppsjö av olika valmöjligheter vad gäller pensionssparande, vilket leder till att individer skjuter på sina beslut gällande sitt sparande. En del av pensionssparandet sköts automatiskt och går inte att påverka, medan en annan del kan påverkas och anpassas för varje enskild individ. Utöver den allmänna pensionen kan individer dessutom pensionsspara privat vilket leder till ytterligare beslut.

Valmöjligheterna inför pensionen är många och rekommendationerna är nästan lika många. Även bland de mest inflytelserika och dominerande finansiella instituten verkar det inte finnas någon fullständig samstämmighet om vilken risknivå en investerare bör tolerera. Detta beror på flera olika faktorer, däribland individuella preferenser och olika individuella egenskaper såsom till exempel ålder. Tidigare forskare har tillämpat flera olika tillvägagångssätt för hur resurser optimalt ska fördelas mellan riskfyllda och riskfria tillgångar. Dessa resulterar sedan i flera olika strategier. Strategierna kan innebära allt från att hålla en konstant andel av riskfyllda tillgångar genom hela livet, till mer realistiska strategier som förespråkar större risk för yngre investerare som sedan gradvis minskas med åldern. Detta till förmån för säkrare tillgångar när individen närmar sig pensionsåldern.

För att kunna fatta optimala pensionsbeslut behöver en individ ta in och analysera all relaterad information. Med detta som bakgrund ter det sig intressant att undersöka om en större

finansiell kunskap leder till andra val gällande pensionen. För att undersöka om så är fallet jämför uppsatsen om pensionsbesluten skiljer sig åt mellan bankpersonal (som anses ha högre finansiell förmåga) och genomsnittsindividerna i Sverige.

1.2. Frågeställningar, syfte och avgränsningar

Syftet med uppsatsen är att kartlägga individers beteende gällande pensionsval samt undersöka om högre kunskap inom finans förändrar individers val gällande pension, vilket en del tidigare forskning tyder på. Detta kommer att göras genom att jämföra bankpersonal med ”allmänheten” som kontrollgrupp. Skillnader mellan grupperna kartläggs för att sedan kunna dra slutsatser kring om finansiell kunskap och risktagande påverkar individers beslut. Fokus i uppsatsen är att jämföra individers pensionsval, risktagande och finansiella förmåga. Uppsatsen syftar även till att undersöka möjliga förändringar gällande individers pensionssparande sedan det avdragsgilla individuella pensionssparandet togs bort i januari 2016.

Den huvudsakliga frågeställningen är om en högre finansiell förmåga och kunskap inom ämnet påverkar hur besluten för en individs privata pensionssparande ser ut. Agerar bankpersonal annorlunda än en genomsnitts individ när det gäller sina egna pensionsbeslut och är det så att kunskapen skiljer sig åt mellan dessa två grupper? Detta är den huvudsakliga frågeställningen men ytterligare en frågeställning tas i beaktning, nämligen om det finns andra faktorer som påverkar en individs beslut och i så fall vilka?

Geografiska avgränsningar har använts eftersom pensionssystem och det sociala skyddsnätet skiljer sig mellan länder, vilket kan snedvrider enkätsvaren. Därför har endast svar från individer som påverkas av det svenska pensionssystemet inkluderats. Enkätundersökningen inriktar sig på individers pensionsval med fokus på faktorer så som finansiell förmåga och risktagande. Övriga möjliga faktorer inkluderas inte i enkätundersökningen.

1.3. Disposition

Kapitel ett redogör för uppsatsens syfte och frågeställningar samt eventuella avgränsningar. I kapitel två presenteras en kort bakgrund av pensionssystemet för att läsaren ska kunna erhålla

maximal förståelse av vad som hänt tidigare och vilka förändringar som skett. En del vanligt förekommande finansiella begrepp som används inom pensionsplanering förklaras i kapitel tre. I kapitel fyra beskrivs teorier som är tillämpbara vid pensionsbeslut och som ger möjliga förklaringar till individers beslut. Vidare i kapitel fem redogörs tidigare empirisk forskning som berör ämnet. Det sjätte kapitlet presenteras enkätundersökningen. I kapitel sju redogörs för de resultat som påträffats och en diskussion avrundar uppsatsen i kapitel åtta. Appendix presenteras längst bak i uppsatsen.

2. Pensionen i Sverige

Pensionen i Sverige utgörs av tre delar; den allmänna pensionen, tjänstepensionen samt det privata pensionssparandet. Pensionssystemet genomgår ständigt förändringar och det är inte alltid enkelt för gemene man att vara uppdaterad med den senaste informationen. Nedan redogörs kortfattat de olika delarna i pensionssystemet samt hur individer i Sverige sparar idag.

2.1. Pensionssystemet

Riksdagen i Sverige beslutade 1913 att införa en allmän pensionsförsäkring för hela befolkningen. Det var en obligatorisk försäkring där pensionsåldern var 67 år och medellivslängden var cirka 63 år (SCB u.å.a). Försäkringen bestod av två delar där den första kan liknas med en privat försäkring och den andra vid en inkomstbeprövad tilläggs pension. Den första delen finansierades av den enskilde själv och byggde på en fonderingsprincip medan den andra bekostades med allmänna medel. Tjänstemän hade högre betalt och Tjänstemännens fackförbund hade kommit överens med arbetsgivare om en tilläggs pension som betalades genom avdrag på lönen, vilket gjorde att tjänstemännen hade bättre pensioner. Flera andra arbetsgrupper hade inte samma möjligheter till tilläggs pension. Pensionsbeloppen var låga och många hade svårt att klara sig på pensionen. Kvinnor fick lägre ersättning än män med argumentet att de levde längre.

Folkpensionen som innebar en principiell förändring av pensionens uppbyggnad infördes i början på 1930-talet. Folkpensionen bestod av en grundpension med ett fast belopp som var lika för alla och sedan en tilläggs pension som var beroende av inbetalda avgifter. Det var inte förrän 1946, vid folkpensionsreformen som differentieringen av pensioner utifrån kön övergavs. Många kvinnor hade ändå lägre pension än männen på grund av det inkomstgrundade tillägget i pensionen (Umeå universitet, 2013). Den allmänna tilläggs pensionen, ATP infördes på 1960-talet och omfattade då även tjänstepension (Pensionsmyndigheten u.å.a). I och med införandet fick alla medborgare ett tillskott till folkpensionen. Denna stod i proportion till den inkomst individen haft under sitt yrkesverksamma liv.

År 1994 och 1998 beslutade den svenska riksdagen om en stor pensionsreform. Anledningen till detta var bland annat att det ansågs kostsamt med ett förmånsbaserat system och att ett

avgiftsbaserat system borde införas istället. För individer födda efter 1953 gäller det nya systemet fullt ut, medan personer födda tidigare än detta delvis får det tidigare systemet med folkpension samt ATP.

Det nuvarande pensionssystemet infördes i slutet av 1990-talet. Pensionsåldern i Sverige är idag 65 år men det är möjligt att börja ta ut pension redan från 61 års ålder och individen har rätt att arbeta fram till 67 års ålder. Vissa yrkesgrupper så som brandmän kan gå i pension redan vid 58 års ålder. Det finns val gällande uttagsnivå och en del av den allmänna pension kan tas ut även när individen fortfarande arbetar. Även om den allmänna pensionen börjat tas ut går det att göra ett uppehåll för att gå tillbaka och arbeta och sedan återuppta pensionen igen.

Pensionen kan sparas i en bank eller i en fondförsäkring i ett pensionsförsäkringsbolag. Hur mycket som sparas och när pensionssparandet tar sin början väljer individen själv. Den enskilde kan till stor del bestämma själv när den vill gå i pension. Den höjda medellivslängden i Sverige gör att pensionssystemet på sikt är ekonomiskt ohållbart och det diskuteras idag huruvida pensionsåldern bör höjas eller ej (Umeå universitet, 2013).

I dagens system finns det tre sorters pension: allmän pension, tjänstepension och privat pension, se figur 1 nedan. Den allmänna pensionen består av tre delar: inkomst-, premie- och garantipension. Inkomstpensionen är en fast del medan premiepensionen ger individen möjlighet till aktiva val gällande placering av pengarna.

Figur 1 Källa: Fondkollen

Den allmänna pensionen finansieras via inkomstskatten och därför påverkas den direkt av storleken på individens inkomst. Totalt handlar det om 18,5 procent av bruttoinkomsten, där 16 procent används till inkomstpension och 2,5 procent till premiepension (Pensionsmyndigheten u.å.b). Lägstanivån för pension kallas för garantipension och alla människor som arbetat och bott i Sverige, även de som endast arbetat lite eller inte alls får i en liten omfattning ta del av denna del av den allmänna pensionen. (Pensionsmyndigheten u.å.c).

Det lägsta årliga pensionsbeloppet för en pensionär som varit bosatt i Sverige i minst 40 år var år 2013 ca 85 000 kronor.

Tjänstepensionen grundas antingen på avtal individuellt mellan arbetsgivare och arbetstagare eller kollektivt mellan arbetsgivare och fack (avtalspension). Det är arbetsgivaren som betalar för tjänstepensionen och de flesta i Sverige har tjänstepension genom sitt arbete. 88 procent av de som var 65 år eller äldre hade 2013 någon form utav tjänstepension. Till skillnad från den allmänna pensionen omfattas inte alla av tjänstepensionen. Orsaken till att individen inte inkluderas i tjänstepensionen kan vara att företaget inte har kollektivavtal, personen är egenföretagare, arbetslösa eller studerande (Pensionsmyndigheten u.å.d).

Den privata pensionen är en pension som individen sparar själv till. Detta kan göras som ett individuellt pensionssparande eller i en pensionsförsäkring. År 2013 hade 28 procent av individerna som var 65 år eller äldre i Sverige inkomster från ett privat pensionssparande. (SCB u.å.b)

I Sverige har privata pensionssparare sedan 2009 (för taxeringsår 2008) och fram till 2015 haft ett avdragsrättsligt belopp på 12 000 kr för privat pensionssparande. Innan 2009 var det avdragsrätt på ett halvt prisbasbelopp¹ (Sveriges riksdag u.å.a). År 2013 så fanns det drygt 5 miljoner personer i åldrarna 20 till 64 år som någon gång under 2013 var folkbokförda i Sverige och hade en förvärvsinkomst. Av dessa gjorde 36 procent avdrag för privat pensionssparade. Individer som hade inkomst av aktiv näringsverksamhet och individer utan pensionsrätt i anställning fick under 2013 göra avdrag för 12 000 kr samt ett tillägg på 35 procent av närings- respektive anställningsinkomsten.

Den 1 januari 2015 sänktes det avdragsgilla beloppet till 1 800 kr per år och första januari 2016 slopades avdragsrätten för privat pensionssparande helt. Slopningen innebär att personer inte längre får dra av någonting vid inbetalningar till individuella pensionssparanden (IPS) eller privata pensionsförsäkringar. Fortsatt sparande i någon av dessa sparformer innebär beskattning både vid insättning och vid uttag av pension. Det finns dock andra regler för egenföretagare och individer som saknar tjänstepension (Pensionsmyndigheten u.å.e). De flesta banker och försäkringsbolag informerar sina kunder om denna förändring och ber kunderna ta ansvar för sitt framtida pensionssparande. De flesta banker ger även råd om andra sparformer så som investeringssparkonto (ISK), kapitalförsäkringar, fonder, värdepapper,

¹ Prisbasbeloppet i Sverige 2009 var 42 800 kr. (SCB u.å.c)

sparkonton eller att amortering av eventuella lån. Under 2015 fortsatte ändå en halv miljon svenskar att sätta in pengar till IPS, trots att de blir dubbelbeskattade. Detta tros bero på att individer inte har fått, missat eller missförstått informationen som delats ut till dem. En annan anledning tros vara att många banker fortfarande har autogirodragningar till IPS kontot. Under 2015 ska enligt skatteverket 467 000 individer haft autodragningar till IPS. Att inte dessa automatiska dragningar avslutats automatiskt kritiserar av flera, speciellt eftersom det är de individer som inte förstått och inte har tid att förstå som drabbas hårdast av dubbelbeskattningen (Wedell, 2016).

2.2. Sammanfattning

Pensionssystemet i Sverige har ständigt genomgått förändringar, inte minst den stora förändringen på 90-talet. Sedan dess har förändringarna varit mindre men fortfarande av betydelse. De senaste åren har förändringar kring det avdragsgilla privata pensionssparandet varit aktuella. Beloppet som har varit avdragsgillt har sänkts för att slutligen slopas helt. Detta påverkar pensionssparares ekonomi och att se över sparalternativen kan vara extra intressant just nu för de sparare som drabbas. I nästa kapitel nämns och förklaras en del begrepp som ofta används inom sparanden och som är av väsentlighet att lyfta fram för uppsatsen.

3. Grundläggande finansiella begrepp

Nedan presenteras en del begrepp som individer kan stöta på när de planerar inför sin pension. Flera av dessa begrepp har de flesta individer hört talas om innan men vissa har bristande kunskaper om den faktiska innebörden. Vissa av de begrepp som beskrivs nedan är dessutom vanligt förekommande i studier om individers finansiella förmåga och används även i uppsatsens enkätundersökning.

3.1. Fonder

En fond beskrivs på enklaste sätt som en portfölj av värdepapper, som till exempel aktier eller obligationer. Anledningen till att spara olika värdepapper i en portfölj är att på så sätt kunna sprida riskerna. Fonden ägs sedan gemensamt av alla som köpt en andel i fonden och den förvaltas av ett fondbolag. Fondbolaget har sedan en eller flera personer som arbetar med att försöka följa fondens fastslagna placeringsinriktning och gör sitt bästa för att få den utvecklas så bra som möjligt. Det finns flera olika typer av fonder, däribland räntefonder, aktiefonder och blandfonder (Aktiespararna u.å.). De tre nämnda fondtyperna förekommer som svarsalternativ i enkätundersökningen med syfte att försöka kartlägga individers olika riskpreferenser.

3.1.1. Etiska fonder

En ny aspekt har på senare tid introducerats på finansmarknaden, nämligen etik. För att leva upp till kraven att vara en etisk fond ska investeringsprocessen ta hänsyn till miljömässiga, etiska och sociala riktlinjer i investeringsbesluten. (Renneboog, Horst, och Zhang, 2008). Företag som tar ekologiskt och socialt ansvar genom energispar, miljöhänsyn och hälsoförbättringar i sina beräkningar klassas som etiska företag. Detta gäller även företag som proaktivt och kontinuerligt arbetar för mänskliga rättigheter, god arbetsmiljö och arbetsvillkor samt arbetar mot barnarbete, tvångsarbete och diskrimineringar. (Swesif u.å.) I Europa har det varit en stark tillväxt i etiska fonder se senaste tio åren (Slapikaite och Tamosiuniene, 2013), trots detta utgör etiska fonder en liten del av fondutbudet i Sverige (Mårder, 2015). År 2014 gjordes en undersökning som visade att 11 procent av 1500 svarande hade minst en etisk fond i sitt fondsparande. Samma siffra 2012 var 5 procent så det visar en tydlig ökning i etiska

fondval. (Svenska dagbladet, 2016) I enkätundersökningen inkluderades en fråga gällande vilka viktiga egenskaper en investering bör ha där etiska fonder fanns med som svarsalternativ. Även förvaltningskostnad är med som svarsalternativ på denna fråga och begreppet diskuteras nedan.

3.1.2. Fondavgift

För att förvalta och administrera en fond tar fondbolagen ut en fondavgift eller förvaltningsavgift som den ibland också kallas för (Allt om spara u.å.). Det finns aktiva och passiva fondsparanden. I en aktivt förvaltdad fond tar förvaltaren precis som det låter aktiva beslut om att köpa, sälja eller behålla ett värdepapper beroende på en mängd olika faktorer som värderats och analyserats. En aktiv förvaltdad fond tar även hänsyn till analyser om olika marknader, värderingar av konjunkturen, och uppfattning om olika bolags eller värdepappers framtida möjligheter och utveckling. Detta görs inte i en passivt förvaltdad fond (indexfond) utan den passiva fonden eftersträvar endast att följa sitt index oavsett om detta går upp eller ner. Priset för en passivt förvaltdad fond är oftast lägre än en aktivt förvaltdad fond. Detta beror på att den passiva fonden i de flesta fall kräver mindre resurser än en aktiv fond (Fondbolagens förening, 2013). Beroende på om placeringen skett inom premiepensionssystemet eller utanför systemet så kan avgiftens storlek påverkas (Pensionsmyndigheten u.å.f.).

Att investera i fonder med högre förvaltningsavgift är ingen garanti för att få högre avkastning. Enligt Flam och Vestmans (2014) granskning har Sverigefonder sedan 2002 gett spararna en avkastning som är 1,5 procent lägre per år än börsen efter att avgifter exkluderats. Det finns dock ganska stor spridning runt genomsnittet och en av fem fonder lyckades slå börsen. Indexfonderna har ungefär samma bruttoavkastning som Sverigefonderna har, men eftersom de inte försöker välja bland börsbolagen har de lägre förvaltningskostnader. Lewellen (2011) konstaterar att kortsiktiga vinster och förluster uppkommer på bekostnad av andra aktörer i samma typ av verksamhet. Därmed är en fondförvaltares förmåga att prestera bättre än ett marknadsindex begränsad. Trots detta är det fortsatt mycket populärt för svenska sparare och investerare att satsa sitt kapital i aktivt förvaltdade fonder.

3.2. Risk

Risk är en funktion av sannolikheten att en viss händelse skall inträffa och konsekvenserna av att denna händelse sker. En investering brukar anses ha möjligheten att investeras riskfritt, då med en låg avkastning som kompenserar för den låga risken. Statsobligationer i stabila länder benämns ofta som riskfria. Investeringar på en kapitalmarknad ger upphov till flertalet olika risker som en investerare bör ta hänsyn till. Sharpe (1966) skriver att en investerare förväntar sig en positiv avkastning samt att investeringens avkastning är beroende av den förväntade risken och den förväntade avkastningen. Risk påverkar ofta en individs val av investeringar och riskpreferenserna skiljer sig åt mellan individer. En del individer är riskaversa och föredrar då en mindre mängd risk. Detta begrepp är därför viktigt att känna till när individers pensionsbeslut analyseras.

3.3. Avkastning

Avkastning definieras vanligtvis som nyttan eller värdet av en investering. Avkastning på investering är nettovinst delat med kostnad för investeringen (De Ridder och Kerssens, 2003). Avkastning består av två separata delar, direktavkastning och värdeförändring. Värdeförändringen som förekommer utgör oftast den största delen av avkastning på placeringen och direktavkastningen är i form av utdelning. Aktörer som placerar på finansiella marknader har enligt De Ridder och Råsbrant (2009) alltid förhoppningar om positiv avkastning för placeringen. Avkastning är en egenskap många individer anser vara viktig vilket tydliggörs i uppsatsens enkätundersökning. Däremot är det viktigt att sätta avkastning i relation till den risk en individ är villig att ta. Detta är inte något som alla individer tar hänsyn till och därför beskrivs riskjusterad avkastning nedan.

3.3.1. Riskjusterad avkastning

Riskjusterad avkastning tar hänsyn till hur mycket risk som använts för att kunna uppnå den faktiska avkastningen. Detta möjliggör jämförelse av avkastning för lika risk mellan olika investeringsalternativ. Vid jämförelse av olika finansiella instrument eller portföljer divideras dess avkastning med dess risk, mätt som standardavvikelse (volatilitet). Två portföljer som

har samma avkastning men olika standardavvikelser innebär att portföljen med lägst standardavvikelse har högst riskjusterad avkastning (Swedbank u.å.).

Avkastning mäts ofta på årsbasis utan att någon hänsyn tas till risken i tillgången. Detta gör att investerare ofta underskattar den del av avkastning som beror på förvaltarens prestation istället för den avkastning de får genom ett ökat risktagande (Mckenzie och Liersch 2011).

För att kunna fastställa hur stor del av avkastningen som faktiskt grundar sig i portföljens risk är det mer relevant att mäta den riskjusterade avkastningen. Sharpekvoten är ett mått som ofta används för att mäta riskjusterad avkastning (Coates and Page, 2009). Sharpekvoten säger inget direkt om själva avkastningen och kan därför anses vara ett komplicerat mått att tolka. Därför kan en utveckling i form av Modigliani-Modigliani (även kallat M2) vara ett bättre mått på riskjusterad avkastning. Treynorkvoten är ett annat mått som kan användas för att identifiera den riskjusterade avkastningen. Treynorkvoten gör skillnad på den specifika risken och den ospecifika risken för att kunna mäta avkastning per ospecifik risk. Skillnaden mellan måtten både teoretiskt och matematiskt är att Treynorkvoten utgår ifrån den ospecifika risken, en portföljs Beta-värde, istället för den totala risken i portföljen. Måttet mäter alltså portföljens avkastning i relation till den ospecifika risken (Treynor, 1965).

3.4. Räntans exponentiella effekt

En vanligt förekommande fråga för att testa finansiell förmåga (och som ställs i enkätundersökningen) är frågan som berör ränta-på-ränta (Wieselqvist Ekman, 2015). De Ridder och Råsbrant (2009), förklarar ränta-på-ränta-effekten som ett begrepp, vilket beskriver den exponentiella värdetillväxt som genereras genom att kapitalet återinvesteras under längre tidsperioder. Investeraren erhåller ränta på sin ränta men även ränta på föregående års avkastning. På lång sikt kommer kapitalet visa en väsentlig ökning om en placerare väljer att återinvestera den erhållna räntan. Mckenzie och Liersch (2011) påpekar relevansen av att ta hänsyn till den exponentiella ökningen av avkastningen även vid kontinuerligt sparande.

3.5. Inflation

Kunskap om inflation är vanligt förekommande vid empiriska tester av individers finansiella förmåga. Frågor om inflation har använts dels i tidigare studier samt i denna enkätundersökning varför begreppet beskrivs. Inflation innebär att den allmänna prisnivån i landet stiger. Det betyder att priserna stiger så att konsumenten kan köpa färre varor och tjänster för samma mängd pengar. Inflationens förändring mäts vanligtvis i måttet konsumentprisindex, KPI som är det mest kända måttet. KPI beräknas och publiceras av Statistiska centralbyrån, SCB (Fregert och Jonung, 2010).

År 1995 beslutade Riksbanken att den årliga ökningen av KPI skulle vara 2 procent. Anledningen till att Riksbanken valde 2 procent som inflationsmål var för att en allt för hög inflation ansågs skadlig för ekonomin. Detta då en hög inflation tenderar att ha en hög varians och är därför mer oberäknelig, vilket leder till en högre osäkerhet och större risk för landets ekonomi. En allt för låg inflation ansågs inte heller vara bra då det ökar risken för deflation i landet (Sveriges riksbank, u.å.a).

3.6. Sammanfattning

För en sparare finns det flera olika sparalternativ att känna till. Ett av de vanligaste alternativen är att spara i fonder. Dock finns det ett flertal olika kategorier av fonder, däribland aktiefonder, räntefonder eller blandfonder. Även etiska fonder har blivit ett allt vanligare alternativ. Dessutom har fonderna olika stora förvaltningsavgifter som kan vara intressanta för investeraren att känna till. Investeraren bör också ta hänsyn till den risk som han eller hon exponeras för och jämföra det med den ersättning som erhålls. Ibland kan det vara svårt att räkna ut den riskjusterade avkastningen och flera olika mått används för att uppskatta värdet på avkastningen. Detta ter sig inte alltid helt enkelt och ibland kan enkla beräkningar som ränta-på-ränta verka omständliga för en ovan investerare. En investerare bör också känna till begrepp så som inflation för att kunna bedöma pengarnas verkliga värde.

4. Teori

I detta avsnitt presenteras teori som ligger till grund för uppsatsstudien, vilken valts ut utifrån presenterad problemformulering och syfte. Inledningsvis presenteras teorier inom portföljval och vidare diskuteras beslutsfattande modeller och faktorer.

4.1. Standardmodellen

I Klaes och Wilkinsons bok *An introduction to behavioral economics* introduceras en ”standardmodell” för rationellt beslutsfattande. Modellen diskuterar individers beslutsfattande och anledningarna till detta. Den utgår från tre olika egenskaper; preferenser, förväntningar och rationalitet. Preferenserna avgör hur individerna sorterar och rangordnar olika valmöjligheter. Ett vanligt antagande är att preferenserna är fullständiga och transitiva. Med detta menas att individen vet om den föredrar A över B eller tvärtom, samt att om individen föredrar A framför C och C framför B så måste det innebära att individen också föredrar A framför B. Individernas tro fungerar som ett sätt att analysera omvärlden och försöka avgöra hur sannolikt det är att en händelse inträffar. Tron om sannolikheterna påverkar i sin tur individens beslut. Att en individ agerar rationellt är också ett vanligt antagande men när det gäller individers beslut så är dessa inte alltid rationella. Ibland kan det vara andra saker än rationalitet som avgör hur en individ agerar, bl.a. kan det till exempel vara känslor som styr besluten. Beroende på en individs förväntningar och preferenser kan det rationella beslutet vara olika från person till person. För att kunna undersöka en individs beslutsfattande måste därför alla dessa karaktärsdrag tas med i beräkningarna. Standardmodellen resonerar dessutom att om det finns valmöjligheter som resulterar i samma resultat så bör individen exkluderas dessa likheter och endast jämföra skillnaderna mellan valen för att på så vis kunna göra det optimala beslutet. Finns det ett val som är bättre än alla andra val i alla aspekter kallas detta för ett dominerande alternativ. När det gäller att avgöra vilket val som anses bäst så förutsätter standardmodellen att individerna är homogena och att deras förväntningar och attityder är desamma (Wilkinson och Klaes, 2012).

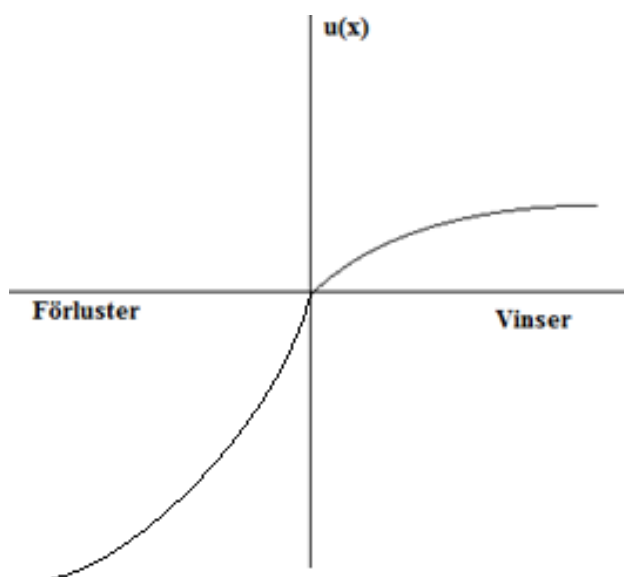
4.1.1. Förväntad nytta

En teori inom standardmodellen är att individen beräknar den förväntade nyttan för olika händelser och därefter väljer det optimala valet. Dessa beräkningar görs genom att tilldela händelserna olika sannolikheter. Ett exempel kan vara att en individ försöker ta reda på om denne ska pensionsspara. Individen erhåller då olika stor nytta av att konsumera nu och att konsumera i framtiden. Nyttofunktionen kan förändras över tiden och se olika ut beroende på om en individ är riskavers eller riskneutral. Det är därför möjligt att den riskaversa individen väljer att konsumera sina pengar direkt istället för att spara till pensionen. Teorin om förväntad nytta beror därför dels på individens preferenser men också på hur individens nyttofunktion ser ut.

4.2. Prospektteorin

Inom prospektteorin (PT) använder sig individen av olika referenspunkter för att kunna ta beslut. Till exempel om en aktie är köpt för ett visst pris så använder individen detta pris som referenspunkt för köp av denna aktie i framtiden. Beroende på olika individers referenspunkter så kan valen skilja sig åt och en individ kan därför se ett visst värde på aktien som en vinst, medan en annan individ ser värdet på aktien som en förlust. Finns det ett val som dominerar övriga så väljer individen just det alternativet även inom PT, däremot är valen sällan så enkla. Individen försöker då istället förenkla sina beslut genom att kombinera sannolikheter som ger samma utfall, utesluta de utfall som är identiska och har samma sannolikheter. Ibland avrundar även individen för att på ett enklare sätt kunna göra jämförelser mellan alternativen.

PT antar att individer är aversa mot förluster och därför ogillar förluster i högre utsträckning än vad de gillar vinster. Detta kan ritas upp i en graf som ser ut som följande:

Figur 2

Figur 2 visar nyttofunktionen hos en individ som är avers mot förluster. Vid förluster är nyttofunktionens lutning skarpare eftersom en minskning av förlusten har stor påverkan på individens nytta. Vid vinster är kurvan betydligt flackare och detta beror på att individens nytta inte påverkas i samma utsträckning då det gäller vinster. Mittpunkten i grafen är individens referenspunkt (Wilkinson och Klaes, 2012).

4.3. Livscykelteorin

Teorin grundar sig i att individerna planerar sin konsumtion och sitt sparande efter hur de förväntar sig att framtiden kommer att bli. Cykeln kan förslagsvis beskrivas som att individen har en högre konsumtion än sparande när individen är ung. När individen når medelålder har denne oftast en högre inkomst och sparar därför mer än vad den spenderar. Vid pensionering kommer inkomsten återigen att minska och individen nyttjar tidigare sparade resurser för att kunna konsumera. Anledningen till individens beteende kan förklaras med att individen vill ha en jämn nivå av konsumtion under sin livs-cykel. Livscykelteorin i sin enklaste form består av fem huvudantaganden. Det första antagandet är att nyttan av konsumtion är lika stor oavsett i vilken tidsperiod individen befinner sig. Andra antagandet säger att individen inte räknar med att lämna något arv till efterlevande generationer samtidigt som individen själv inte förväntar sig att få något arv. Dessutom konstaterar det tredje antagandet att individen planerar att använda sina samlade resurser jämt över sin livstidscykel. Fjärde antagandet säger

att alla individer med samma lönenivå har också samma genomsnittsinkomst under ett år. Det sista antagandet är att avkastningen på tillgångarna är konstant över tiden (Ando och Modigliani, 1963).

4.4. Försiktigt sparande

Många investerare tillämpar försiktigt sparande på grund av den osäkerhet som finns kring framtida inkomster. En skillnad jämfört med livscykelhypotesen är att denna teori inte vet hur framtiden kommer att se ut och därför inte kan anpassa sparandet efter framtida behov av likvida medel. Ovissheten leder till att en riskavers individ skjuter på konsumtion och istället sparar vid de tillfällen då denne inte kan försäkra sig mot oönskade ekonomiska händelser. För att undvika negativa framtida effekter föredrar individen att hålla en jämn konsumtionsnivå, där ett sparande ingår som reserv. Genom att konsumera mindre under den aktuella perioden kan de nyttja resurserna senare utifall att det oönskade tillståndet inträffar (Gourinchas och Parker, 2001).

Skinner konstaterar i en artikel från 1988 att människors tendens att spara försiktigt har stor effekt på individers ackumulerade sparande. En möjlig effekt av försäkringar mot olika slags risk skulle, om teorin håller, kunna leda till att det nationella sparandet minskar. Samtidigt så skulle det sparandet som blev ”över” när en individ avled kunna användas av framtida generationer och på så vis öka det nationella sparandet. I studier som gjorts har det funnits empiriskt stöd för försiktigt sparande och det har påvisats en stark korrelation mellan osäkerhet och individens resurser över tiden. Ett intressant resultat som visats är att de yrken som anses mer riskfyllda så som egenföretagare sparar generellt mindre i genomsnitt. Detta kan dock bero på självselektion där mer risktagande personer söker sig till dessa typer av yrken medan en riskavers person hade valt ett annat yrke (Skinner, 1988).

4.5. Individers otålighet och diskonterad nytta

Ekonomiska teorier menar att det enskilda sparandet kan påverkas av hur otålig individen är. En individ med låg inkomst är oftast i högre utsträckning mer otålig och föredrar konsumtion idag framför konsumtion i framtiden. Detta kan dock bero på att individen inte känner att den

har "råd" att spara. Otåligheten kan också bero på hur individens förväntade framtida konsumtion ser ut och hur likvida medel kommer att fördelas på olika inköpskategorier så som bostad, livsmedel eller nöjen. En annan viktig faktor är osäkerheten över hur framtiden kommer att bli. Det kan vara så att individen inte lever så länge som förväntat och att individen därför hellre spenderar sina pengar medan den kan. Det kan också vara så att en individ med familj värdesätter att efterlämna ett arv och i så fall kan graden av otålighet minska och mängden sparande öka, jämfört med en individ som inte planerar att lämna ett arv efter sig (Fisher, 1930).

Flertalet modeller och teorier har utvecklats för att kunna lösa problemet på ett effektivt sätt för att kunna allokera sitt pensionssparande i riskfyllda och riskfria tillgångar. Paul A. Samuelson formulerade ett flerperiodsproblem över en individs konsumtion och investeringar under en livstid. Detta var något tidigare forskning och publikationer inte diskuterat (Samuelson, 1969). Samuelson lyckades maximera summan av diskonterad nytta av konsumtion för varje period från tiden $t=0$ till $t=T$. Genom att lösa optimeringsproblem med hjälp av dynamisk programmering kom han fram till följande slutsats, investerare har samma förhållningssätt till risk genom hela sin livstid. Därför bör en individ investera exakt samma andel i riskfyllda tillgångar i varje period (Samuelson, 1969).

Precis som Samuelson formulerade ett optimeringsproblem inom ramen för diskret tid så formulerade Robert C. Merton, (1969), samma problem fast i kontinuerlig tid. Merton kom fram till samma resultat som Samuelson där en konstant del av det tillgängliga kapitalet bör investeras i riskfyllda tillgångar. En av de drivande faktorerna bakom resultatet är det faktum att endast finansiell förmögenhet tas in i beräkningarna. En individs varierande förmåga att ersätta inkomst från arbete vid olika faser under livscykeln togs ej med i beräkningarna. Däremot gjorde Samuelson, Merton och Bodie (1992) en ny undersökning där även arbetsinkomst inkluderades. De studerade hur flexibilitet bland olika källor av inkomst påverkade en optimal allokeringstrategi och fann bland annat att yngre individer med större jobbutbud kunde tänka sig högre risk i sina pensionssparanden.

Hanna och Chen (1997) följde Samuelson och Mertons spår men inkluderade även individers nytta i modellen för portföljvalet. De definierade nyttan som nuvärdet av framtida förväntade vinster, kombinerade det med finansiellt kapital och lät sedan maximera den förväntade nyttan. Hanna och Chen studerade en investeringsperiod på 5 till 20 år och kom fram till att

även relativt riskaversa investerare borde ha en relativt aggressiv riskhållning när de investerar i längre perioder, 20 år eller mer.

Teorin om diskonterad nytta beskriver nyttan en individ förväntar sig att erhålla i framtiden och beror på de beslut individen fattar idag. Teorin beskriver att det finns de individer som är naiva och de individer som är mer sofistikerade. Naiva individer har en sämre självinsikt och tror sig agera på ett annat sätt än vad de i många fall gör. Sofistikerade individer däremot har god självinsikt och vet därför hur de kommer att agera i framtiden. Vidare finns det de individer som är tidskonsistenta och värderar nyttan lika över tiden. Dessa individer har en diskonteringsränta som är lika med 1. Sedan finns det de individer som inte är tidskonsistenta, det vill säga de värderar nyttan olika över tiden, vilket kan innebära att de ändrar sitt första beslut under tidens gång.

En tidskonsistent individ kommer alltid att värdera nyttan lika över alla tidpunkter och står därmed fast vid det beslut de tar i tidpunkt noll fram till tidpunkt n. Individen kommer på detta sätt att uppnå den optimala nyttan. En sofistikerad individ som inte är tidskonsistent kommer att ta med detta när den beräknar sin optimala nytta och fattar beslut. Individen kommer på så vis att kunna planera vilket val som är optimalt givet att nyttan varierar över tiden. En naiv individ kommer däremot tro sig vara tidskonsistent och ta beslut därefter. I tidpunkt noll kommer individen att ta samma beslut som en tidskonsistent person men kommer under senare tidpunkter att ändra sig och ta ett nytt beslut vilket leder till att den naiva individen aldrig når sin optimala nytta (Wilkinson och Klaes, 2012).

4.6. Status quo bias

Status quo bias innebär att människor föredrar att saker fortsätter att vara som det alltid varit genom att göra ingenting eller genom att hålla fast vid ett tidigare beslut (Samuelson och Zeckhauser, 1988). Detta kan till exempel inträffa när det är små övergångskostnader som är involverade men vikten av beslutet är eller känns stort. Samuelson och Zeckhauser noterar att status quo bias är förenlig med förlust aversion och att det psykologiskt skulle kunna förklaras av tidigare gjorda åtaganden och ”sunk cost” tänkande. De noterar även att individer har ett behov av att känna kontroll och försöka undvika ånger. Den senare är baserad på Kahneman och Tversky (1982) iakttagelse om att människor känner större ånger för dåliga resultat som

följd av nya åtgärder än för dåliga konsekvenser som är en följd av överksamhet. I Benartzi och Thaler artikel från 2007 uppmärksammar författarna hur individer gärna håller kvar vid förvalda alternativ istället för att ta egna aktiva beslut och frångå det förvalda alternativet. Detta agerande kan förklaras med status quo-koncept då individerna inte gärna byter då ett val gjorts, även om de själva inte påverkade valet (Benartzi och Thaler, 2007).

4.7. Mänskliga faktorer som påverkar vid komplexa val

En studie gjord av Hedesström, Svedsäter och Gärling (2004) undersöker hur svenska pensionssparare väljer i premiepensionsvalet. Studien är gjord på ett slumpmässigt urval på 10 999 svenska pensionssparare. Målet med studien var att identifiera uppträdandet av olika psykologiska ställningstagande som vanligtvis uppmärksammas när individer tar beslut gällande ekonomiska val. För att kunna göra välgrundade val måste investeraren ha full tillgång till all information samt kunna processa den på ett korrekt sätt. Det är enligt Hedesström, Svedsäter och Gärling dokumenterat i psykologiska studier att både icke insatta och experter inom ett visst område har en tendens att avvika från rationella principer när det gäller beslutsfattande och bedömningar. I ekonomiska studier är detta något som alltmer upplyses.

Den svenska allmänhetens intresse för investeringar i finansiella tillgångar har ökat drastiskt de senaste två senaste decennierna. Enligt Hedesström, Svedsäter och Gärling (2004) uppenbarade sig detta allt mer år 2000 i samband med att det nya premiepensionssystemets införande i Sverige. Det nya systemet gav 4.4 miljoner inkomstagare möjligheten att investera en viss del av sin pension i aktie- och räntebärande fonder. Inkomstagarna ställdes nu inför ett antal val gällande sin pension. De kunde nu välja ett förvalt alternativ med fonder eller egna fonder samt hur många fonder de ville investera i. Även vilka fonder och till vilken procentsats de skulle fördela sina kapital i de olika fonderna skulle bestämmas. Enligt Hedesström et.al har individer har en överdriven preferens att välja ett alternativ som redan är förvalt för dem. I artikeln har det icke-optimala valet som kan förekomma när individer väljer det förvalda alternativet istället för det som annars hade varit det mest fördelaktiga, förklarats som en skevhet till följd av passivitet.

4.7.1 Individens preferensramar

Hedesström, Svedsäter och Gärling (2004) har påvisat att när det kommer till att välja hur många fonder individen vill investera i så föredrar individer att diversifiera sina val för en lägre riskexponering. Fonddiversifiering behöver inte leda till en portfölj med lägre risk eftersom flera fonder kan samvariera i hög grad. Svenska sparare föredrar också att spara i svenska fonder och så kallade Sverigefonder framför utländska fonder. Detta för att det känns säkrare och tryggare att investera i det egna landet även om det utifrån ett diversifieringsperspektiv kanske är mer fördelaktigt att spara i utländska fonder. När en individs val ter sig komplext styrs den mentala strategin av undermedvetenhet konstaterar Hedesström, Svedsäter och Gärling (2004). Olika psykologiska faktorer som förenkling och önsketänkande samt rekommendationer från exempelvis Pensionsmyndigheten är faktorer som styr individer vid val av sparande i premiepensionen. Det förvalda alternativet väljs av många pensionssparare då de har en preferens att välja ett förvalt alternativ. Detta kan även bero på lågt engagemang och omedvetna fördomar hos flertalet individer. Pensionssparare föredrar dock en differentiering bland sina fonder, individer tenderar till exempel att välja så skiftande som möjligt när många valmöjligheter finns vid samma tillfälle.

4.7.2 Okunskap kring diversifieringseffekter

Vid en analys av svenska pensionssparares val påvisades att ungefär 67 procent av de individer som inte väljer det förvalda alternativet istället väljer att investera i så många fonder som möjligt. Begränsningen inom premiepension är fem stycken fonder och de flesta valde fonder med olika förvaltare och inom olika kategorier. Det finns experiment som visat att när individer har en tendens att diversifiera sig mer och ge större spridning när de presenteras för flera val samtidigt jämfört med när alternativen endast väljs separat. Hedesström, Svedsäter och Gärling (2009) presenterar hur diversifiering eftersträvas vid val av många fonder samt om diversifiering faktiskt genererar riskreducering eller inte.

I sin artikel belyser Hedesström, Svedsäter och Gärling (2009) hur pensionssparare inte bara innehar en omfattande diversifiering i sitt placering utan även att diversifieringen framträtt naivt. Den vanligaste anledningen till att individer diversifierar sitt pensionssparande är för att minska risken. En vanlig och felaktig tolkning är att diversifiering automatiskt reducerar risken i en portfölj. Många investerare som vill undvika risk lägger mycket fokus på att få in

många fonder i sin portfölj men missar hur dessa fonder är relaterade till varandra och hur detta sedan påverkar risk och avkastning. Att pensionsspararna har för lite kunskap gällande investeringar på fondmarknaden beskriver Hedesström, Svedsäter och Gärling (2009) som en regel mer än ett undantag.

4.7.3 Många valmöjligheters påverkan vid beslutsfattande

Flertalet beslutsfattare och ekonomer anser enligt Loewenstein (2000) att flera valmöjligheter alltid är förmånligt eftersom det tilldelar stora fördelar för den som väljer. Flera valmöjligheter skapar konkurrens mellan leverantörer vilket ofta leder till bättre kvalitet och lägre kostnader samtidigt som det kan tillfredsställa individers olika behov och tyckanden. För många valmöjligheter har dock visats kunna bidra till att individer väljer att inte välja. Detta för att de anser att tiden inte räcker till och att de hellre lägger tid på andra aktiviteter. Enligt studier inom psykologi känner flertalet individer rädsla och ångest inför och efter val speciellt när de anser att de saknar kunskap. Känner individen å andra sidan att de har kunskap om ämnet känns många valmöjligheter som något positivt och valen känns då viktiga. Individer som anser att de saknar kompetens inför ett val känner ofta att de förlorar tid, känner ånger och oro för att ta felaktiga beslut samt har en tendens att skuldbelägga sig själva i efterhand. När likgiltighet uppstår mellan två eller flera val anser flera att expertishjälp behövs.

4.8. Övriga faktorer som påverkar beslut

Det finns en del effekter som kan ha en inverkan på individens beslutstagande och en faktor som kan påverka individens beslut är hur valen presenteras. Ett flertal studier visar på att beroende på valens sammanhang så kan individen välja först det ena alternativet och i nästa beslut föredra det andra. Detta fenomen diskuteras ibland annat i Benartzi och Thalers (2007) artikel och brukar oftast beskrivas som en inramningseffekt.

En annan effekt som kan ha inflytande över besluten är att individen inte vill förlora något den redan äger, en typ av aversion mot förluster. Detta kan i sin tur leda till en effekt där individen värderar det den redan äger högre än saker som individen ännu inte besitter. Individer låter ofta känslorna styra till viss del och detta kan då leda till att icke-rationella

beslut tas. Känslor som glädje kan vara missvisande för en individ då individens glädje kan påverkas av andra individer. Det kan även vara så att individen kortsiktigt känner sig glad av att konsumera men i ett längre perspektiv hade det varit bättre att spara. Andra känslor så som ilska eller stress kan få individer att agera förhastat och därmed inte tänka igenom sina beslut ordentligt (Wilkinson och Klaes, 2012).

Ibland kan svårigheter med att fatta beslut uppstå på grund av att det finns för många valmöjligheter och individen finner det svårt att sortera bland alternativen. I dessa fall använder sig individer ibland av så kallad tyst kunskap. Med tyst kunskap menas att individen använder sig av kunskap som inte nödvändigtvis är relevant för beslutet som fattas. Det kan till exempel handla om en investerare som köper aktier på grund av att företaget varit med mycket i nyheterna (även om dessa varit dåliga) den senaste tiden eller att ett visst alternativ presenteras först i listan (Wilkinson och Klaes, 2012). Ett sätt att fatta beslut på är med hjälp av tumregeln "100 minus åldern"-strategin, som i viss mån kan tyckas sakna en sund matematisk nivå. Med denna tumregel menas att en individ som är till exempel 40 år bör välja att investera 60 procent och ha 40 procent lättillgängliga (Ström, 2014). Ibland kan individen till och med agera irrationellt och vända sig till magisk tro, så som underverk eller ödet, för att fatta beslut (Wilkinson och Klaes, 2012).

Mängden som investeras kan påverkas av så kallade mental budgetering där individen delar upp sin inkomst till olika kategorier av utgifter och sparande. Om inkomsten förändras så ökar kategorierna men inte nödvändigtvis med lika stor andel. Dessutom kan det utan en ökad inkomst vara svårt att öka sparandet då individen i så fall måste minska några av sina andra kategorier (Wilkinson och Klaes, 2012). Benarti och Thaler (2007) diskuterar den mentala budgeteringen och kommer fram till att det är enklare att ändra nya inkomster eller "sparkonton" snarare än att ändra det som alltid varit på ett visst sätt. Detta på grund av att de nya inkomsterna inte tillhör ett visst "konto".

Utöver de redan nämnda faktorerna tar Benartzi och Thaler (2007) upp att individer även påverkar varandra. De konstaterar att de individer som av varandra kan betraktas som jämlingar ofta påverkas av varandras val och i hög grad tar till sig av råd från denna typ av individer. Dessa individer är inte nödvändigtvis några experter vilket gör att rådets kvalitet kan variera (Benartzi och Thaler, 2007).

4.9. Sammanfattning

Pensionsvalen påverkas av många olika egenskaper däribland preferenser, förväntningar och rationalitet som nämns i Standardmodellen ovan. När individer försöker planera inför sin framtid har de oftast förväntningar på hur framtiden kommer att se ut. Detta kan innebära att de följer livscykelteorin och sparar mer när de når medelåldern och sparar desto mindre i början av arbetslivet och när de går i pension. Individer kan också välja att tillämpa försiktigt sparande om framtiden känns osäker och på så vis inte spara pengar ”i onödan”. Standardmodellen antar att individer är rationella men det finns många argument för att individer inte alltid agerar rationellt. Individer kan drabbas av status quo-bias vilket innebär att de inte vill ändra från de val som redan gjorts på grund av rädslan att förlora på ett byte. Besluten kan även påverkas av ”mentala konton” och individen kan därför känna att en viss kostnad endast kan länkas till en viss del av inkomsten. Beroende på hur ett alternativ presenteras kan besluten ändras men de kan också påverkas av till exempel familj eller vänner. Individens otålighet kan leda till att de frångår de långsiktigt rationella besluten. Andra icke-rationella beteenden kan vara tumregler, tro på ödet eller ologiska antaganden om hur marknaden beter sig.

5. Tidigare empirisk forskning

Människans förmåga att fatta beslut har studerats under en längre tid, vilket resulterat i ett stort utbud av tidigare forskning inom ämnet. Även inriktningen pensionsval har förekommit frekvent i forskningsvärlden. I kapitlet nedan nämns en del av den tidigare forskning som gjorts inom uppsatsens område. Detta för att möjliggöra jämförelser mellan uppsatsens studie och tidigare påvisat resultat.

5.1. Forskning inom beslutsfattande och pension

Pension är något som berör nästan alla människor och det är därför inte konstigt att det finns flertalet studier och mängder av forskning som inriktar sig på just pension. En del studier inriktar sig på att undersöka varför besluten tas medan andra studier undersöker olika strategier som anses optimala. Ameriks och Zeldes (2001) har studerat hur individer, beroende på ålder har fördelat sitt sparande i olika pensionsfonder och vilken beslutsregel som verkar vara den vanligaste. De refererar till en simpel men dominerande tumregel som är mycket populär och är vanligt förekommande. Tumregeln innebär att individen från början investerar 100 procent och minskar andelen som investeras med sin ålder. Resterande procentdel placeras i säkra tillgångar, till exempel räntefonder eller lågriskfonder. Strategin följer en linjärt minskande andel av riskfyllda tillgångar i portföljen. Ett klassiskt och inflytelserikt arbete inom ramen för investeringar och råd är: *A random walk down Wall street* av Malkiel (1996). Malkiel föreslår här att en individ i 25 års ålder ska investera 70 procent av sitt innehav i riskfyllda tillgångar och gradvis minska ner till 30 procent när han/hon närmar sig 70 år.

I en kanadensisk studie gjord av Bérubé och Côté finner författarna att verklig ränta, inflationsförväntningar, statens budgetsaldo i förhållande till BNP samt hushållets nettoförmögenhet i förhållande till den disponibla inkomsten är de faktorer som påverkar det långsiktiga sparandet mest. (Bérubé, och Côté, 2000). En annan intressant studie är den av Hallahan, Faff och McKenzie där författarna undersöker hur risktåliga individer är. Resultatet visar att kön, inkomst och förmögenhet är faktorer som påverkar hur riskkänslig en individ är. De finner att individerna många gånger underskattar sin egen risktålighet vilket kan komma att påverka de rekommendationer en rådgivare ger individen och i förlängningen leda till att individen frångår ett optimalt investeringsbeslut (Hallahan, Faff och McKenzie, 2004).

I en studie av Lusardi och Mitchell (2007) undersöktes individers kunskaper om ränta-på-ränta-effekter, inflation samt risktagande. Resultatet visade på en låg finansiellförmåga bland många av individerna. Med låg finansiellförmåga menas att individerna inte besatt grundläggande kunskaper om ränta-på-ränta-effekter, inflation eller risktagande. Lusardi och Mitchell argumenterade i sin studie från 2007 att en ökad kunskap inom finans inte kunde erhållas av individerna enbart genom att erbjuda undervisning. Detta på grund av att individerna ofta hade svårigheter med att genomföra planerade beslut och gärna försköt dessa. Dessutom påpekar författarna att undervisningen bör anpassas till olika grupper då resultatet av utbildningen förväntas ge en högre effekt om de specifika gruppernas olika behov uppmärksammas. Lusardi och Mitchell gjorde ytterligare två studier inom området där resultat från tidigare studier bekräftades (Lusardi och Mitchell, 2008), (Lusardi och Mitchell, 2011). Frågorna i de olika studierna var snarlika men skiljde sig något för att kunna appliceras inom studiernas olika inriktningar. Två av frågorna visade på huruvida individerna hade kunskap om grundläggande ekonomiska begrepp och grundläggande matematik. Den tredje frågan hjälpte till att utvärdera kunskap om riskspridning, vilket är en avgörande faktor för ett välgrundat investeringsbeslut.

Van Rooij, Lusardi och Alessie (2011) fann i sin undersökning gjord i Nederländerna, att individer med hög finansiell förmåga i större utsträckning planerade sin pension jämfört med de personer som besatt en lägre finansiell förmåga. Dessutom påpekade Van Rooij, Lusardi och Alessie att sambandet främst gällde i den ena riktningen och inte tvärtom. Personer med finansiell kunskap planerade inför pensionen i högre utsträckning än de med lägre finansiell förmåga, medan de individer som började planera sin pension sällan ökade sin finansiella förmåga. Detta resultat redovisades även i andra studier och personer med högre finansiell kunskap är dessutom mer benägna att ta aktiva beslut och frångå de förvalda alternativen (Van Rooij och Teppa, 2014).

Bodnaruk och Simonov (2012) argumenterade att det inte var kunskapen om finans som påverkade besluten, utan att det snarare var erfarenhet av investeringar som avgjorde vilka beslut som togs. I sin undersökning fann de att två grupper, där endast kunskap inom finans skilde grupperna åt, tog likartade beslut.

I en norsk studie lät Finseraas och Jakobsson en grupp individer ta del av en informationsbroschyr gällande de nya pensionsreformerna, medan en annan grupp agerade som kontrollgrupp och tilldelades därför ingen information angående reformen. Resultatet

visade på att de individer som erhöll informationen svarade korrekt på fler frågor om pensionssystemet. De positiva effekterna visade sig även vara större för individer med högre utbildning. Däremot visade studien att trots högre kunskap om reformen så förändrades inte den behandlade gruppens åsikter kring pensionsval och beslut om att gå i pension jämfört med kontrollgruppen (Finseraas och Jakobsson, 2013).

Chetty et.al (2013) har gjort en studie på dansk data som undersökte hur förändringar av skattesubventioner gällande pensionssparande påverkar mängden sparande. Resultatet visade att när subventionerna minskade ledde detta till att individer med högre inkomst minskade sitt pensionssparande, samtidigt som de ökade sitt övriga sparande med ungefär samma belopp. Beräkningarna som presenterades i undersökningen visade att om subventionen sänks med en dollar så kommer totalt sparande hos individerna att öka med en cent. Chetty et.al föreslår istället att eftersom de flesta pensionssparare är passiva så borde en automatisk tjänstepension istället vara ett effektivare sätt att pensionsspara på. På detta sätt kommer individer inte att minska sitt privata sparande vid en ökning av tjänstepensionen eftersom de inte tillhör samma mentala "konto" (Chetty et al, 2013).

5.1.1 Svenska studier

Flera studier som gjorts inom området visar på bristande ekonomisk kunskap hos flertalet individer. Bland annat har Finansinspektionen publicerat en rapport som visar på svenskars låga finansiella förmågor (Wieselqvist Ekman, 2015). Frågorna som användes för att bedöma en individs finansiella förmåga behandlade bland annat ränta, inflation och riskspridning. Frågan som ställdes för att testa individens kunskap om ränta var: *"Anta att du har 100 kr på ett sparkonto med 2 procents ränta. Hur mycket tror du att du skulle ha på kontot efter 5 år om du låter pengarna växa på kontot: Mer än 102 kr, exakt 102 kr eller mindre än 102 kr?"* och på denna fråga svarade 80,9 procent av de tillfrågade rätt. Kunskaper om inflation testades genom att ställa frågan: *"Anta att räntan på ditt sparkonto är 1 procent och inflationen är 2 procent. Om du låter dina pengar stå på kontot i ett år, kommer du kunna köpa mer, lika mycket, eller mindre för pengarna vid årets slut?"* och resultaten visade på att endast 70 procent kunde svaret. Slutligen användes frågan: *"Är följande påstående sant eller falskt? Att köpa aktier i ett enstaka företag är vanligtvis säkrare än att köpa andelar i en aktiefond"* där 75 procent av de tillfrågade svarade rätt. Studien fann dessutom att resultaten

skiljde sig åt mellan olika typer av grupper. Till exempel hade låginkomsttagare, lågutbildade, kvinnor, utrikesfödda och äldre individer ett sämre resultat jämfört med andra grupper.

År 2011 publicerades även en svensk undersökning av Almenberg och Säve-Söderbergh som utformades på ett liknande sätt. Urvalet bestod av vuxna i åldrarna 18-79 och författarna fann att de finansiella kunskaperna hos individerna var låga samt att många av individerna inte hade försökt att planera inför sin pension. De personer som däremot hade bättre finansiell kunskap hade dessutom i större utsträckning även planerat inför pensionen (Almenberg, och Säve-Söderbergh, 2011).

Engström och Westerberg (2003) argumenterar för att personers beslut påverkas av hur van individen är vid att fatta ett visst beslut och menar att även erfarenheter är en viktig faktor i beslutsfattande. De individer som har erfarenhet av finansiella marknader, har en högre utbildning, har ett jobb i finansbranschen eller en större förmögenhet att placera är mer benägna att fatta egna beslut gällande deras sparande jämfört med att nöja sig med ett förvalt alternativ. I sin studie undersökte Engström och Westerberg (2003) effekten av informationskampanjer om pensionssystemet i Sverige och resultatet visade att kampanjerna fick stort genomslag. Studien visar även att mer komplicerade val ledde till att individer i högre utsträckning sköt upp besluten. Engström och Westerberg (2003) konstaterar också att den genomsnittliga kvinnan som själv tar aktiva beslut oftast inkluderar mer risk i sina investeringar jämfört med den risk som finns i ett förvalt alternativ. Detta leder till slutsatsen att riskaversionen normalt inte är anledningen till varför en individ fattar egna beslut. Ett annat intressant resultat som presenteras av Engström och Westerberg (2003) är att unga är mer benägna att ta aktiva beslut gällande sin ekonomi jämfört med äldre individer.

5.2. Sammanfattning

Ett flertal studier som rör individers finansiella förmåga visar på att individer ofta har bristande kunskaper inom placeringar och sparande. De tre klassiska frågorna om risk, ränta och inflation har varit vanligt förekommande i dessa studier. En del studier menar på att högre kunskap och mer information kan leda till att pensionssparandet ökar. Andra studier menar att det finns andra faktorer som påverkar och att informationen endast gör individer medvetna men inte förändrar det faktiska beteendet.

6. Enkätundersökning

I detta kapitel presenteras enkätundersökningen, valet av undersökningsfrågor, hur frågorna analyserats samt hur enkätundersökningen valts att distribueras till urvalsgrupperna. Kapitlet redogör även för hur undersökningskvaliteten upprätthållits och avslutas med kritik till undersökningen.

6.1. Metod

För att kunna besvara frågeställningen har det gjorts en enkätundersökning som sammanställts i det webbaserade programmet Google Formulär. Enkäten har sedan delats ut via den sociala mediejätten Facebook samt till personal på tre olika banker i Sverige.

Enligt Eriksson och Wiedersheim-Paul (2011) är det lämpligt med enkäter eller intervjuer när undersökare behöver samla in egen data. Till denna undersökning är enkäter den undersökningsform som passar bäst då ett stort antal respondenter behövs för att få ett bra resultat. Enkäter gör det även möjligt för deltagaren att vara anonym vilket många uppskattar. Detta bidrar då till en högre svarsfrekvens.

Det finns två typer av insamlingsalternativ att välja på vid utformandet av en enkätundersökning, en kvantitativ eller en kvalitativ undersökning. Den kvantitativa metoden innebär att det samlas in många svar som är mindre detaljerade. Den kvalitativa metod innebär att färre och mer detaljerade svar samlas in. Vilket undersökningsalternativ som lämpar sig bäst beror på vilken data som ska undersökas (Holme et al, 1997). Enligt Torst (2010) ska en kvantitativ metod användas om det eftersöks frekvens i undersökningen. I denna uppsats är syftet att kartlägga individers beteende gällande pensionsval samt undersöka om högre kunskap inom finans förändrar individers val gällande pension vilket tidigare forskning tyder på. För att på bästa sätt få svar på detta behövs många svar och således används en kvantitativ modell.

För att minimera skevheter och snedvridningar i enkätundersökningen användes Bengt-Erik Anderssons (2001) bok ”Som man frågar får man svar: en introduktion i intervju- och enkätteknik”. De vanligaste anledningarna till att skevhet och snedvridningar uppstår är för att frågan är för snäv eller missuppfattas. Sker detta kan även resultatet bli missvisande. SurveyMonkey (2015) som är ett av världens ledande företag inom enkätundersökningar online har ett antal riktlinjer för hur enkätfrågor ska utformas på ett optimalt sätt. För att

minimera partiskheten och förfina frågorna användes även dessa riktlinjer i denna undersökning.

Enkäten är utformad med hjälp av Google då de har färdiga verktyg med mallar som är lätta att använda. Ifrån Googles enkätmall visades svaren i ett Excel dokument. Detta gav en bra och lätt överblick över alla svaren vilket underlättade sammanställningen av data.

När det gäller utformningen av enkäten har det tagits hänsyn till vad Torst (2010) skriver om öppna och slutna frågor. I denna enkät har det valts främst slutna frågor för att passa syftet och frågeställningen. Det är lättare att få fram resultat som går att sammanställa om det är flervalss frågor där svaren liknar varandra. Öppna frågor har dessutom en tendens att bli problematiska när det gäller enkäter. De är svårare att tolka och jämför då det kan finnas väldigt många och ofta liknande svar på varje fråga.

Det finns flera olika faktorer som påverkar individers val vid pensionssparande. Frågorna i enkäten har därför utformats för att på bästa sätt få fram hur och varför individer gör de val som de gör. Undersökningen går ut på att kontrollera hur kunskap påverkar valen samt om det finns några skillnader mellan bankpersonal (som arbetar med pensionsfrågor) och allmänheten. Enkätfrågorna behandlar bland annat individuella pensionssparanden, avkastning, risknivåer och fonder samt kunskaper om bland annat risk, inflation och ränta-på-ränta.

Långvariga och tidskrävande svarsformulär tenderar att låta deltagaren bli ofokuserad och då kan ge felaktiga eller oseriösa svar. Detta togs hänsyn till när enkäten utformades och den består av 19 frågor som tar cirka fem minuter att svara på. Anonymiteten i undersökningen är viktig att påpeka då det minimerar bortfall (Andersson, 2001). En del svarsalternativ innehåller val som ”vet ej”, detta för att ytterligare minimera bortfall (SurveyMonkey, 2015). Formulärets resultat presenteras i kapitel 7 och i kapitel 8 följer en analys av det resultat som påträffats. Det fullständiga formuläret och svaren från enkätundersökningen återfinns i Appendix A och B.

Teorier, modeller och fastställda empiriska undersökningar, har studerats och redovisats i tidigare kapitel ovan. Dessa teorier har sedan använts för att förklara och analysera svaren från enkätundersökningen. Svaren har behandlats med hjälp av Stata och regressionsanalyser samt har kontrollerats för eventuella kollineariteter.

6.2. Urval

Enkäten till bankpersonal skickades i vissa fall ut via mail och publicerades i andra fall direkt på bankernas interna websida. Enkäten avsedd för kontrollgruppen skickades ut via Facebook för att få så stor respons som möjligt. Den har även skickats ut elektroniskt på ett antal arbetsplatser för att ge så stor spridning på urvalet som möjligt. För att kunna jämföra svaren mellan de olika grupperna var svaren på enkäterna identiskt formulerade. Eftersom en del av frågorna var samma eller mycket snarlika som i studien gjord av finansinspektionen så användes finansinspektionens resultat som ytterligare en kontrollgrupp. Detta gjordes eftersom finansinspektionen hade ett större urval att jämföra med.

Genom att utföra enkätutskicken på detta sätt uppnåddes en jämn fördelning mellan män och kvinnor (se diagram 1). För att vara säkra på att enkäten inte missuppfattades så skickades den ut till ett trettiotal personer på test vid två tillfällen innan den skickades till allmänheten och bankerna. För att minska bortfall och snedvridning är det av stor vikt att påminna individerna om enkäten och därför skickades den ut vid två tillfällen (Andersson, 2001). Resultatet av undersökningen redovisas mer ingående i kapitel 7 samt i Appendix C.

I enkäten för allmänheten har det använts ett bekvämlighetsurval (Torst, 2010) vilket innebär att det inte varit några speciella krav på respondenterna. Alla har varit välkomna att delta. Enkäten för bankpersonal avser personer som arbetar inom banken, oavsett arbetsroll. Den har genom detta breda urval nått ut till bankpersonal som bland annat arbetar med finansiell rådgivning, marknadsföring, kundtjänstämnden samt kassatjänster. Detta urvalssätt ger en bred grund för resultatet. Torst (2010) menar att det är svårt att svara på hur stort urvalet bör vara. Det beror på vad som undersöks samt aspekterna runt undersökningen. Då resurserna, främst de ekonomiska varit begränsade och tiden relativt knapp är urvalet på 112 svar från gruppen bankpersonal respektive 186 svar från kontrollgruppen mycket bra. Det går dock inte att applicera på hela befolkningen men med stöd av andra tidigare forskning och studier kan resultaten ändå ses som trovärdiga.

Undersökning avgränsas till individer som är mellan 20 och 64 år då detta urval anses ha möjligheter att arbeta och därmed pensionsspara. Övriga okvalificerade svar har exkluderats från regressionerna eftersom svar från yngre eller äldre individer inte tillhör den kategori som uppsatsen avser att undersöka. Med detta kriterium exkluderades 0,9 procent av de 112

individer som svarade på enkäten utsänd till bankpersonal. Från kontrollgruppens undersökning exkluderades ungefär 4,8 procent av 186 stycken insamlade svar.

6.3. Enkätfrågor

De första fem frågorna i enkäten berör ålder, kön, utbildning, inkomst och ursprungsland. Detta för att ge en uppfattning om vilka olika typer av individer som besvarat enkäten samt för att möjliggöra tester för eventuella skillnader mellan olika grupper längre fram i resultatdelen.

Vidare ställdes en fråga där individernas egen uppfattning om sin riskaversion skulle kategoriseras på en skala mellan 1 till 5, där 1 är ovillig till att ta risk och 5 är gillar att ta risk. Denna fråga ställdes för att se om det fanns någon typ av individ som var mer riskavers, eller om det fanns någon skillnad mellan bankpersonal och kontrollgruppen. Vid analysering av svaren benämndes de individer som hade svarat 1 eller 2 som riskaversa och de individer som hade svarat 4 eller 5 benämndes som risk gillande. De individer som svarade 3 kategoriserades in som riskneutrala. För att ytterligare testa individens riskpreferenser ställdes en fråga om hur individerna hade valt att placera 10 000 kronor där svarsalternativen varierade mellan att investera allt i säkra tillgångar och upp till att placera 50 procent i riskfyllda tillgångar. Samma fråga ställdes sedan för beloppet 100 000 kronor. Detta för att se om referenspunkter som nämns i prospektteorin kan påverka riskpreferenserna hos individerna. Risk frågorna ställdes även för att se om individerna praktiserar försiktigt sparande. En sista fråga gällande riskpreferenser bad de svarande att välja mellan att investera i aktiefonder, blandfonder eller räntefonder.

I enkätundersökningen ställdes frågor gällande pensionssparande. Den första frågan var om individen pensionssparar privat och syftar till att se om eventuella kopplingar finns till livscykelsteorin och otålighetsteorin. Denna fråga ställdes eftersom de som pensionssparar privat får välja fritt hur sparandet ska investeras och om det ska vara i fonder, aktier eller helt andra sparformer. Den andra frågan testade hur väl individerna kände till förändring av IPS genom att ställa frågan om ett avdragsgillt IPS finns i Sverige år 2016. Frågan ansågs aktuell då de nya förändringarna innebär att sparande inom IPS inte längre är avdragsgillt från och med 2016. Två frågor som även ställdes var om de tillfrågade individerna fortfarande sparade i IPS för att se om status quo bias tendenser finns och om förändringarna av IPS påverkar

individerna. Frågor gällande hur sparandet förvaltades och orsakerna till detta ställdes för att kartlägga olika anledningar och möjliga förklaringar till individernas agerande. Dessutom är det av intresse att se om förvaltning av pensionssparande skiljer sig åt mellan bankpersonal och kontrollgruppen. En fråga gällande viktiga egenskaper vid placeringar ställdes för att se om olika egenskaper kunde påverka individernas beslut och om olika trender såsom etiska fonder har någon påverkan på besluten som tas.

Slutligen ställdes tre frågor gällande individers kunskap om risk, inflation och ränta-på-ränta-effekter. Dessa frågor ställdes för att testa individers finansiella förmåga samt för att kunna jämföras med andra tidigare undersökningar, som finansförbundets studie, där samma frågor ställts.

6.4. Undersökningskvalitet

För att enkäten ska vara tillförlitlig är det viktigt att empirin är tillförlitlig och trovärdig. De individer som svarat på enkätundersökningarna har gjort det frivilligt, vilket är en av grundförutsättningarna för att empirin ska anses giltig. Information om undersökningens syfte och användning presenterades för deltagaren i början av enkäten. Detta för att göra undersökningen legitim. För att inte få vinklade svar som kan förvränga verkligheten är det viktigt att inte ge för mycket information till deltagaren. Tillhandahålls å andra sidan för lite information kan deltagarna tolka frågorna felaktigt vilket också kan ge en skev verklighetsbild (Andersson, 2001). Detta är anledningen till att enkätfrågorna skickades ut på test två gånger innan den faktiska undersökningen påbörjades.

Det som återges från undersökningen ska också inneha intern giltighet. Det betyder att innehållet ska vara så minimalt influerat och förvrängt av en individs egen uppfattning som möjligt (Jacobsen, 2002). Författarna utformade frågorna, sammanställde och analyserade svaren gemensamt för att uppnå denna interna giltighet.

För materialets trovärdighet är även den externa giltigheten viktig. Har undersökningen extern giltighet innebär det att resultatet kan användas vid andra sammanhang, exempelvis vid andra undersökningar (Jacobsen, 2002). Eftersom studien är gjord med kvantitativ metod och har kontrollerats för snedvridning kan materialet klassas som externt giltigt.

6.5. Analys av data

Vid analys av data har linjära regressionsfunktioner använts. Detta för att undersöka om den data som insamlats kan påvisa resultat som är signifikant. Formeln som använts för de regressioner gjorda i undersökningen visas nedan:

$$\text{Beroende variabel} = \alpha + \beta X_i + \varepsilon \quad (\text{ekv. 1})$$

Den beroende variabeln ändras beroende på vad som har testats för i de olika regressionerna. α är funktionens intercept, den följs av lutningen, β , och sedan av den oberoende variabeln X_i . Den slumpmässiga termen ε kallas för feltermen och den fångar upp den del av sambandet som inte kan tolkas med hjälp av regressionen. Vid dessa estimat har del-grupper av olika större kategorier specificerats. Till exempel har variabeln *Ålder* delats in i olika åldersgrupper. Detta för att kunna avgöra om vissa grupper påverkar pensionsbesluten i större utsträckning.

I undersökningen är nollhypotesen att inte finna något samband mellan den beroende variabeln och de oberoende variablerna. För att begränsa risken för fel används p-värde, där ett p-värde mindre än 5 procent anses signifikant och p-värde över 5 procent anses som icke signifikant. För ett signifikant resultat förkastas nollhypotesen och i de fall resultatet inte är signifikant kan nollhypotesen inte förkastas. Icke signifikanta regressioner har valts att tas bort i undersökningen för att göra plats till signifikanta och intressanta resultat. Undersökningen använder sig av ett flertal olika beroende variabler för att kunna testa orsaker till sparande, riskaversion och finansiell förmåga. Som oberoende variabler används bland annat pensionssparande, kunskap, samt olika variabler för finansiell förmåga och riskaversion.

Dessutom har regressioner (se ekv.1) testats med så kallade im-test och white-test. White-testet togs fram av Halbert White och möjliggjorde test av icke linjär heteroskedasticitet. Även Cameron & Trivedi's IM-test mäter heteroskedasticitet och den första termen i testet liknar White-testets term för heteroskedasticitet (Williams, 2015).

Uppsatsen redovisar även resultatet från undersökningen deskriptivt med diagram. Diagrammen visar dock resultatet utan att testa för signifikans och bör därför inte ges lika stor vikt som det resultat som återfinns i korrelationsestimaten.

6.6. Kritik beträffande enkätundersökningen

Den främsta kritiken mot undersökningen är att svaren är hypotetiska och inte faktiska beslut. I undersökningen redogörs individernas egna svar om sig själva och i vissa fall kan det hypotetiska svaret skilja sig från det val som görs när individen väl ställs inför ett verkligt val. I urvalet från bankpersonal finns ingen kategorisering av vilken arbetsroll individen har, annat än att den arbetar på bank. Olika arbetsroller inom bank kan kräva olika mycket kunskap och finansiell förmåga vilket kan styra resultatet om en arbetsroll är överrepresenterad.

På grund av låg svarsfrekvens från utlandsfödda går denna variabel inte att inkludera när resultatet analyseras då urvalet inte anses tillräckligt för att ge ett trovärdigt resultat. Frågan gällande viktiga egenskaper för en placering uteslöts då nästan samtliga valde svarsalternativet *avkastning*, oberoende av vilken risk de var villiga att ta. Detta leder till slutsatsen att frågan möjligtvis varit ledande och för att bibehålla analysens trovärdighet ansågs det bäst att exkludera denna fråga från regressionerna. En annan fråga vars resultat bör betrakta kritiskt är frågan gällande om individerna ändrat sitt sparande efter de förändrade reglerna kring IPS. Denna fråga ger möjlighet till två olika tolkningar. Individen kan ha uppfattat frågan som hur individen förändrat sitt IPS, eller om individens totala pensionssparande har förändrats. Detta kan ge viss skevhet i resultatet. Det är även en nackdel att arbetsrollerna bland bankpersonal inte framgår av enkätundersökningen då detta kan ha påverkan på resultatet.

Ytterligare en liten risk för missuppfattning finns i frågan om avdragsgillt IPS ännu finns. I specialfallet gällande egenföretagare finns det för de som avsätter upp till 35 procent av inkomsten från näringsverksamhet till pensionssparande möjlighet att göra avdrag. Avdraget får då inte överskrida 10 prisbasbelopp (Pensionsmyndigheten, u.å.g). Då risken att de individer som svarat på enkäten haft detta specialfall i åtanke är mycket liten anses svaren på frågan fortfarande användbara för att ge trovärdigt resultat.

6.6.1. Reliabilitet och Validitet

För att informationen från enkätundersökningen ska vara användbar behöver svaren vara relevanta för syftet och innehålla minimal partiskhet. Det är problematiskt, om inte omöjligt att helt och hållet eliminera skevhet i svaren från en enkätundersökning.

Med reliabilitet eller tillförlitlighet menas att mätningen har utförts på ett pålitligt sätt. Undersökningen och svaren får inte vara utsatta för något slumpmässigt inflytande. Det innebär att den är utförd under kontrollerade former, till exempel så ska situationen vara den samma för alla som är med i mätningen. Undersökningen ska ge samma resultat vid olika mättillfällen. Detta innebär att det ska gå att göra om mätningen vid ett senare tillfälle och då ska resultatet vara samma som vid det första tillfället (Trost, 2010). Trost (2010) tar även upp fyra aspekter som är viktiga att tänka på när det gäller reliabiliteten kring en enkätundersökning. Dessa är kongruens, precision, objektivitet samt konstans. Dessa fyra aspekter har funnits i åtanke när enkätundersökningen utformats.

Validitet eller giltighet innebär att mätinstrumenten är utformade så att de mäter just det de är avsedda till att mäta. Frågorna i undersökningen måste vara utformade på ett sådant sätt så att rätt information kommer in. Resultaten måste vara relevanta för den undersökning som görs (Trost, 2010). Validitet har ansetts viktigt vid utformandet av undersökningen och därför har frågorna som inkluderats i undersökning granskats noga. Frågorna ska vara relevanta samt ge trovärdiga svar och dessutom vara väl förankrade i både frågeställningen och teorin. Ett konkret exempel är att det tre sista frågorna i enkätundersökningen lånats av Finansinspektionens (FI) tidigare undersökning om finansiellförmåga (Wieselqvist Ekman, 2015).

Denscombe (2000) poängterar vikten av att en undersökning är fullständig. Det betyder att enkäten ska innehålla alla påverkande faktorer som är relevanta för syftet. Dock hade detta lett till en enkät med många frågor och ett alltför omfattande arbete. Arbetet avgränsades därför genom att välja ut specifika områden att behandla.

6.7. Sammanfattning

Enkätundersökningen har genomförts genom att dela ut två identiska enkäter varav en avsedd för bankpersonal och en avsedd för allmänheten. Enkäten ger möjlighet till jämförelse med tidigare studier då vissa frågor är snarlika. Svaren har varit anonyma vilket är viktigt för enkätens trovärdighet och för att ytterligare förbättra enkätens kvalitet skickades först två test ut varpå små justeringar gjorde. Vidare använde sig enkäten av ett bekvämlighetsurval och det enda kravet på de svarande var att deras ålder var mellan 20 och 64 år. Vid analysen av data användes främst OLS då dessa typer av regressioner ansågs ge ett trovärdigt resultat. Vid de fall då resultat inte har ansetts trovärdiga av olika anledningar så har dessa exkluderats.

7. Resultat

I detta avsnitt presenteras det resultat som framkommit genom undersökningen. Det beskrivs även hur undersökningen är genomförd. Hur data har samlats, vilken typ av data och varför vi valt de metoder vi valt, detta för att ge läsaren förståelse och kännedom om hur hela studien utförts.

7.1. Deskriptiv statistik

Vid jämförelse av de båda enkätundersökningarna finns det dels likheter men också skillnader. Urvalen mellan bankpersonal och kontrollgruppen ter sig relativt lika vad gäller könsfördelningen (diagram 1) och bland inkomsterna finns det en stor spridning inom båda grupperna (diagram 2). Dock är andelen yngre personer något större i kontrollgruppen (se diagram 3) och urvalet för bankpersonal har en något större andel som avslutat åtminstone högskole- eller universitetsutbildning (diagram 4).

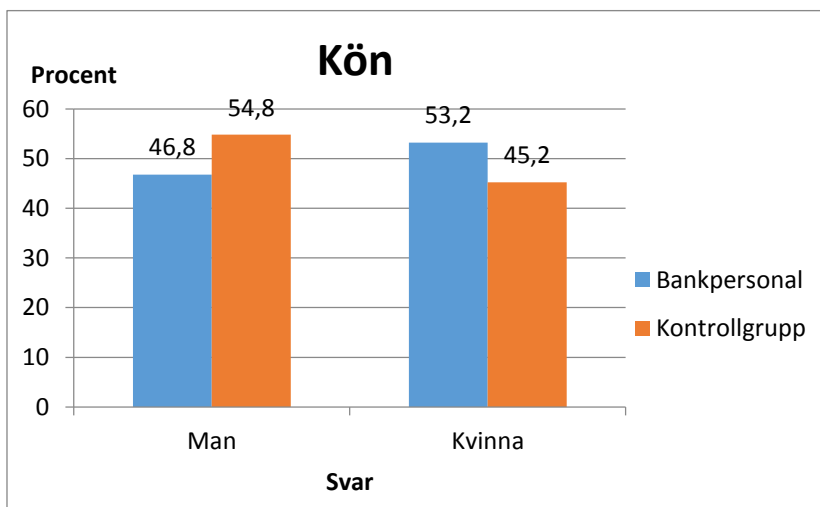

Diagram 1

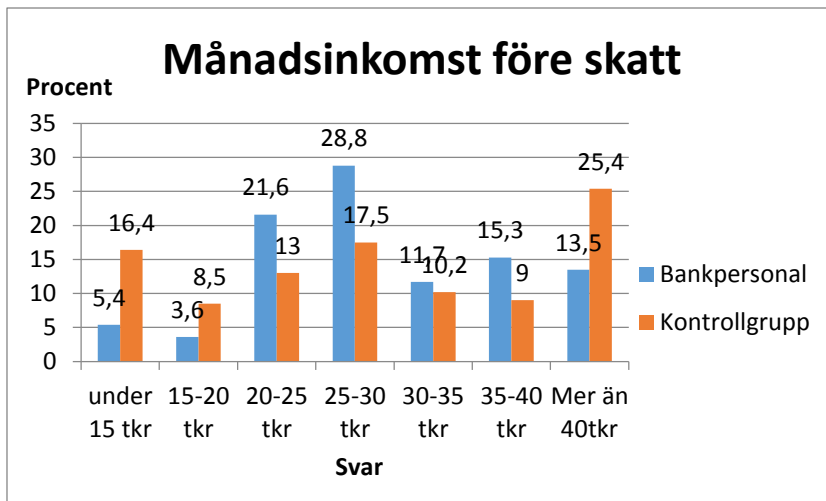

Diagram 2

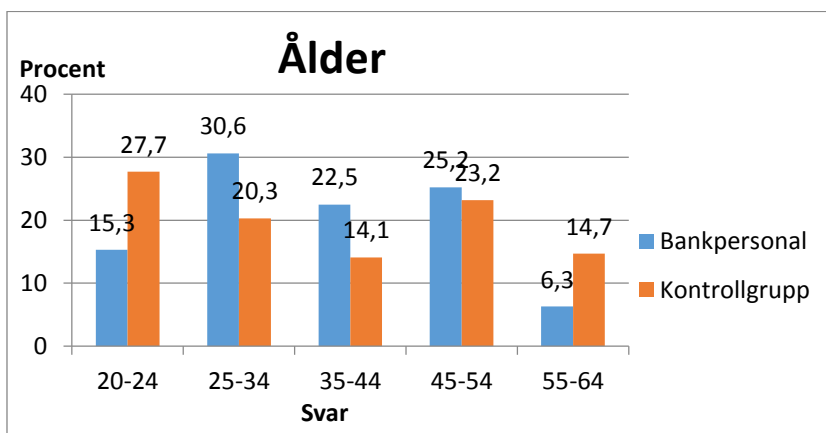

Diagram 3

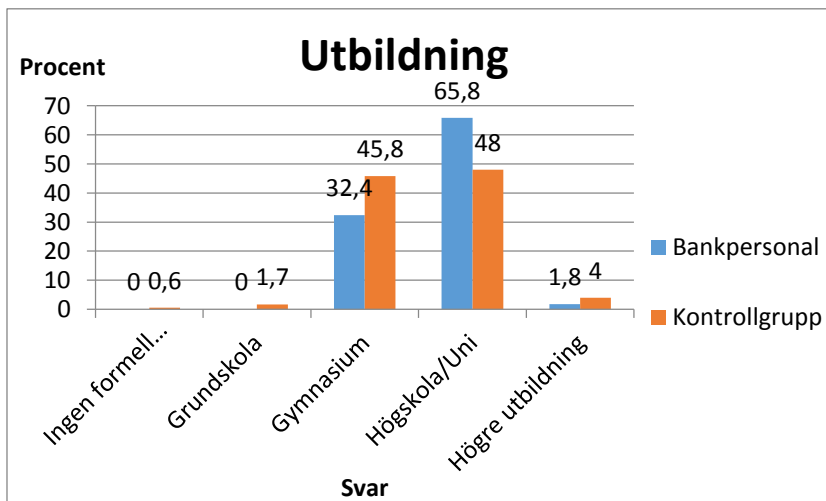

Diagram 4

Det erhöles väldigt få svar från utlandsfödda och antalet insamlade svar från denna kategori anses vara för lågt för att kunna dra några generella slutsatser kring påverkande faktorer (diagram 5).

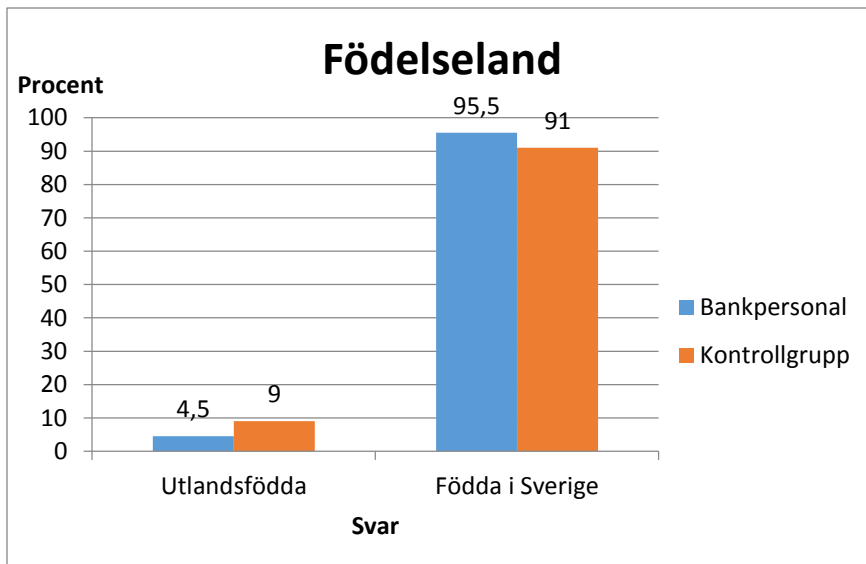

Diagram 5

Faktorer som skiljer bankpersonal från kontrollgruppen bara genom att titta på diagrammen är villighet att ta risk samt andelen som pensionssparar privat. Generellt är bankpersonalen mer villig att ta risk och pensionssparar i höge utsträckning privat (diagram 6).

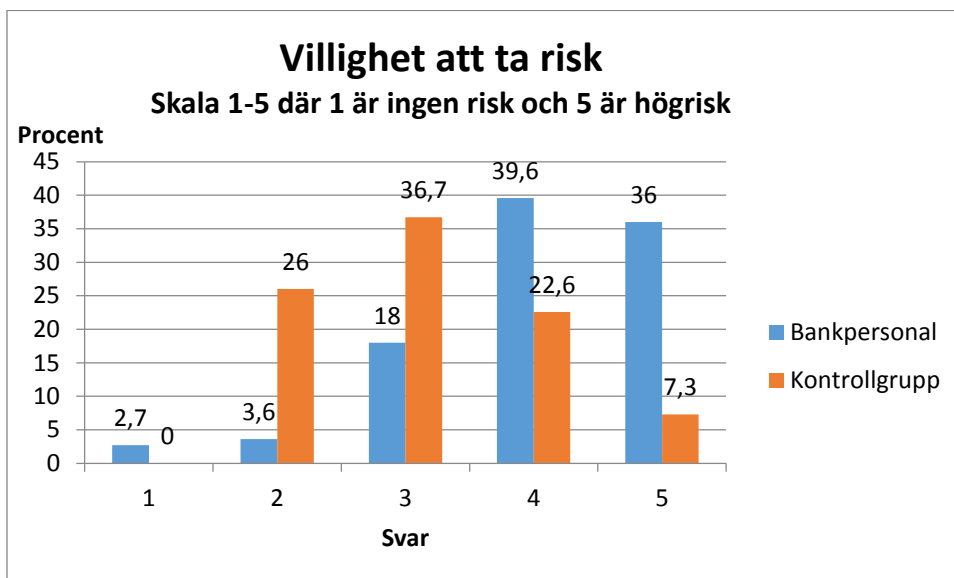

Diagram 6

För individer pensionssparar privat syntes en skillnad på 13,7 procent mellan bankpersonal och kontrollgruppen (diagram 7). Värt att nämna är även att 3,4 procent av kontrollgruppen inte visste om de pensionssparade privat eller inte.

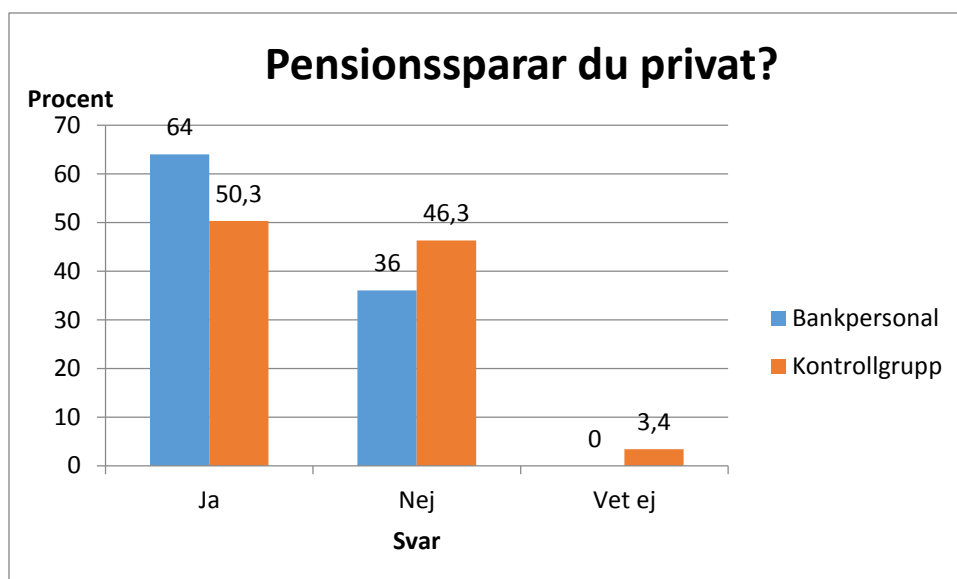

Diagram 7

De flesta individer från kategorin bankpersonal hade kännedom om sloandet av det avdragsgilla privata pensionssparandet (diagram 8) och endast ett fåtal (0,9 procent) hade vid enkätens genomförande ännu inte avslutat nytt sparande till IPS (diagram 9). Detta kan jämföras med kontrollgruppen där 11,3 procent fortfarande inte hade stoppat nyinsättningar till IPS.

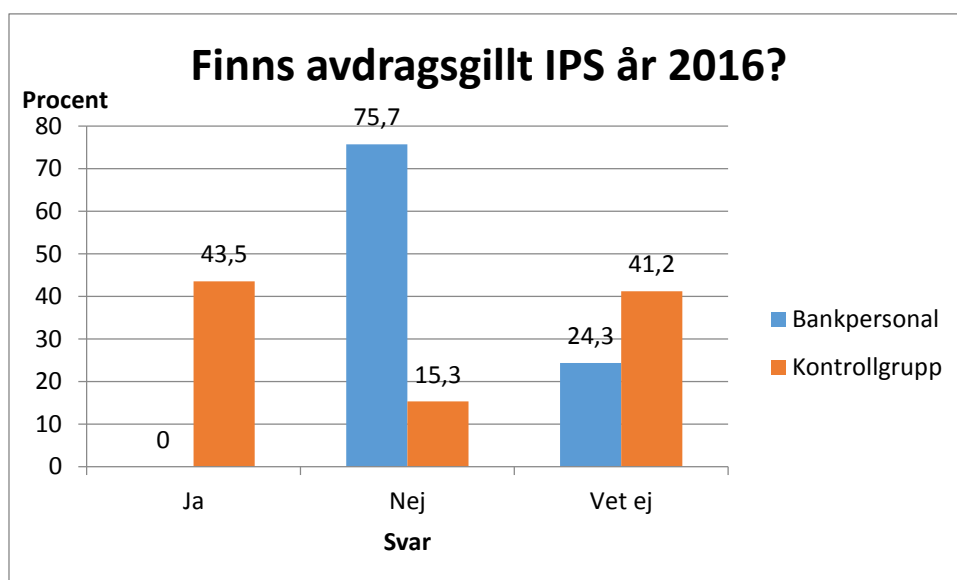

Diagram 8

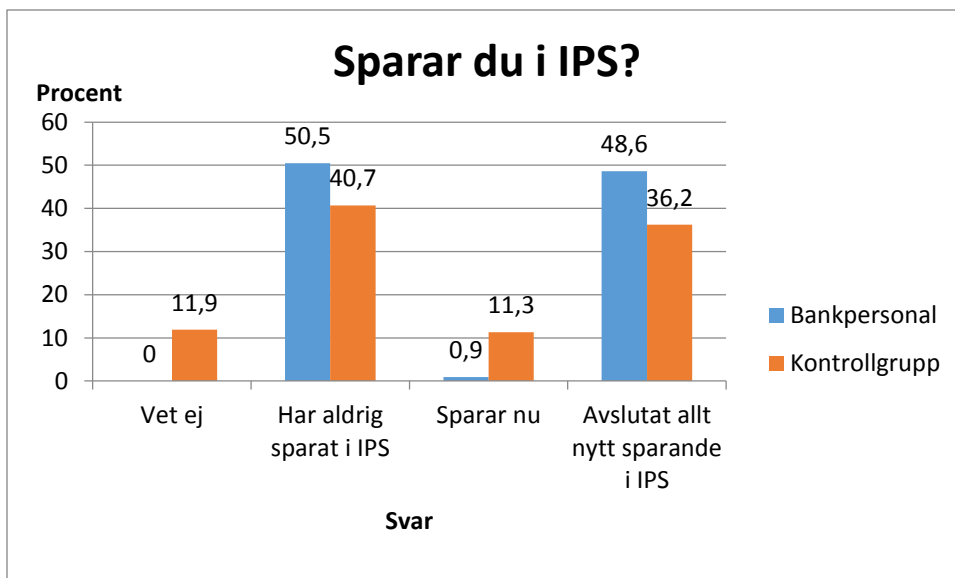

Diagram 9

Vid frågan gällande hur IPS förändringen har påverkat individernas sparande måste resultatet behandlas och analyseras med försiktighet (diagram 10). För de individer som aldrig sparat i IPS eller inte har något pensionssparande kommer svaret vara att de inte påverkas. De som har IPS bör byta typ av sparande men detta är något som inte alla individer gjort enligt diagram 9. Slutligen finns det de individer som höjt eller sänkt sitt sparande. Detta kan tolkas som att individerna har höjt eller sänkt sitt sparande inom IPS eller mer troligt att individerna har förändrat den totala mängden av sparandet även utanför IPS. En stor andel (31,3 procent) av kontrollgruppen svarade att de inte visste hur de påverkades.

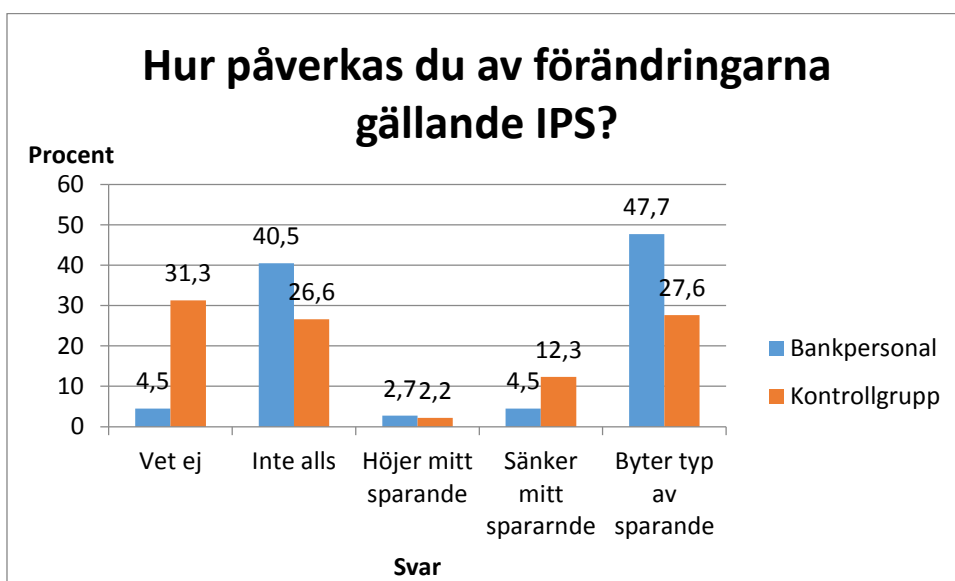

Diagram 10

Kontrollgruppen hade generellt en sämre kunskap gällande den privata pensionen jämfört med bankpersonal. Ålderskillnaderna i urvalet kan vara en möjlig förklaring till några av dessa skillnader, något som kommer att undersökas mer utförligt längre fram i uppsatsen. En intressant detalj är dock att de båda grupperna svarade relativt likartat på hur förändringen kring IPS kom till att påverka deras sparande. Utifrån individernas svar kommer förändringen inte att påverka mängden sparande något nämnvärt, däremot byter individerna inom båda grupperna typ av sparande.

Ytterligare en skillnad är valen av hur det privata pensionssparandet förvaltas (diagram 11). En större andel av bankpersonalen föredrar att förvalta det själv då de anser att de har kunskap inom ämnet och vill kunna påverka sitt sparande (diagram 12). Kontrollgruppens svar tyder på att många av individerna känner att de saknar kunskap inom ämnet och därför är andelen som förvaltar sitt pensionssparande själva betydligt lägre. Många individer tyckte dessutom att de hade för lite tid för att sätta sig in i sitt sparande och förvalta det aktivt. Detta ledde till att en större andel förlitar sig på specialister inom området och förvaltar det passivt, har en förvaltare, eller förvaltar sitt sparande i samrådan med bank. Det fanns ett fåtal individer som ansåg att det var nära sin pensionsålder och att det därför inte längre var lönt att spara överhuvudtaget eller att spara aktivt. Då kontrollgruppen bestod av många unga framgick det av undersökningen att en del inte hade ”kommit igång” med sitt sparande än. Några individer uppgav att de i nuläget inte hade råd eller möjlighet att spara. Bland övriga anledningar till varför individerna förvaltade sparandet som de gjorde fanns även svaren att de hade pensionssparformer som var låsta och därför inte gick att påverka, eller att de sparade i andra sparformer som till exempel fastigheter.

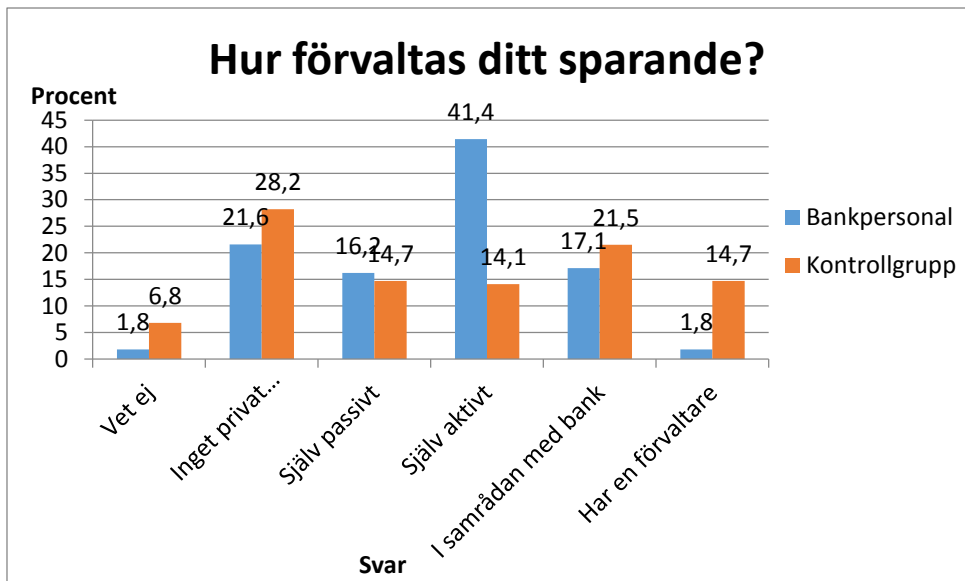

Diagram 11

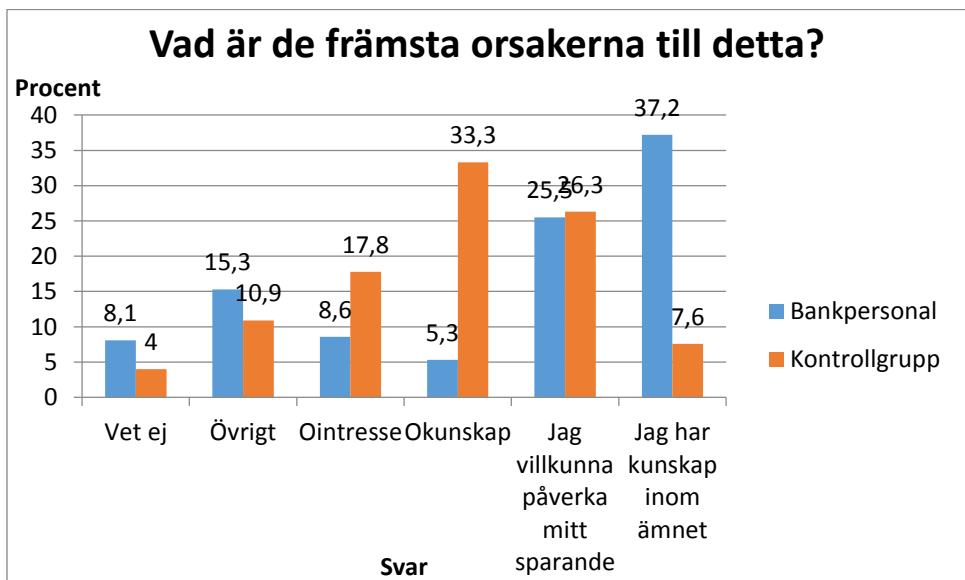

Diagram 12

Båda grupperna ansåg att avkastning är en av de viktigaste faktorerna när det gäller sparande (se diagram 13). Detta kan verka motsägelsefullt då individerna i kontrollgruppen, enligt enkätens svar, var mindre villiga att ta risk(diagram 6).

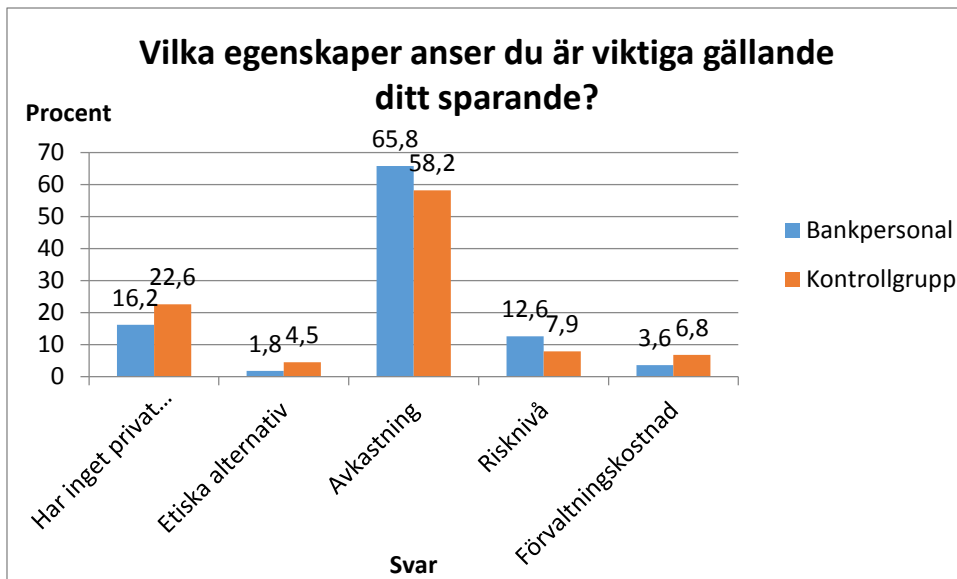

Diagram 13

Däremot så ville majoriteten av de båda kategorierna, vid givna placeringsalternativ, placera sitt sparande med ungefär 30 procent i riskfyllda tillgångar och de resterande 70 procenten i säkra tillgångar (diagram 14 och 15). På frågan om vilken typ av fond som tilltalade individen mest svarade en större andel av bankpersonalen aktiefonder (diagram 16). För kontrollgruppen återfanns en jämnare spridning mellan alternativen men blandfonder var något populärare än övriga alternativ.

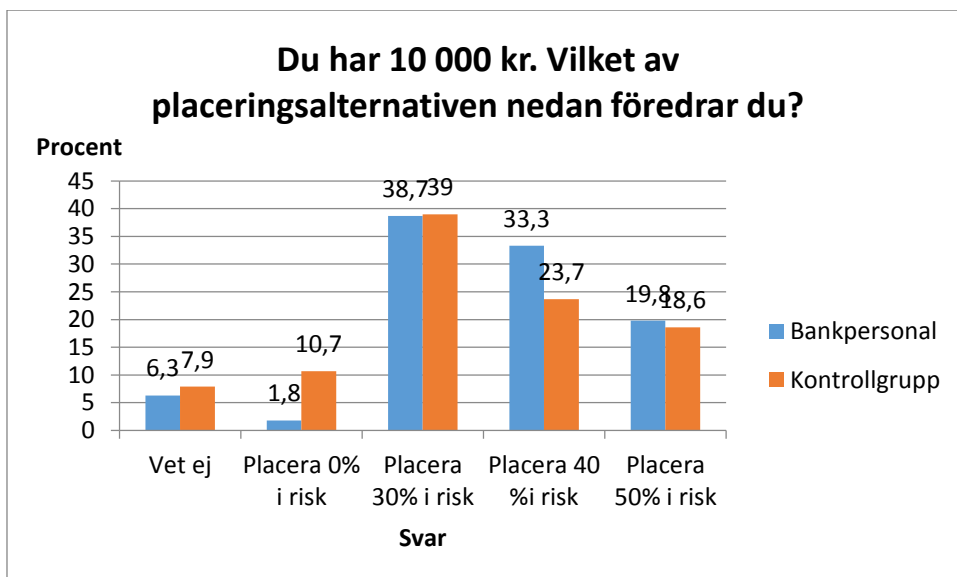

Diagram 14

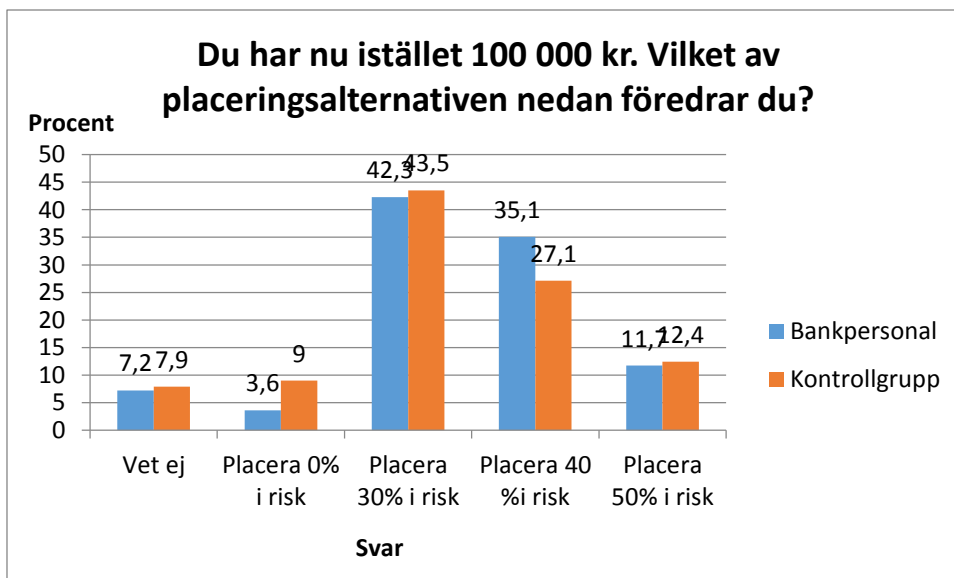

Diagram 15

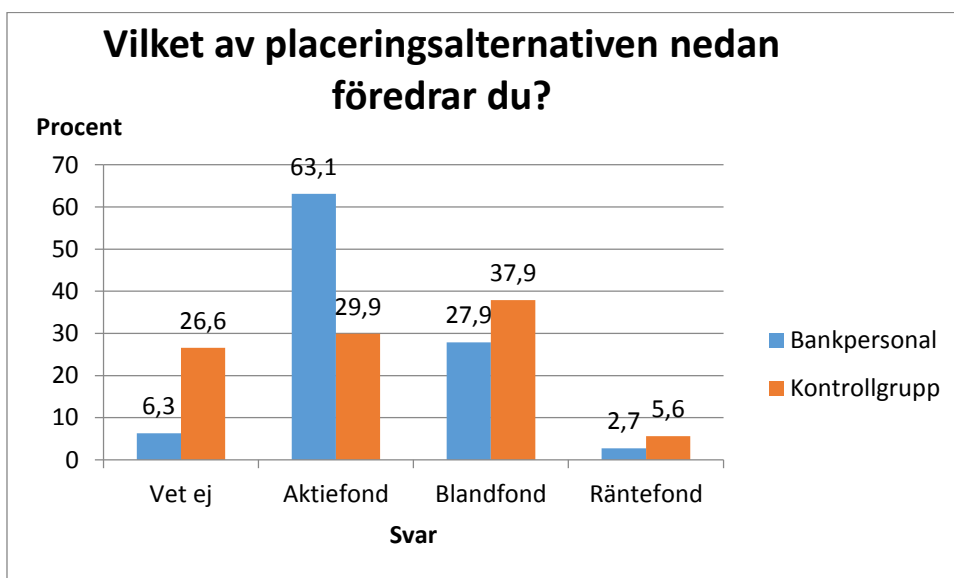

Diagram 16

Enkätundersökningen använde sig av tre vanligt förekommande frågor i tidigare studier för att kunna testa individers finansiella förmåga. Svaren på dessa tre frågor är genomgående bättre för bankpersonal jämfört med kontrollgruppen (se diagram 17-19). Den största skillnaden i korrekt svar (22,2 procentenheter) mellan bankpersonal och kontrollgrupp påträffades i frågan gällande kunskaper om ränta-på-ränta-effekter. Kunskap om riskspridning visade en skillnad på 15,7 procentenheter mellan andelen bankpersonal och kontrollgrupp som besvarade frågan korrekt. Minst skillnad (14,6 procentenheter) mellan bankpersonal och kontrollgruppen fanns det i kunskap om inflation.

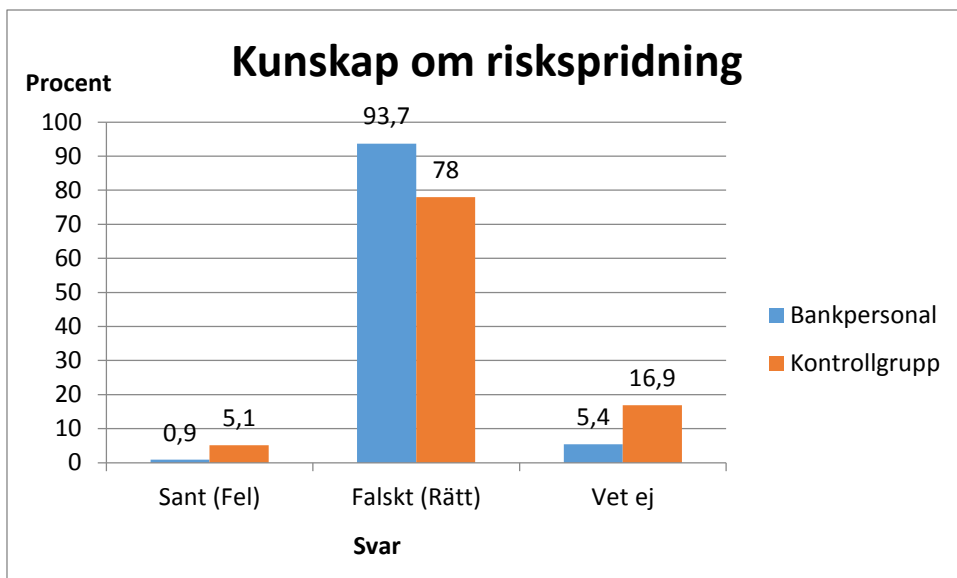

Diagram 17

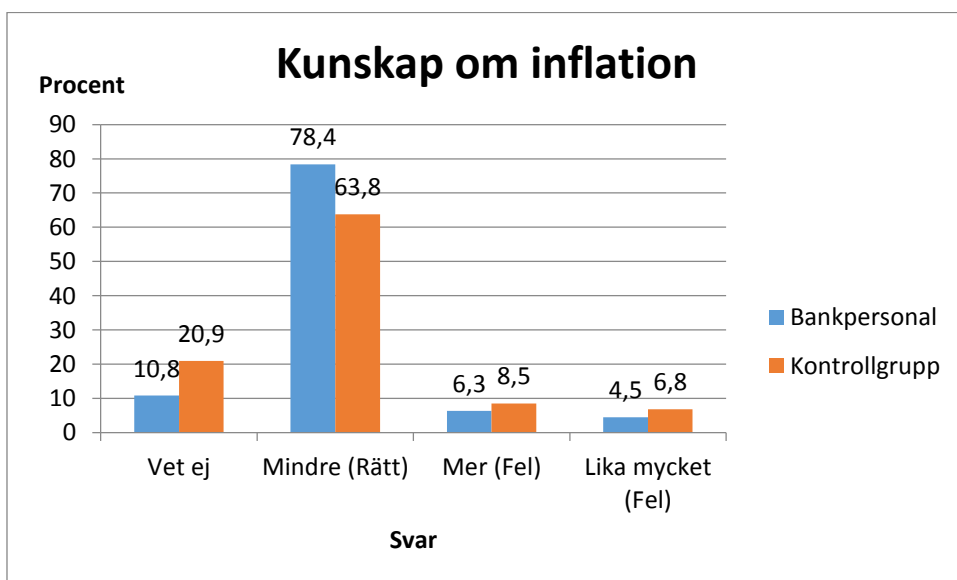

Diagram 18

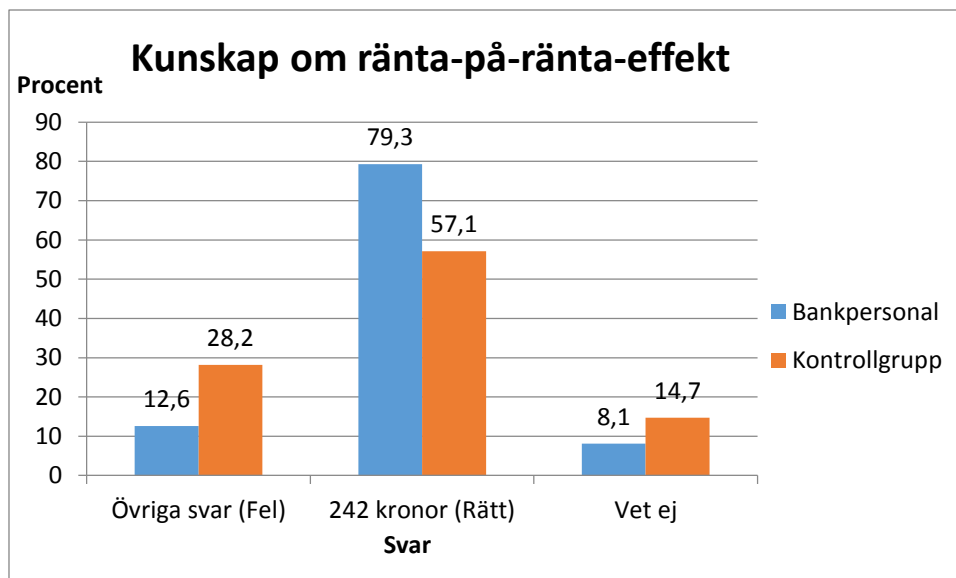

Diagram 19

Eftersom liknande frågor ställts tidigare möjliggör detta för ytterligare jämförelser. Från Finansinspektionens rapport från 2015 visar det att i Almenberg m.fl. (2015) studie så svarade 80,9 procent av de tillfrågade rätt på frågan som handlade om ränta. Detta kan jämföras med de 79,3 procent och 57,1 procent av bankpersonal respektive kontrollgruppen som svarade korrekt. På frågan rörande inflation svarade 70,0 procent korrekt i det resultat som presenteras av FI. Bankpersonalen i denna studie svarade något bättre, 78,4 procent, medan kontrollgruppen svarade något sämre, 63,8 procent. Slutligen ställdes en fråga om risktagande varpå 75,0 procent av de tillfrågade svarade rätt enligt FI rapport och detta kan jämföras med 93,7 procent för bankpersonal och 78,0 procent för kontrollgruppen. Viktigt att ta hänsyn till när det gäller dessa jämförelser är att urvalet som presenterades i FI rapport inkluderade människor i åldrarna 25-75 år jämfört med åldrarna 20-64 år som denna studie undersökte.

Finansinspektionen presenterade även resultatet på dessa frågor för flera olika länder (se tabell 1). Där jämfördes även andelen som svarade korrekt på alla tre frågorna. Urvalet var för dessa data individer i åldrarna 25-65 år. Årtalen för studiernas genomförande skiljer sig något vilket inte gör siffrorna helt jämförbara. För enkätundersökningen som presenteras i denna uppsats var det 64,3 procent som svarade rätt på alla tre frågor och 43,5 procent av kontrollgruppen besvarade alla frågor korrekt (se tabell 2).

Tabell 1.

Land	År	Ränta	Inflation	Riskspridning	Andel med alla tre rätt	Antal obs.
Tyskland	2009	83%	78%	67%	57%	693
Sverige	2014	82%	71%	78%	52%	655
Nederländerna	2010	86%	76%	53%	46%	1324
Kanada	2012	79%	67%	61%	44%	4950
Australien	2012	83%	71%	55%	43%	828
USA	2009	68%	68%	56%	35%	1042
Japan	2010	71%	59%	39%	27%	4382

Källa: Data hämtat från Finansinspektionens rapport, 2015

Tabell 2.

Grupp	Ränta	Riskspridning	Inflation	Andel med alla tre rätt	Antal obs.
Bankpersonal	79,3%	93,7%	78,4%	64,3%	111
Kontrollgrupp	57,1%	78,0%	63,8%	43,5%	177

7.2. Regressionsanalyser och estimat

Resultatet från regressionsanalyserna gjorda med OLS visar att bankpersonal hade en positiv korrelation (där koefficienten var 0,137) med pensionssparandet och signifikansnivån 0,023 (se Tabell 3). Detta innebär att individerna som tillhör urvalet bankpersonal i högre utsträckning pensionssparar jämfört med kontrollgruppen. Andra faktorer som har en positiv påverkan på pensionssparandet är ålder, inkomst samt kunskap om investeringar och om regleringar av olika pensionssparanden. Högre ålder och en högre inkomst har en positiv påverkan på pensionssparande. Detta resultat visade sig signifikant för individer i åldrarna 35-44 med en korrelation på 0,286 samt åldrarna 45-54 med korrelationen 0,256. För de individer med en månadsinkomst som låg mellan 20-25 tkr var korrelationen 0,392, för individer med månadsinkomst mellan 25-30 tkr var korrelationen 0,320 och för individer med månadsinkomst mellan 30-35 tkr var korrelationen 0,357. Resultat som inte var signifikanta hade även de en positiv påverkan men vid dessa resultat läggs mindre vikt. För att mäta kunskap om investeringar användes bland annat frågan om risk med att investera i enskild firma jämfört med att sprida risken i flera olika företag. För individer med kunskap om detta var korrelationen med pensionssparande positiv (0,171) och hade en signifikansnivå på 0,044. Kunskap om regler kring olika typer av pensionssparande testades genom frågan om individerna visste om det fanns något avdragsgillt IPS år 2016. Resultatet visade att för de

individer som svarade korrekt fanns det en positiv korrelation med pensionssparande (0,135) med signifikansnivån 0,029 (se Tabell 4).

Tabell 3. Bankpersonals påverkan på pensionssparande

Pensionssparar	Koeff.	Std.fel	p-värde
Bankpersonal	0,137	0,060	0,023

Tabell 4. Faktorerers påverkan på pensionssparande

Pensionssparar	Koeff.	Std.fel	p-värde
Kvinna	0,080	0,062	0,202
Ålder 25-34	0,135	0,097	0,165
Ålder 35-44	0,286	0,112	0,011
Ålder 45-54	0,256	0,109	0,019
Ålder 55-64	0,231	0,127	0,069
Grundskoleutbildning	-0,094	0,545	0,863
Gymnasial utbildning	0,316	0,478	0,509
Högskola/Universitet	0,272	0,478	0,571
Högre utbildning	0,232	0,505	0,647
Lön 15-20 tkr	0,246	0,139	0,078
Lön 20-25 tkr	0,392	0,114	0,001
Lön 25-30 tkr	0,320	0,123	0,010
Lön 30-35 tkr	0,354	0,142	0,013
Lön 35-40 tkr	0,128	0,147	0,383
Lön mer än 40 tkr	0,238	0,139	0,087
Kunskap om risk	-0,001	0,048	0,842
Kunskap om inflation	-0,024	0,069	0,728
Kunskap om ränta-på-ränta-effekter	0,171	0,084	0,044
Sparar ej i IPS	0,135	0,061	0,029

Enligt resultatet påverkas risken individen är villig att ta främst av ålder och inkomstnivå. Individer i åldersgruppen 55-64 hade en signifikant (0,046) och positiv korrelation (0,219) med lågt risktagande (se tabell 5.1) och en signifikant (0,016) negativ korrelation (-0,2912528) med högt risktagande (se Tabell 5.3). Detta kan förklaras med att de snart kommer att nyttja sitt pensionssparande och därför inte vill ta allt för stor risk. Individer med inkomster högre än 25 tkr i månaden hade en negativ signifikant (0,034) korrelation (-0,227) med lågt risktagande men resultatet var endast signifikant för individer med månadsinkomst mellan 25-30 tkr. Bankpersonal skiljde sig från kontrollgruppen och hade en trestjärnig signifikans (0,000) och negativ korrelation (-0,218) med lågt risktagande (se Tabell 5.1) och en negativ korrelation (-0,151) med riskneutralitet med signifikansnivå 0,012 (se Tabell 5.2). För högt risktagande uppvisade bankpersonal en positiv korrelation (0,370) med trestjärnig signifikans (se tabell 5.3). För individer som besvarade frågan om investeringsrisk korrekt fanns en negativ korrelation (-0,170) för riskneutralitet (se Tabell 5.2) men en positiv

korrelation (0,173) för högt risktagande med signifikansnivån 0,039 respektive 0,031 (se Tabell 5.3,).

Tabell 5.1. Faktorerens påverkan på riskaversion

Låg risk	Koeff.	Std.fel	p-värde
Kvinna	0,044	0,054	0,416
Ålder 25-34	0,129	0,084	0,124
Ålder 35-44	-0,011	0,097	0,904
Ålder 45-54	0,111	0,094	0,242
Ålder 55-64	0,219	0,109	0,046
Grundskoleutbildning	0,188	0,470	0,690
Gymnasial utbildning	0,367	0,413	0,374
Högskola/Universitet	0,317	0,413	0,443
Högre utbildning	0,356	0,436	0,416
Lön 15-20 tkr	-0,007	0,120	0,955
Lön 20-25 tkr	-0,186	0,098	0,058
Lön 25-30 tkr	-0,226	0,110	0,034
Lön 30-35 tkr	-0,202	0,122	0,097
Lön 35-40 tkr	-0,168	0,124	0,178
Lön mer än 40 tkr	-0,210	0,119	0,079
Kunskap om risk	-0,042	0,042	0,317
Kunskap om inflation	-0,094	0,060	0,117
Kunskap om ränta-på-ränta-effekter	-0,003	0,072	0,967
Bankpersonal	-0,218	0,053	0,000

Tabell 5.2. Faktorerers påverkan på riskaversion

Riskneutralitet	Koeff.	Std.fel	p-värde
Kvinna	-0,007	0,061	0,905
Ålder 25-34	-0,119	0,095	0,212
Ålder 35-44	-0,130	0,110	0,239
Ålder 45-54	-0,037	0,107	0,730
Ålder 55-64	0,072	0,124	0,562
Grundskoleutbildning	-0,155	0,534	0,771
Gymnasial utbildning	-0,580	0,468	0,217
Högskola/Universitet	-0,540	0,468	0,250
Högre utbildning	-0,570	0,495	0,251
Lön 15-20 tkr	0,075	0,136	0,580
Lön 20-25 tkr	0,008	0,111	0,937
Lön 25-30 tkr	0,090	0,121	0,456
Lön 30-35 tkr	0,020	0,138	0,882
Lön 35-40 tkr	0,056	0,141	0,691
Lön mer än 40 tkr	0,065	0,135	0,632
Kunskap om risk	0,051	0,048	0,287
Kunskap om inflation	0,116	0,068	0,088
Kunskap om ränta-på-ränta-effekter	-0,170	0,082	0,039
Bankpersonal	-0,150	0,060	0,012

Tabell 5.3. Faktorerers påverkan på riskaversion

Hög risk	Koeff.	Std.fel	p-värde
Kvinna	-0,036	0,060	0,538
Ålder 25-34	-0,010	0,092	0,912
Ålder 35-44	0,141	0,107	0,187
Ålder 45-54	-0,074	0,104	0,479
Ålder 55-64	-0,291	0,121	0,016
Grundskoleutbildning	-0,032	0,519	0,951
Gymnasial utbildning	0,212	0,455	0,641
Högskola/Universitet	0,222	0,455	0,626
Högre utbildning	0,214	0,481	0,656
Lön 15-20 tkr	-0,068	0,132	0,605
Lön 20-25 tkr	0,178	0,108	0,101
Lön 25-30 tkr	0,136	0,117	0,246
Lön 30-35 tkr	0,182	0,134	0,176
Lön 35-40 tkr	0,112	0,137	0,415
Lön mer än 40 tkr	0,145	0,131	0,270
Kunskap om risk	-0,009	0,046	0,850
Kunskap om inflation	-0,022	0,066	0,737
Kunskap om ränta-på-ränta-effekter	0,173	0,080	0,031
Bankpersonal	0,370	0,059	0,000

Faktorer som påverkar kännedomen om förändringarna gällande IPS är enligt undersökningen är inkomsten, om individer tidigare har sparat i IPS samt om individerna besvarat frågan gällande investeringsrisk korrekt. De individerna med en månadsinkomst mellan 20-25 tkr och 35-40 tkr har en signifikant (0,019 respektive 0,003) positiv korrelation (0,260) respektive 0,400) med kännedomen av de förändrade reglerna kring IPS. För individer som tidigare sparat i IPS men nu avslutat alla nyinsättningar tillsparandet finns det en positiv korrelation (0,252) med kännedomen om regelförändringarna med signifikans 0,001. Individer som besvarade frågan om investeringsrisk korrekt uppvisar en positiv korrelation (0,205) med kunskapen om IPS med signifikansen 0,011. Bankpersonal skiljer sig från kontrollgruppen och har en positiv korrelation (0,199) med kunskapen om IPS (signifikans 0,001) (se Tabell 6).

Tabell 6: Faktorer som påverkar kunskap om IPS

Avdragsgillt IPS finns ej	Koeff.	Std.fel	p-värde
Kvinna	-0,054	0,059	0,360
Ålder 25-34	-0,128	0,091	0,163
Ålder 35-44	-0,157	0,110	0,156
Ålder 45-54	-0,135	0,107	0,211
Ålder 55-64	-0,030	0,124	0,810
Grundskoleutbildning	0,281	0,511	0,583
Gymnasial utbildning	0,437	0,449	0,331
Högskola/Universitet	0,573	0,449	0,203
Högre utbildning	0,386	0,474	0,416
Lön 15-20 tkr	0,201	0,131	0,127
Lön 20-25 tkr	0,260	0,110	0,019
Lön 25-30 tkr	0,189	0,118	0,110
Lön 30-35 tkr	0,204	0,134	0,129
Lön 35-40 tkr	0,400	0,136	0,003
Lön mer än 40 tkr	0,208	0,131	0,112
Pensionssparar	0,068	0,063	0,286
Sparar i IPS nu	-0,028	0,117	0,812
Har sparart i IPS tidigare	0,252	0,073	0,001
Kunskap om risk	0,024	0,046	0,595
Kunskap om inflation	0,052	0,065	0,427
Kunskap om ränta-på-ränta-effekter	0,204	0,080	0,011
Bankpersonal	0,199	0,060	0,001

Då individerna uppmanades att välja den typ av fond de föredrog uppvisades en positiv korrelation mellan aktiefonder och självständig förvaltning, samt aktiefonder och bankpersonal. Individer som själva passivt förvaltade sitt sparande hade en positiv korrelation på 0,205 (signifikans 0,020) medan de som själva aktivt förvaltade sitt sparande hade en

korrelation på 0,335 (signifikans 0,001). Bankpersonal hade en trestjärnig signifikans (0,000) med korrelationen 0,221 (se Tabell x 7.1). För blandfonder fanns en trestjärnig signifikant (0,000) positiv korrelation (0,458) mellan blandfonder och förvaltning av fondförvaltare. Mellan blandfonder och förvaltning i samrådan med bank fanns en korrelation på 0,2436189 med signifikans 0,003 (se Tabell x 7.2). För sparande i räntefonder fanns en negativ korrelation (-0,081) mellan individer som själva passivt förvaltade sitt sparande och räntefonder med signifikans 0,045. Även förvaltning i samrådan med bank hade en negativ korrelation (-0,089) med räntefonder med signifikans 0,018 (se Tabell x 7.3).

Tabell 7.1. Faktorer som påverkar preferenser för placeringar

Aktiefonder	Koeff.	Std.fel	p-värde
Förvaltar själv aktivt	0,335	0,102	0,001
Förvaltar själv passivt	0,205	0,087	0,020
Har förvaltare	-0,079	0,098	0,421
Förvaltar i samrådan med bank	0,047	0,081	0,563
Kunskap om placeringar	0,015	0,078	0,850
Vill påverka placeringarna	0,055	0,070	0,427
Bankpersonal	0,220	0,061	0,000

Tabell 7.2. Faktorer som påverkar preferenser för placeringar

Blandfonder	Koeff.	Std.fel	p-värde
Förvaltar själv aktivt	-0,037	0,103	0,072
Förvaltar själv passivt	0,098	0,089	0,269
Har förvaltare	0,457	0,099	0,000
Förvaltar i samrådan med bank	0,244	0,082	0,003
Kunskap om placeringar	0,033	0,079	0,672
Vill påverka placeringarna	0,078	0,070	0,270
Bankpersonal	-0,036	0,062	0,559

Tabell 7.3. Faktorer som påverkar preferenser för placeringar

Räntefonder	Koeff	Std.fel	p-värde
Förvaltar själv aktivt	-0,084	0,047	0,072
Förvaltar själv passivt	-0,080	0,040	0,045
Har förvaltare	-0,082	0,045	0,069
Förvaltar i samrådan med bank	-0,089	0,037	0,018
Kunskap om placeringar	-0,029	0,036	0,418
Vill påverka placeringarna	-0,013	0,032	0,692
Bankpersonal	-0,009	0,028	0,751

Resultatet i tabell 8 visar att faktorer som påverkar kunskapen om investeringsrisk är hur individens placeringar förvaltas samt om individen besvarade frågan om inflation korrekt.

Både passivt och aktivt förvaltande av individen själv samt om individen hade en förvaltare resulterade i en positiv korrelation med kunskapen om investeringsrisk. Om individen själv förvaltade sitt sparande aktivt var korrelationen 0,224 med trestjärnig signifikans och förvaltade individen det istället passivt var korrelationen 0,203 med signifikansnivån 0,002. Om individens sparande skötes av en förvaltare var korrelationen 0,162 med signifikansnivån 0,036. Det fanns en positiv korrelation (0,281) för frågan om inflations samband med frågan om investeringsrisk (signifikansnivå 0,000).

Tabell 8. Faktorer som påverkar kunskap om investeringsrisk

Kunskap om risk	Koeff.	Std.fel	p-värde
KönKvinna	0,052	0,041	0,212
Ålder 25-34	0,004	0,059	0,953
Ålder 35-44	0,075	0,067	0,264
Ålder 45-54	0,040	0,062	0,517
Ålder 55-64	-0,028	0,076	0,714
Grundskoleutbildning	-0,167	0,380	0,660
Gymnasial utbildning	-0,292	0,330	0,378
Högskola/Universitet	-0,26	0,330	0,433
Högre utbildning	-0,133	0,348	0,702
Bankpersonal	0,067	0,044	0,129
Kunskap om inflation	0,281	0,045	0,000
Kunskap om ränta-på-ränta-effekter	-0,025	0,034	0,467
Förvaltar själv aktivt	0,224	0,058	0,000
Förvaltar själv passivt	0,203	0,064	0,002
Har förvaltare	0,162	0,077	0,036
Förvaltar i samrådan med bank	0,087	0,060	0,148

En Faktor som påverkar individernas kunskap om inflation positivt är om de känner till svaret på frågan om risk (se tabell 9). Resultatet uppvisar en trestjärnig signifikansnivå och korrelationen 0,439. Resultatet visar också att kvinnor har en negativ korrelation (-0,203) med frågan om inflation (signifikansnivå 0,000).

Tabell 9. Faktorer som påverkar kunskap om inflation

Kunskap om inflation	Koeff.	Std.fel	p-värde
KönKvinna	-0,203	0,050	0,000
Ålder 25-34	0,028	0,074	0,709
Ålder 35-44	0,092	0,083	0,273
Ålder 45-54	0,041	0,077	0,597
Ålder 55-64	0,143	0,095	0,132
Grundskoleutbildning	-0,786	0,473	0,098
Gymnasial utbildning	-0,206	0,413	0,619
Högskola/Universitet	-0,087	0,413	0,833
Högre utbildning	-0,363	0,435	0,404
Bankpersonal	0,062	0,055	0,257
Kunskap om risk	0,439	0,071	0,000
Kunskap om ränta-på-ränta-effekter	0,013	0,043	0,765
Förvaltar själv aktivt	-0,056	0,074	0,453
Förvaltar själv passivt	-0,142	0,081	0,081
Har förvaltare	-0,082	0,097	0,398
Förvaltar i samrådan med bank	-0,075	0,075	0,322

I tabell 10 visas de faktorer som påverkar kunskapen om ränta-på-ränta-effekten. Resultatet visade på att individer som förvaltade sitt sparande själv aktivt eller förvaltade sparandet i samrådan med bank hade en negativ korrelation med frågan om ränta-på-ränta-effekten. Den negativa effekten var något större för individer som förvaltade i samrådan med bank (-0,378) jämfört med de individer som förvaltade sitt sparande själv aktivt (-0,207) med signifikanserna 0,046 respektive 0,000.

Tabell 10: Regression 6.3 - Faktorer som påverkar kunskap om ränta

Kunskap om ränta-på-ränta-effekten	Koeff	Std.fel	p-värde
KönKvinna	-0,003	0,073	0,968
Ålder 25-34	-0,057	0,105	0,586
Ålder 35-44	0,025	0,118	0,834
Ålder 45-54	0,133	0,106	0,224
Ålder 55-64	-0,055	0,134	0,682
Grundskoleutbildning	-0,289	0,671	0,667
Gymnasial utbildning	0,011	0,583	0,985
Högskola/Universitet	0,039	0,583	0,947
Högre utbildning	-0,185	0,614	0,763
Bankpersonal	0,097	0,077	0,211
Kunskap om risk	-0,078	0,107	0,467
Kunskap om inflation	0,026	0,086	0,765
Förvaltar själv aktivt	-0,207	0,104	0,046
Förvaltar själv passivt	-0,180	0,114	0,117
Har förvaltare	-0,214	0,136	0,118
Förvaltar i samrådan med bank	-0,378	0,104	0,000

Regressionerna testades för hetroskedasticitet med nollhypotesen att homoskedasticitet förkastas. Bland annat användes White-test och i samtliga fall utom för de resultat som presenteras i tabell 5.3, 8, 9 och 10 kunde nollhypotesen inte förkastas. I resultaten som redovisas i tabell 5.3, 8, 9 och 10 är p-värdet lägre än signifikansnivån (0,05) och därför förkastas nollhypoteserna vilket innebär att regressionerna påverkas av hetroskedasticitet. Resultaten bekräftades även med IM-test vilket gav samma värden.

7.3. Sammanfattning

Resultatet visar på att urvalen från de båda grupperna var relativt lika men att där fanns viss skillnad i ålder samt högsta avslutade utbildning. Några skillnader mellan bankpersonal och kontrollgruppen var att bankpersonal generellt var mer villiga att ta risker när det kommer till pensionssparande samt att bankpersonal genomgående visade på en högre finansiell förmåga. Dessutom visade resultatet på att andelen som pensionssparar var högre för bankpersonal jämfört med kontrollgruppen. Resultaten jämfördes med Finansinspektionens rapport vilket visade att bankpersonal hade en högre andel med rätt svar på alla tre frågor jämfört med samtliga länder som testades. Kontrollgruppen i enkätundersökningen visade ett lägre resultat än för genomsnittet i Sverige men placerade sig ungefär i mitten jämfört med andra länder.

8. Avslut

I detta kapitel följer en analys och diskussion av det ämne som berörts i uppsatsen. Teorier som beskrivits i kapitel fem används för att ge eventuella förklaringar till det resultat som uppkommit i enkätundersökningen. Vidare utvärderas det resultatet och exempel på intressant framtida forskning ges.

8.1. Analys och diskussion

Att fatta beslut gällande pension är definitivt inte enkelt och även de finansiella instituten är oense i frågan om hur mycket risk en investerare bör ta. Studier som gjorts visar på att svenskar är oroliga över den framtida pensionen. Dessutom tyder andra studier på att svenskar generellt har dålig kunskap om ekonomi. Uppsatsen syfte har varit att undersöka om det är så att en ökad ekonomisk kunskap leder till att individens val gällande pension förändras. Först och främst har det varit viktigt att samla in information från bankpersonal och kontrollgruppen. Valet att undersöka bankpersonal gjordes för att denna kategori dagligen hanterar begrepp inom finansvärlden och dessutom stöter de ofta på frågor om just pension. Genom antagandet att bankpersonalen var mer insatta i och besatt en högre ekonomisk förmåga fanns det möjlighet att mäta kunskapens effekt på pensionsvalen. Jämförelsegruppen, allmänheten, kan även genom sitt slumpmässiga urval ha nått ut till flera individer som arbetar inom yrken där ekonomi har en större roll. Enkäten kan också ha besvarats av individer som privat har ett stort ekonomiskt intresse. Detta kan innebära att vissa individer i urvalet "allmänheten" kan besitta en högre ekonomisk förmåga än vad vissa individer inom bankpersonalsgruppen gör. Dock anses urvalet tillräckligt stort för att representera den stora massan och påverkan av en enskild individ blir därför liten. Att avgränsa för vissa åldrar ansågs relevant då svar från yngre som ännu inte var i arbetsför ålder och som därför inte har haft samma möjligheter att pensionsspara, kunde snedvrída resultatet.

Att kartlägga individens pensionssparande under de senaste åren var en viktig infallsvinkel och utgångspunkt vid uppsatsens början. Under 2016 var det endast 36 procent av svenskar i åldrarna 20-64 år med förvärvsinkomst som hade ett IPS. En möjlig förklaring till den låga andelen kan vara att individer anser att premiepensionen och tjänstepensionen är tillräckliga, eller att alternativa privata sparformer förekommer. När avdragsrätten sänktes och slutligen slopades helt blev det tidigare sparalternativet IPS ofördelaktigt då nytt sparande "dubbelbeskattas", något som banker och andra finansväsen försökt informera sina kunder om. Denna förändring har därför blivit en intressant aspekt för uppsatsens empiriska

undersökning. Som resultatet visar så har information och kunskap påverkat individer och lett till att nytt sparande inom IPS har stoppats och i vissa fall har sparandet tagit andra former. De individer som ännu inte bytt från IPS sparandet kan förklaras både med att de kan ha missat eller missuppfattat informationen de fått, eller genom konceptet gällande status quo bias. Status quo bias konceptet innebär att individer föredrar det val som de har idag framför osäkerheten att välja annat och därför fortsätter spara till IPS även om det inte är det mest fördelaktiga för dem.

För att läsaren ska få en optimal behållning av uppsatsen förklarades vanliga begrepp och ekonomiska termer som en individ ofta stöter på vid pensions- och investeringsbeslut. Dessa begrepp kan anses självklara för individer med stor eller viss ekonomisk förmåga, men kan vara totalt främmande för en individ som representerar den del av allmänheten med låg finansiellförmåga. Många av dessa begrepp används i enkätundersökningar och informationsbroschyrer men kan, om individen inte vet begreppens innebörd, leda till att önskade svar eller ageranden uteblir.

Ett begrepp som på senare tid har diskuterats flitigt är förvaltningsavgift och enligt Flam och Vestmans resultat har fondförvaltarna i vissa fall presterat sämre än indexfonderna. Vidare argumenterade Lewellen (2011) att en fondförvaltares förmåga att prestera bättre än ett marknadsindex är begränsad och att skillnaderna därför inte kan bli hur stora som helst. Trots detta visar enkätundersökningen inga tecken på att förvaltningsavgifterna skulle vara den starkast avgörande faktorn för individens investeringar enligt individerna själv. Även etiska fonders popularitet har på senare år stigit men vid enkätundersökningen var det inte heller här många som valde detta som den viktigaste faktorn. Frågan i enkätundersökningen frågade dock vilken egenskap som var viktigast, vilket inte utesluter att fondavgifterna och etik är faktorer som spelar in vid beslutet.

För att avgöra om risken är stor i förhållande till avkastning tillämpas mått som mäter den riskjusterade avkastningen. Tre möjliga mått är Shapekvoten, Modigliani-Modigliani (M2) och Treynorkvoten. Även om dessa mått inte är alltför komplicerade, så används de antagligen inte speciellt ofta av gemene man vid pensionsbeslut. Vid långsiktiga investeringar argumenterar McKenzie & Liersch (2011) vikten av att ta hänsyn till den exponentiella ökningen av avkastningen även vid kontinuerligt sparande. Ett pensionssparande, som oftast är långsiktigt och kontinuerligt, påverkas således av denna effekt. Vid frågan om ränta på ränta svarade endast 57,1 procent av kontrollgruppen rätt vilket tyder på bristande kunskap

generellt bland allmänheten. Kunskapen om inflation var något bättre, 63,8 procent av kontrollgruppen besvarade denna fråga korrekt. Bäst kunskap hade kontrollgruppen om risk, där svarade hela 78 procent rätt. Bankpersonal svarade markant bättre på samtliga frågor, 79,3 procent rätt på räntefrågan, 78,4 procent rätt på inflationsfrågan samt 93,7 procent rätt på riskfrågan.

Resultatet från enkätundersökningen visar på att bankpersonal i större utsträckning pensionssparar och indirekt även i större utsträckning planerar för sin framtida pension. Almeberg och Säve-Söderbergh (2011) studie visade att de personer som har bättre finansiell kunskap planerar inför sin pension i större utsträckning än de med lägre finansiell kunskap. Samma resultat visas i Van Rooijs, Lusardis och Alessies studie från samma år vilket stödjer de resultat som konstaterats i uppsatsen, se tabell 3. Även Bodnaruk och Simonov (2012) har gjort en studie som visade att det inte är individers finansiella kunskap utan erfarenhet av investeringar som påverkar besluten. Detta innebär att även om kunskapen inte skulle påverka resultaten så påverkar erfarenheten vilket kan förklara olikheterna mellan bankpersonal och kontrollgruppen.

Frågor gällande hur sparandet förvaltades och orsakerna till detta ställdes för att kartlägga olika anledningar och möjliga förklaringar till individernas agerande. Engströms och Westerbergs (2003) studie visade att individer med större erfarenhet av finansiella marknader, högre utbildning och har större förmögenhet tenderar att i högre grad vilja fatta egna beslut och investera själva. I uppsatsens enkätundersökning svarade 56,7 procent av bankpersonalen att de själva aktivt eller passivt förvaltade sina pensionssparanden medan samma siffra för kontrollgruppen endast var 28,8 procent (se diagram 11). Detta kan bero på att bankpersonal ansåg sig själva ha kunskap om ämnet och en vilja att påverka sitt pensionssparande (diagram 12). Resultatet följer det resultat som Van Rooij och Teppa (2014) fann. De visade att individer med högre finansiell kunskap i högre grad tar aktiva beslut och pensionssparar. Detta borde innebära att bankpersonal pensionssparar i högre grad samt att de är mer aktiva och självständiga i pensionsbesluten. Då individerna uppmanades att välja den typ av fond de föredrog uppvisades en positiv korrelation mellan aktiefonder och självständig förvaltning, samt aktiefonder och bankpersonal.

Kunskap om och erfarenhet av investeringar samt en högre inkomstnivå resulterade i en ökad medvetenhet om regelförändringarna av IPS vilket är i linje med det resultat som Engström och Westerbergs (2003) fann. Utöver lön tydde Engström och Westerbergs (2003) på att hög

utbildning var en faktor som påverkade kunskapen om IPS men detta resultat visade sig ej vara signifikant i denna uppsats. En intressant aspekt var att kvinnor som tog aktiva beslut gällande sin pension i Engström och Westerbergs (2003) studie var mer riskbenägna vilket inte kunde påvisas i denna undersökning. Däremot visade det sig att yngre ansåg sig mer villiga att ta risk jämfört med äldre individer vilket stämmer överens med Engströms och Westerbergs studie från 2003.

Valen och riskpreferenserna skiljer sig däremot inte nämnvärt från kontrollgruppen.

Bankpersonal är något mer villiga att ta risk (diagram 6) men utöver det är besluten snarlika och båda grupperna anser att avkastning är den viktigaste faktorn (diagram 13). Detta resultat följer till viss del det resultat som återfinns i Finseraas och Jakobssons (2013) studie som visade att kunskapen inte alltid påverkar vilket beslut som tas utan endast att ett beslut tas. Detta skulle i så fall tyda på att individers kunskap om pension endast påverkar individerna att ta beslut, men det påverkar inte vilka beslut individerna tar.

Resultatet i tabell 10 visar att en individ som förvaltar sitt sparande i samrådan med bank har en negativ korrelation med kunskapen om ränta-på-ränta-effekten. Detta kan bero på att individen känner till sina bristande kunskaper och därför söker kunskap hos någon annan för att fatta beslut gällande sina investeringar.

De faktorer som påverkar sparandet i störst utsträckning är ålder, inkomst samt kunskap om pensionssparande och placeringar. Faktorer som påverkar risktagandet är ålder, lön och kunskap om investeringar vilket till viss del speglar det resultat som Hallahan, Faff och McKenzie (2004) fann. Både deras studie och denna undersökning fann att inkomst var en viktig faktor men Hallahan, Faff och McKenzie fann även att kön var en påverkande faktor. Däremot uppvisade Hallahan, Faff och McKenzie studie inga resultat för att ålder eller kunskap skulle påverka risktagandet.

Vid minskade skattesubventioner på pensionssparande visar dansk data (Chetty et. Al, 2013) att de individer som har högre inkomst minskade sitt pensionssparande men ökade privat sparande med ungefär samma mängd. Jämförs detta resultat med resultatet i uppsatsens empiriska undersökning kan det urskiljas liknande tendenser. Däremot bör hänsyn tas till kritiken gällande möjlig missuppfattning av frågan om hur individer förändrade sitt sparande då detta kan påverka resultatet.

Då individerna uppmanades att välja den typ av fond de föredrog uppvisades en positiv korrelation mellan aktiefonder och självständig förvaltning, samt aktiefonder och bankpersonal. Detta kan bero på att de som själva förvaltar sina fonder kan anse sig ha någon form av kunskap eller erfarenhet och därför inte behöver hjälp med investeringar. Detta är dock ingen garanti för att avkastningen optimeras. För blandfonder fanns det en positiv korrelation med förvaltning av fondförvaltare samt förvaltning i samrådan med bank. En möjlig anledning till detta kan vara att en förvaltare eller bankman måste anpassa sig till kundens riskpreferenser och vid osäkerhet väljer en blandning av aktiefonder och räntefonder. Slutligen fanns det en negativ korrelation mellan individer som själva passivt förvaltade sitt sparande och räntefonder. Även förvaltning i samrådan med bank hade en negativ korrelation med räntefonder. Detta då dessa grupper tenderade att välja något av de övriga fondalternativen och motiveras i texten ovan.

Om en individ själv förvaltar sina investeringar så är chansen större att denne har koll på de risker som finns med investeringar. Detta resultat följer ett logiskt resonemang men kollar man däremot på kunskap om ränta-på-ränta-effekten så visas ett negativt samband mellan att själv aktivt förvaltar sitt sparande och kunskap om ränta-på-ränta effekten. Detta resultat kan tyckas vara märkligt då en individ som investerar själv borde ha viss finansiell kunskap. Ett annat resultat som förvånar är att kvinnor generellt uppvisar en sämre kunskap om inflation.

Individens preferenser är viktiga när det gäller vilka beslut en individ tar och detta konstateras inte minst i standardmodellen. Modellen beskriver hur en individ tar beslut utifrån de preferenser och förväntningar som individen har. Att beräkna den förväntade nyttan av olika beslut kan till exempel hjälpa en individ att fatta de rätta besluten. Samtidigt antar modellen att individer agerar rationellt, vilket andra teorier har varierande åsikter om. När det gäller pensionsval kan en individ använda sig av standardmodellen för att förenkla besluten. Individen kan dels beräkna förväntad nytta av de olika valen men detta kan vara komplicerat och omständligt vilket kan leda till att individen istället tillämpa andra beslutsregler. För att rensa bland valen kan individen till exempel sortera bort de val som ger samma resultat och endast jämföra skillnader mellan olika val. Ofta finns det inget dominerande val och individen får då istället väga fördelar mot nackdelar. Då kan preferenser komma att spela en avgörande roll. Även prospektteorin använder sig av dessa metoder för att rensa när det gäller komplexa val. Till viss del kan denna teori tillämpas för att skapa förståelse för hur individerna tänker kring pensionssparande. Modellen är logisk och flera individer hade kunnat applicera modellen vid enklare val. Vid mer komplexa val kan en individ få svårigheter att tillämpa

modellen och dessutom agerar pensionsspararna inte alltid rationellt utan handlingarna kan till exempel påverkas av några av de effekter som uppsatsen berört så som tumregler eller magisk tro.

Inom prospektteorin använder sig individen av olika referenspunkter och detta kan vara en möjlig förklaring på hur en individ bedömer om ett beslut varit bra eller dåligt. Beroende på individernas erfarenheter kan samma upplevelse uppfattas olika. En individ som har en låg inkomst kan uppfatta ett privat pensionssparande som uppgår till 1 000 kronor i månaden som högt medan en individ med hög inkomst kan ha åsikten att sparandet är normalt eller i vissa fall lågt. Detta kan också bero på hur stort en individs "mentala konto" för pensionssparande är. Diagram 14 och 15 visar individens villighet att ta risk med olika investeringsbelopp. Skillnaden i resultaten mellan de två diagrammen är liten vilket kan förklaras med att få individer inte ändrade sina val när beloppet höjdes från 10 000 kronor till 100 000. Detta tyder på att individernas villighet att ta risk inte påverkas av referenspunkten eller att referenspunkten ligger utan för intervallen 10 000-100 000.

Livscykelteorin utgår från att individerna planerar sin ekonomi utifrån hur de tror att deras liv kommer att se ut. I unga år kommer de inte ha inkomsten att spara och lägger därför undan väldigt lite till pensionen. När individen blir äldre och erhåller inkomst från till exempel förvärvsarbete finns det resurser att starta ett pensionssparande som denna slutligen kan utnyttja när pensionsåldern inträffar. Eftersom teorin utgår från att individen vet hur länge denne kommer att leva så blir denna typ av planering möjlig. Ovisshet kring framtiden kan leda till att variationen mellan individers inställning till sparande ökar. En del hade kanske ansett att spara för mycket till pensionen hade varit onödigt då dödsdatumet inte är känt och individen inte vet om denne kommer få möjligheter att utnyttja sin pension. Detta hade i så fall varit en typ av försiktigt sparande och kan vara en möjlig förklaring till varför individerna strax före pensionsålder tendera att bli mer riskaversa och spara mer säkert. Andra individer hade kanske resonerat tvärtom och velat ha en större buffert utifall att de blev äldre än förväntat. Dessa teorier kan kopplas till enkätundersökningens frågor gällande pensionssparande. Det finns dock teorier som pekar på individers otålighet och detta skulle i så fall innebära att många av individer hellre konsumerar idag än sparar till en möjlig pension i framtiden. Individernas olikheter gör att de fattar olika beslut. En del sofistikerade individer lägger upp en plan och håller sig till denna plan för att uppnå sin maximala nytta medan andra individer agerar mer naivt och ändrar sina planer under tidens gång vilket leder dem bort från den optimala nyttan.

Samuelson (1969) presenterade resultat som visade på att investerare har samma förhållningssätt till risk under hela levnadstiden och att individen därför borde investera exakt samma mängd riskfyllda tillgångar i varje tidsperiod för att kunna maximera sin diskonterade nytta. Detta resultat stöddes även av Merton (1969). Senare utvecklade Hanna och Chen (1997) de tidigare studierna av Merton och Samuelson och fann att en aggressiv riskhållning för längre tidsperioder var optimalt även för riskaversa investerare. Detta skulle i så fall innebära att individer borde investera samma andelar riskfyllda tillgångar under hela sin livstid och ignorera de tidigare nämnda tumreglerna som föreslagits. Dock kan vi i undersökningen konstatera att unga individer i lägre utsträckning har börjat spara till pensionen jämfört med de individer som är något äldre. Hedesström, Svedsäter och Gärling (2004, 2009) tar upp den bristande kunskapen gällande riskspridning. I uppsatsens studie visar resultatet dock på att individer som besvarade frågan om kunskapen inom risk bäst utav de tre frågorna som testade individers finansiella förmåga (se diagram 8-10). Denna fråga ställdes dock så att individen fick välja mellan att investera i ett företag eller flera olika. Individerna behövde därför inte ta hänsyn till placeringarnas korrelation till varandra. Vid en mer komplex fråga som kräver utvärdering av placeringsalternativ hade bristande kunskaperna inom diversifiering varit tydligare.

Många människor oroar sig över pensionen och är samtidigt väldigt ovilliga till att ta risk. En anledning till detta kan vara att de är rädda för att förlora sina tillgångar genom att investera mer aggressivt. Dessutom vill individer generellt inte ångra de beslut de fattar och därför kan beslut utebli helt. Individer som inte investerar optimalt idag, utan är för passiva i sina investeringar skulle möjligtvis kunna öka sin nytta genom ett ökat självförtroende och högre risktagande. Riskfrågorna ställdes även för att se om individerna praktiserar försiktigt sparande.

Individerna kan också använda sig av olika tumregler eller heuristik för att fatta besluten då de inte har någon rationell anledning till varför de fattar vissa beslut. Ameriks och Zeldes (2001) förespråkar tumregeln som innebär att individen investerar 100 minus sin ålder i riskfyllda placeringar och detta kan vara en möjlig påverkande faktor för individer som känner sig osäkra över sina pensionsplaceringar. En liknande regel som kan användas för den som istället vill ha en portfölj som inte balanseras fullt så omfattande över tiden är den regel Malkiel (1996) beskriver. Malkiel menar då att en individ i 25 års ålder ska investera 70 procent av sitt innehav i riskfyllda tillgångar och gradvis minska ner till 30 procent när

han/hon närmar sig 70 år. Många individer svarade ”vet ej” på många frågor i undersökningen och det är möjligt att dessa individer vid beslutsfattandesituationer hade applicerat någon av dessa hjälpmedel

Hur ett val presenteras kan också vara avgörande för vilket beslut som tas. När det gäller pensionssparande kan såklart dessa beslut påverkas genom marknadsföring av finansiella institut. Dessutom kan den information individen tilldelas påverka valet beroende på hur texten är applicerbar till den unika individen. En del individer har lättare att relatera till vissa typer av sammanhang än andra och marknadsföring har många gånger spelat på individers känslor för att påverka beslut. För individer som diskuterar ekonomi och pensionssparande med varandra är risken stor att de influerar varandras val om de ser varandra som jämlikar. Detta kan vara en möjlig förklaring till varför gruppen bankpersonal är mer homogen än kontrollgruppen.

Alla dessa ovan nämnda beslutsmetoder kan användas när det gäller pensionsplaceringar, även om många är långt ifrån rationella. Detta leder till att felaktiga beslut lätt kan fattas även av de personer som försöker att intressera sig för pensionsvalen. Däremot kan ett ökat medvetande om individers irrationella beteende i kombination med finansiell kunskap kunna leda till att individers beslutsfattande blir mer optimalt. Många av de teorier som tagits upp kan vara möjliga förklaringar till varför individer tar de beslut som de gör, men det är väldigt svårt att bevisa några definitiva anledningar till dessa beslut. En anledning till detta kan vara för att individerna inte själva är medvetna om de faktorer som påverkar dem att göra de val som de gör.

I sin helhet har enkätundersökningen dels bekräftat en del tidigare resultat men även bidragit till en ny intressant syn på hur kunskap påverkar pensionssparandet. Enkäten har inte genomfört någon studie på varför besluten tas, utan endast observerat beteende och de preferenser som individerna själva angivit. Då enkäten ger utrymme för viss feltolkning bör vissa delar granskas mer kritiskt vilket belyses i uppsatsen, men i det stora hela ges ett trovärdigt resultat. Dessutom styrks resultatet vid jämförelser av tidigare studier som visat på samma resultat. Vid jämförelser med finansinspektionens rapport konstateras att små skillnader förekommer men att de generella resultaten pekar åt samma håll, nämligen att många individer som tillhör allmänheten har låg grundläggande finansiell förmåga. Bland bankpersonal var den finansiella förmågan bättre både vid jämförelse med kontrollgruppen från enkätundersökningen och med jämförelsen av det resultat finansinspektionens rapport

presenterade. Vidare hade det varit intressant att kartlägga de individer som svarade för kontrollgruppen då dessa individer kan besitta mer eller mindre erfarenhet av investeringar och sparande. Att endast inkludera individer i åldrarna 20-64 år är lämpligt då dessa tillhör den kategori som kan tänkas pensionsspara. Vid jämförelser med andra studier har urvalet endast inkluderat de äldre än 24-25 år och eventuellt kan ett bakomliggande argument för detta vara att många individer fortfarande studerar eller har mer tillfälliga typer av anställningar. Resultatet kan därför ha påverkats lite angående vissa frågor där åldern kan ha spelat in.

8.2. Framtida forskning

Det var inte längesedan reglerna om avdragsgill skatt för individuellt pensionssparande förändrades² och det kan därför vara svårt att urskilja effekterna så nära inpå händelsen. Därför hade det varit intressant att i framtida forskning ytterligare studera vilken effekt sloandet av det avdragsgilla pensionssparande har haft på sparandet. Det hade även varit intressant om framtida forskning inriktade sig på om olika typer av så kallad ”nudging”³ kan påverka individer att öka sitt pensionssparande och iså fall vilken ”nudge” som har störst verkan. Slutligen hade det varit intressant att utveckla forskning med den typ av kontrollgrupp som använts i denna uppsats och se om det finns någon diskretion vad gäller beslut till sig själv och råd om beslut som ges till andra.

8.3. Slutliga reflektioner

Pensionsvalen kan variera från individ till individ och anledningarna som ligger bakom besluten kan variera individer emellan. Efter den här undersökningen kan det konstateras att sloandet av det avdragsgilla IPS har lett till att majoriteten av de individer som undersökts har bytt typ av sparande. Resultatet gällande individer generellt är relativt likt det resultat som tidigare forskning har observerat. Däremot har ingen tidigare studie som inriktat sig på denna typ av gruppering av bankpersonal och allmänheten påträffats. Vissa skillnader mellan bankpersonal och kontrollgrupperna kan utläsas från denna studie vilket kan vara intressant att ha i åtanke vid framtida forskningsstudier.

² Den senaste förändringen var i januari 2016.

³ Nudge – En metod för att med små medel styra en individs beslutsfattande (Sunstein och Thaler, 2009)

Uppsatsen har genomfört ett försök att kartlägga individers beteende vad gäller pensionssparande och har till viss del lyckats. Beteende för generella grupper har kartlagts men anledningarna till individers beteende har inte fastställts. Teorierna som beskrivs ger bra möjliga förklaringar till individernas beteende men dessa teorier är desto svårare att bevisa då individerna inte alltid är medvetna om vad som påverkar dem.

Då undersökningen uppvisar en viss skillnad mellan bankpersonal och kontrollgrupperna inom vissa frågor är det rimligt att anta att förståelse om finansiell information (kunskap) påverkar individens beslut gällande om individen ska pensionsspara. Detta kan också ses i de i det resultat som redovisas i kapitel 7.

Källförteckning

Almenberg, J. & Säve-Söderbergh, J. (2011), *Financial literacy and retirement planning in Sweden*, Journal of Pension Economics and Finance 10 (4), s.585–98.

Allt om spara, u.å, *Fondavgifter*. Tillgänglig via: <http://www.alltomspara.se/fondavgifter> [Hämtad 11 maj 2016]

Aktiespararna, u.å, *Vad är en fond?* Tillgänglig via: <http://www.aktiespararna.se/lar-dig-mer/Grundskolor/Fondkunskap/Vad-ar-en-fond/> [Hämtad 23 mars 2016]

Ameriks, J. & Zeldes, S.P, (2001). *How do household portfolio shares vary with age?*, New York: Working paper, Columbia University

Andersson. B., Corbo. V & Löf. M, (2015). *Varför har inflationen varit så låg?* Riksbanken, Penning- och valutapolitik 2015:3.

Ando, A & Modigliani, F. (1963). *The "Life Cycle" Hypothesis of Saving: Aggregate Implications and Tests*, The American Economic Review, Vol. 53, Nr. 1, Del 1 (Mars, 1963), s. 55-84.

Benartzi, S., & Thaler, R., H. (2007), *Heuristics and biases in retirement savings behavior*, Journal of Economic Perspectives, 21, s.81–104.

Bérubé. G. & Côté, D., (2000). *Long-term determinants of the personal savings rate: literature review and some empirical results for Canada*, Working paper, Research Department Bank of Canada

Bodie, Z., Merton, R.C. and Samuelson, W. F, (1992). *Labor supply and portfolio choice in a life-cycle model*, The Journal of Economic Dynamics and Control, Vol 16, s. 427-449.

Coates, J.M. & Page, L. (2009), *A note on trader Sharpe Ratios*, PloS one, vol. 4, nr. 11, s. e8036.

Bodnaruk A. och Simonov A. (2012), *Do financial experts make better investment decisions?* Tillgänglig via SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2021501>

Chetty, R., Friedman, J.N., Leth-Petersen, S., Heien Nielsen, T., Olsen, T. (2013), *Active vs. passive decisions and crowd-out in retirement savings accounts*. Tillgänglig via: http://www.rajchetty.com/chettyfiles/ret_savings.htm [Hämtad 28 april 2016]

De Ridder, D. & Kerssens, J. (2003), *Owing to the force of circumstances: the impact of concerns, ambiguity, and social context on coping patterns across situations*, *Psychology & Health*, 18, s.217-236.

De Ridder, A. Råsbrandt, J. (2009), *Effektiv kapitalförvaltning*, Stockholm, Norstedts Juridik AB, ISBN: 978-913910612-8

Engström, S. & Westerberg, A. (2003). *Which individuals make active investment decisions in the new Swedish pension system?* UK: Cambridge University Press, PEF, 2 (3), s. 225–245.

Ekonomifakta, u.å, *Inflation*. Tillgänglig via:

<http://www.ekonomifakta.se/Fakta/Ekonomi/Finansiell-utveckling/Inflationen/> [Hämtad 25 mars 2016]

Eriksson, L. T. & Wiedersheim-Paul, F. (2011), *Att utreda forska och rapportera*, Malmö: Liber AB, ISBN: ISBN: 978-91-4709683-1

Flam. H och Vestman. R, (2014). *Sverigefonder ger lägre avkastning än börsen*.

Dagensnyheter december 2014. Tillgänglig via: <http://www.dn.se/debatt/sverigefonder-ger-lagre-avkastning-an-borsen/> [Hämtad 28 april 2016]

Finseraas, H. & Jakobsson, N. (2013), *Does information about the pension system affect knowledge and retirement plans? Evidence from a survey experiment*, s. 250-271, *Journal of Pension Economics and Finance*.

Fisher, I. (1930), *The theory of interest: as determined by impatience to spend income and opportunity to invest it*, New York, 1930, s. 61-94

Fondbolagen, u.å, *Ny studie ger fördjupning om aktiv och passiv fondförvaltning*. Tillgänglig via: <http://www.fondbolagen.se/sv/Aktuellt/Pressmeddelanden/2013/Ny-studie-ger-fordjupning-om-aktiv-och-passiv-fondforvaltning/> [Hämtad 11 maj 2016]

Fondkollen, *pensionspyramid*, Tillgänglig via: <http://fondkollen.se/faktafordjupning/din-pension-pa-3-minuter/pensionspyramid-2> [Hämtad 4 maj 2016]

Fregert, K., & Jonung, L. (2010). *Makroekonomi Teori, Politik och Institutioner*, 3:e upplagan, Lund: Studentlitteratur, ISBN: 978-91-4405570-1

Gourinchas, P-O. & Parker J.A. (2001). *The Empirical Importance of Precautionary Saving*, *American Economic Review*, American Economic Association, vol. 91(2), s. 406-412.

- Hallahan, T.A., Faff, R.W., & McKenzie, M.D. (2004). *An empirical investigation of personal financial risk tolerance*, Financial Services Review, 13, s.57-78
- Hanna, S. and Chen, P. C, (1997). *Subjective And Objective Risk Tolerance: Implications For Optimal Portfolios*, Financial Counseling and Planning, vol 8(2).
- Hedesström, T, M., Svedsäter, H. & Gärling, T. (2004), *Identifying Heuristic Choice Rules in the Swedish Premium Pension Scheme*, The Journal of Behavioral Finance, vol 5, Nr 1, s.32-42.
- Hedesström, T.M., Svedsäter, H. & Gärling, T. (2007), *Determinants of the use of heuristic choice rules in the Swedish Premium Pension Scheme: An Internet-based survey*, Journal of Economic Psychology, vol 28, s. 113-126.
- Hedesström, T, M., Svedsäter, H. & Gärling, T. (2009), *Naive Diversification in the Swedish Premium Pension Scheme: Experimental Evidenc.*, Applied Psychology: an international review, vol 58, Nr 3, s. 403-417.
- Holme, I.M., Solvang, B.K., Fløistad, G., Kjeldstadli, K. & O’Gorman, D, (1997), *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur AB, ISBN: 978-91-4400211-8
- Jacobsen, D.I. (2002) *Vad, hur och varför? Om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen*, Lund: Studentlitteratur AB, ISBN: 978-91-4404096-7
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1982). *The psychology of preference*. Scientific American, 246, s. 160-173.
- Lewellen, J. (2011), *Institutional investors and the limits of arbitrage*, Journal of Financial Economics, vol. 102, Nr. 1, s. 62-80.
- Lusardi, A. & Mitchell, O.S. (2007), *Financial Literacy and Retirement Preparedness: Evidence and Implications for Financial Education Programs*, Michigan Retirement Research Center Research Paper No. WP 2006-144.
- Lusardi, A. & Mitchell, O.S. (2008), *Planning and Financial Literacy: How Do Women Fare?*, American Economic Review, Vol. 98(2), s. 413-417.
- Lusardi, A. & Mitchell, O.S., (2011), *Financial Literacy and Retirement Planning in the United States*, Journal of Pension Economics and Finance 10 (4), s.509–25.

- Malkiel, B. G. (1996), *A Random Walk Down Wall Street*, WW Norton & Company, ISBN: 0393038882
- Mckenzie, C, & Liersch, M. (2011), *Misunderstanding Savings Growth: Implications for Retirement Savings Behavior*, Journal Of Marketing Research, vol. 48, s. 1-13.
- Merton, R.C (1969). *Lifetime Portfolio under Uncertainty: The ContinuousTime Case*, The Review of Economics and Statistics, Vol. 51, Nr. 3 (1969), s. 247-257.
- Modigliani, F. and Modigliani, L. (1997), *Risk-adjusted performance*, Journal of Portfolio Management, vol. 23, winter, s. 45-54.
- Pensionsmyndigheten, u.å.a, *Mer om pensionsystemet*. Tillgänglig via:
<http://www.pensionsmyndigheten.se/OmPensionsonssystemet.html> [Hämtad 21 januari 2016]
- Pensionsmyndigheten, u.å.b, *Allmän pension*. Tillgänglig via:
<http://www.pensionsmyndigheten.se/DenAllmannaPensionen.html> [Hämtad 21 januari 2016]
- Pensionsmyndigheten, u.å.c, *Vad är garantipension?* Tillgänglig via:
<http://secure.pensionsmyndigheten.se/Garantipension.html> [Hämtad 21 januari 2016]
- Pensionsmyndigheten, u.å.d, *Tjänstepension*. Tillgänglig via:
<http://www.pensionsmyndigheten.se/Tjanstepensionen.html> [Hämtad 21 januari 2016]
- Pensionsmyndigheten, u.å.e *Eget sparande till pension*. Tillgänglig via:
<http://www.pensionsmyndigheten.se/privatpensionssparande?gclid=CIB-7ImEu8oCFcTbcgodTWoFDg> [Hämtad 21 januari 2016]
- Pensionsmyndigheten, u.å.f, *Avgifter för fondsparande*. Tillgänglig via:
<https://secure.pensionsmyndigheten.se/AvgifterOchFondsparande.html> [Hämtad 19 april 2016]
- Pensionsmyndigheten, u.å.g, *För dig som har enskild näringsverksamhet*. Tillgänglig via:
<https://secure.pensionsmyndigheten.se/ForDigSomHarEnskildNaringsverksamhet.html> [Hämtad 21 januari 2016]
- Renneboog, L., Horst, J. & Zhang, C. (2008), *Socially responsible investments: institutional aspects, performance, and investor behavior*, Journal of Banking and Finance, vol. 32, Nr. 9, s. 172-174.

Samuelson, P. A (1969), *Lifetime Portfolio Selection By Dynamic Stochastic Programming*, The Review of Economics and Statistics, vol 51, Nr 3 (Aug. 1969), s. 239-246.

Samuelson, W., & Zeckhauser, R. J. (1988), *Status quo bias in decision making*, Journal of Risk and Uncertainty, 1, s. 7-59.

SCB, u.å.a, *Återstående medellivslängd för kvinnor och män 1900-2010*. Tillgänglig via: http://www.scb.se/sv_/Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Befolkning/Befolkningsframskrivningar/Demografisk-analys/55349/55356/Livslangd/Livslangden-i-Sverige-2001-2010/Aterstaende-medellivslangd-for-kvinnor-och-man-1900-2010-Aldern-0-30-50-65-och-85/ [Hämtad 18 januari 2016]

SCB, u.å.b, *Så mycket inkomst kvar i pension*. Tillgänglig via: http://www.scb.se/sv_/Hitta-statistik/Artiklar/Sa-mycket-inkomst-kvar-i-pension/ [Hämtad 18 januari 2016]

SCB, u.å.c, *Prisbasbeloppet för år 2009*. Tillgänglig via: http://www.scb.se/sv_/Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Priser-och-konsumtion/Konsumentprisindex/Konsumentprisindex-KPI/33772/33779/Behallare-for-Press/Prisbasbeloppet-for-ar-2009/ [Hämtad 5 maj 2016]

Sharpe W.F. (1966), *Mutual fund performance*, Journal of Business, 39(1), s. 138-199.

Slapikaite, I & Tamosiuniene, R., (2013), *Socially responsible mutual funds- a profitable way of investing*, Economic Sciences 60 (1), s. 199-212.

Skinner, J., (1988), *Risky income, life cycle consumption, and precautionary savings*, Journal of Monetary Economics, 22(2), s. 237-255.

Ström, A (2014), *Investeringsboken – Din guide till ekonomiskt oberoende*, Lind & co. ISBN 978-91-7461-352-0

Sunstein R, Cass och Thaler H, Richard (2009), *Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness*, Penguin Group (USA), ISBN 978-0-300-12223-7

SurveyMonkey, (2015), *Hjälp med enkäter*. Tillgänglig via: https://sv.surveymonkey.com/mp/survey-guidelines/?utm_campaign=li_home [Hämtad 28 april 2016]

- Svenska dagbladet, 2016, *Nordea om nya fondbetyget*. Tillgänglig via:
<http://www.svd.se/nordea-om-nya-fondbetyget-ska-tas-med-nypa-salt> [Hämtad 18 januari 2016]
- Sveriges riksbank, u.å.a, *Inflationsmålet*. Tillgänglig via:
<http://www.riksbank.se/sv/Penningpolitik/Inflation/Inflationsmalet/> [Hämtad 11 maj 2016]
- Sveriges riksdag u.å.a, *Skatt på pensionssparande*. Tillgänglig via:
https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Motioner/Skatt-pa-pensionssparande-mm_H002Sk310/?text=true [Hämtad 18 januari 2016]
- Swedbank, u.å, *Riskjusterad avkastning*. Tillgänglig via:
http://www.swedbankrobur.se/fondsparande/fondskolan/ordlista/index.htm?contentid=CID_276976 [Hämtad 23 mars2016]
- Swesif, u.å, *Hållbarhetsprofilen*. Tillgänglig via:
<http://www.hallbarhetsprofilen.se/> [Hämtad 23 mars2016]
- Trots, J. (2010), *Enkätboken*, Lund: Studentlitteratur AB, ISBN: 978-91-4406216-7
- Treynor, J.L. (1965), *How to rate management of investment funds*, Harvard Business School Publ. Corp, s. 63-75.
- Van Rooij, M. C. J., Lusardi, A., & Alessie, R. J. M. (2011). *Financial literacy and retirement planning in the Netherlands*. *Journal of Economic Psychology*, 32(4), s. 593–608
- Van Rooij, M., & Teppa, F. (2014), *Personal traits and individual choices: Taking action in economic and non-economic decisions*, *Journal of Economic Behavior & Organization* 100, s. 33-43
- Wedell, J. (2016). *Banker stjälpur pensionssparare*. *Dagensindustri* maj 2016. Tillgänglig via:
<http://www.di.se/artiklar/2016/5/11/banker-stjalper-pensionssparare/> [Hämtad 11 maj 2016]
- Wieselqvist Ekman, T. (2015), *Hälften av konsumenterna saknar grundläggande finanskunskap*, Finansinspektionen Dnr 15-1579.
- Wilkinson, N. & Klaes, M, (2012), *An Introduction to Behavioral Economics*, Palgrave MacMillan, kapitel 3-7, ISBN: 978-023029146-1
- Umeå universitet, (2013), *Hundra år med allmän pension i Sverige*. Tillgänglig via:
<http://www.umu.se/nyhet//.cid215582> [Hämtad 18 januari 2016]

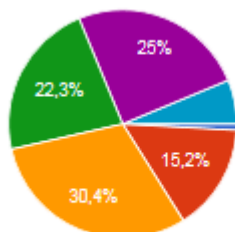
Williams, R., (2015), *Heteroskedasticity*, University of Notre Dame, page 4-5, Tillgänglig via: <http://www3.nd.edu/~rwilliam/>, [Hämtad 4 april 2016]

Appendix A

Frågor & Svar – Bankpersonal

Antal: 112

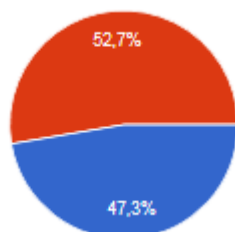
Ålder?

Under 20 år	1	0.9 %
20-24 år	17	15.2 %
25-34 år	34	30.4 %
35-44 år	25	22.3 %
45-54 år	28	25 %
55-64 år	7	6.3 %
65 år eller äldre	0	0 %

Diagram. A.1

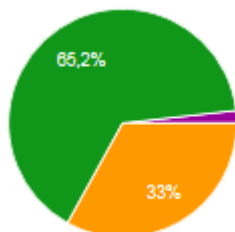
Kön?

Man	53	47.3 %
Kvinna	59	52.7 %

Diagram. A.2

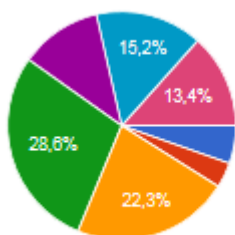
Högsta avslutade utbildning?

Ingen formell utbildning	0	0 %
Grundskola	0	0 %
Gymnasial	37	33 %
Högskola/Universitet	73	65.2 %
Högre utbildning	2	1.8 %

Diagram. A.3

Månadsinkomst innan skatt?

Under 15 tkr	6	5.4 %
15-20 tkr	4	3.6 %
20- 25 tkr	25	22.3 %
25-30 tkr	32	28.6 %
30-35 tkr	13	11.6 %
35-40 tkr	17	15.2 %
Över 40 tkr	15	13.4 %

Diagram. A.4

Födelseland?

Diagram. A.5

Pensionssparar du privat (ej tjänstepension)?

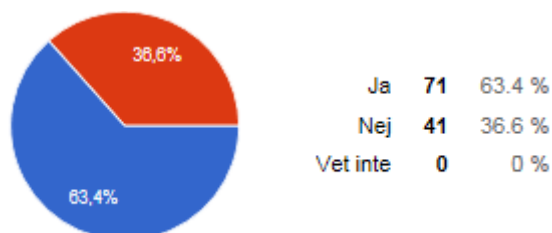

Diagram. A.6

Hur villig är du att ta risk när det gäller dina pensionsplaceringar på en skala 1 till 5, där 1 är ovillig att ta risk och 5 är villig att ta hög risk? Antag att högre risktagande kan innebära högre avkastning.

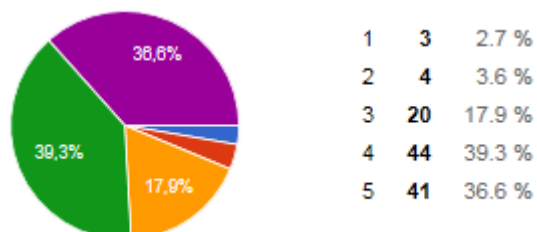

Diagram. A.7

Finns det något skattemässigt avdragsgillt privat pensionssparande i Sverige år 2016?

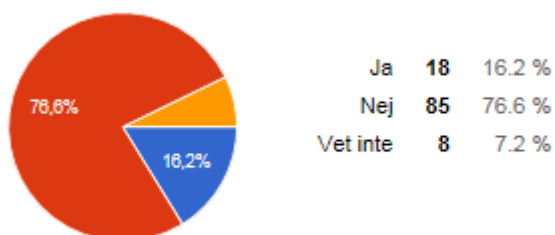
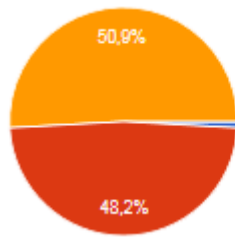

Diagram. A.8

Sparar eller har du tidigare sparat i IPS (individuellt pensionssparande)?

Sparar nu (nyinsättningar)	1	0.9 %
Har tidigare sparat men avslutat allt nytt sparande i IPS	54	48.2 %
Har aldrig sparat i IPS	57	50.9 %
Vet ej	0	0 %

Diagram. A.9

Kommer sänkningen i avdragsgilla pensionssparandet påverka dig? Hur i så fall? Flera alternativ tillåtet!

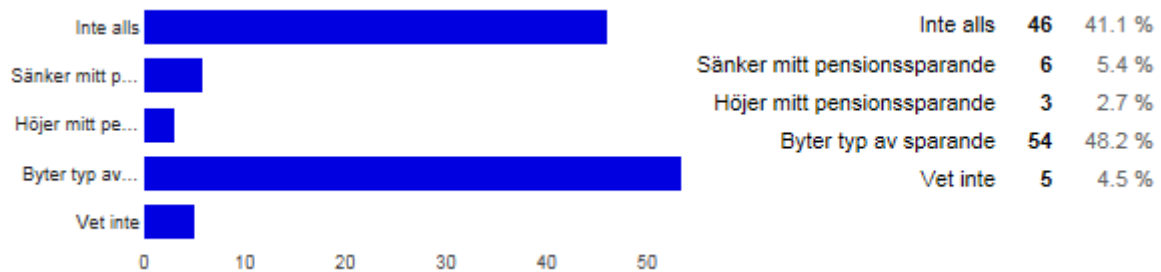
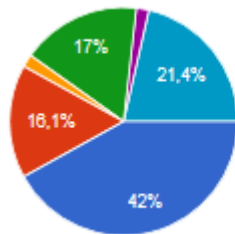

Diagram. A.10

På vilket sätt förvaltas ditt privata pensionssparande?

Förvaltar det själv aktivt	47	42 %
Förvaltar det själv passivt	18	16.1 %
Har en förvaltare	2	1.8 %
Förvaltar själv i samrådan med bank	19	17 %
Vet ej	2	1.8 %
Har inget privat pensionssparande	24	21.4 %

Diagram. A.11

Vad är den/de främsta orsaken/orsakerna till detta?

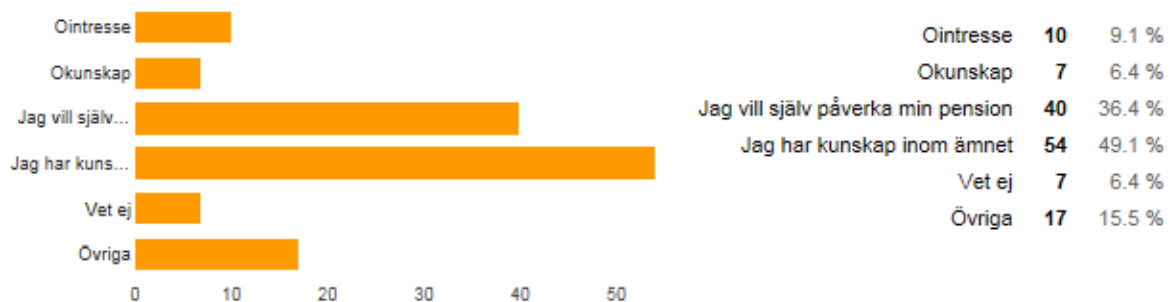
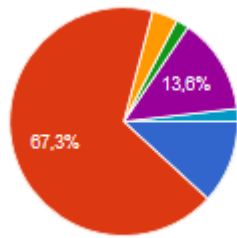

Diagram. A.12

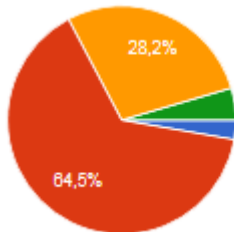
Vilken av nedanstående egenskaper anser du är viktigast när det kommer till ditt val av pensionssparande?

Riskenivå på sparande	13	11.8 %
Avkastning på sparande	74	67.3 %
Förvaltningskostnad	4	3.6 %
Miljö/etiska alternativ	2	1.8 %
Har inget privat pensionssparande	15	13.6 %
Övriga	2	1.8 %

Diagram. A.13

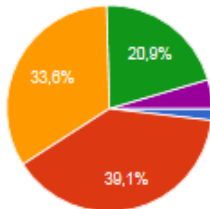
Vilken typ av fonder tilltalar dig mest vad gäller privat pensionssparande?

Räntefonder	3	2.7 %
Aktiefonder	71	64.5 %
Blandfonder	31	28.2 %
Vet ej	5	4.5 %

Diagram. A.14

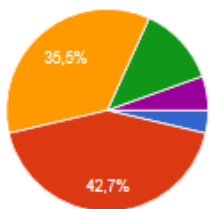
Du har 10 000 kr till att placera till pensionen, vilken av följande placeringar hade du troligtvis investerat i?

10 000 kr med 100% säkerhet	2	1.8 %
En placering där du får 9000 kr med 30% sannolikhet och 14 000kr med 70% sannolikhet	43	39.1 %
En placering där du får 7000 kr med 40% sannolikhet och 16 000kr med 60% sannolikhet	37	33.6 %
En placering där du får 5000 kr med 50% sannolikhet och 20 000kr med 50% sannolikhet	23	20.9 %
Vet ej	5	4.5 %

Diagram. A.15

Du har nu istället 100 000 kr till din pension att placera, vilken av följande placeringar hade du troligtvis investerat i?

100 000 kr med 100% säkerhet	4	3.6 %
En placering där du får 90 000 kr med 30% sannolikhet och 140 000 kr 70% sannolikhet	47	42.7 %
En placering där du får 70 000 kr med 40% sannolikhet och 160 000 kr 60% sannolikhet	39	35.5 %
En placering där du får 50 000 kr med 50% sannolikhet och 200 000 kr 50% sannolikhet	14	12.7 %
Vet inte	6	5.5 %

Diagram. A.16

Att endast investera i aktier i ett enskilt företag är vanligtvis säkrare än att placera aktier i flera olika företag. Är följande påstående sant eller falskt?

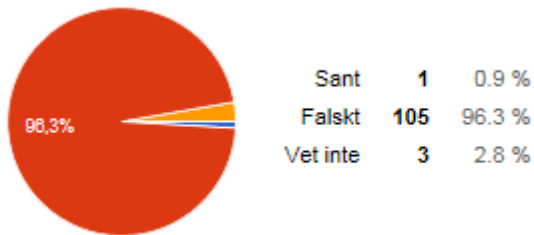

Diagram. A.17

Om inflationen i genomsnitt under 5 år är 2% och att räntan på ditt sparande under samma period är i genomsnitt 1%. Hur kommer detta att påverka din köpkraft om fem år?

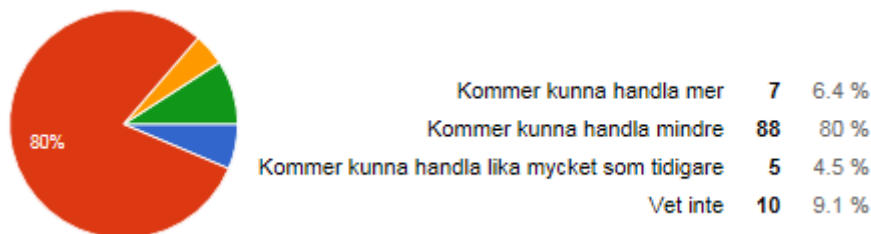
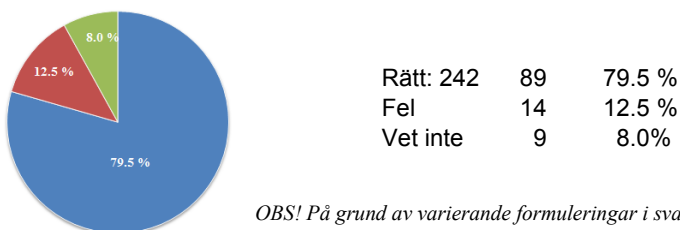

Diagram. A.18

Om du har 200 kronor idag och placerar dessa på ett konto med 10% årlig ränta. Antag att du inte rör pengarna under två år och att avkastningen återinvesteras på kontot. Hur mycket pengar på kontot har du då efter två år? Antag att det är skattefritt.

OBS! På grund av varierande formuleringar i svaren så kommer endast sammanställningen av svar som är rätt respektive fel att presenteras.

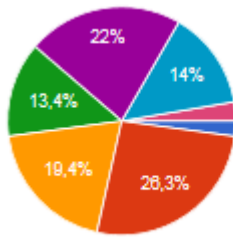
Diagram. A.19

Appendix B

Frågor & Svar – Allmänheten

Antal: 186

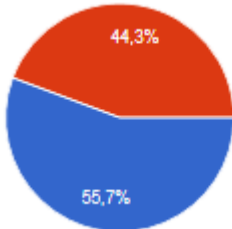
Ålder?

Under 20 år	4	2.2 %
20-24 år	49	26.3 %
25-34 år	36	19.4 %
35-44 år	25	13.4 %
45-54 år	41	22 %
55-64 år	26	14 %
65 år eller äldre	5	2.7 %

Diagram. B.1

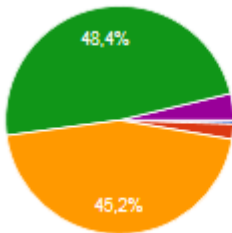
Kön?

Man	103	55.7 %
Kvinna	82	44.3 %

Diagram. B.2

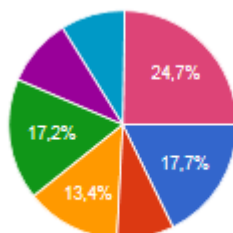
Högsta avslutade utbildning?

Ingen formell utbildning	1	0.5 %
Grundskola	4	2.2 %
Gymnasial	84	45.2 %
Högskola/Universitet	90	48.4 %
Högre utbildning	7	3.8 %

Diagram. B.3

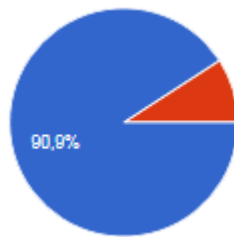
Månadsinkomst innan skatt?

Under 15 tkr	33	17.7 %
15-20 tkr	15	8.1 %
20- 25 tkr	25	13.4 %
25-30 tkr	32	17.2 %
30-35 tkr	18	9.7 %
35-40 tkr	17	9.1 %
Över 40 tkr	46	24.7 %

Diagram. B.4

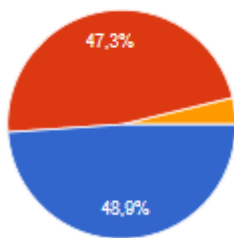
Födelseland?

Sverige	169	90.9 %
Annat land	17	9.1 %

Diagram. B.5

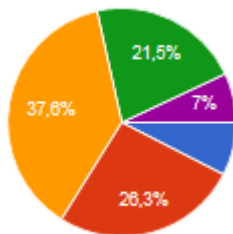
Pensionssparar du privat (ej tjänstepension)?

Ja	91	48.9 %
Nej	88	47.3 %
Vet inte	7	3.8 %

Diagram. B.6

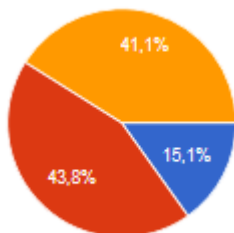
Hur villig är du att ta risk när det gäller dina pensionsplaceringar på en skala 1 till 5, där 1 är ovillig att ta risk och 5 är villig att ta hög risk? Antag att högre risktagande kan innebära högre avkastning.

1	14	7.5 %
2	49	26.3 %
3	70	37.6 %
4	40	21.5 %
5	13	7 %

Diagram. B.7

Finns det något skattemässigt avdragsgillt privat pensionssparande i Sverige år 2016?

Ja	28	15.1 %
Nej	81	43.8 %
Vet inte	76	41.1 %

Diagram. B.8

Sparar eller har du tidigare sparat i IPS (individuellt pensionsparande)?

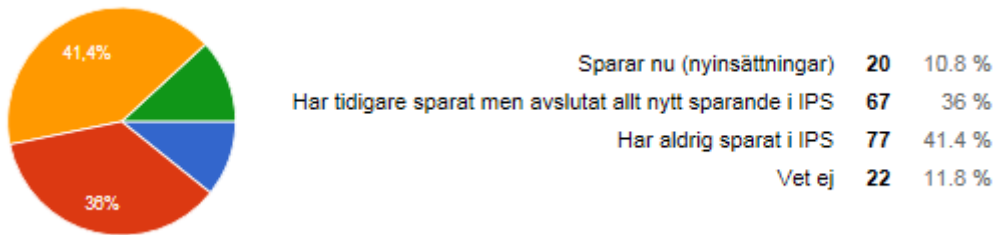

Diagram. B.9

Kommer sänkningen i avdragsgilla pensionsparandet påverka dig? Hur i så fall? Flera alternativ tillåtet!

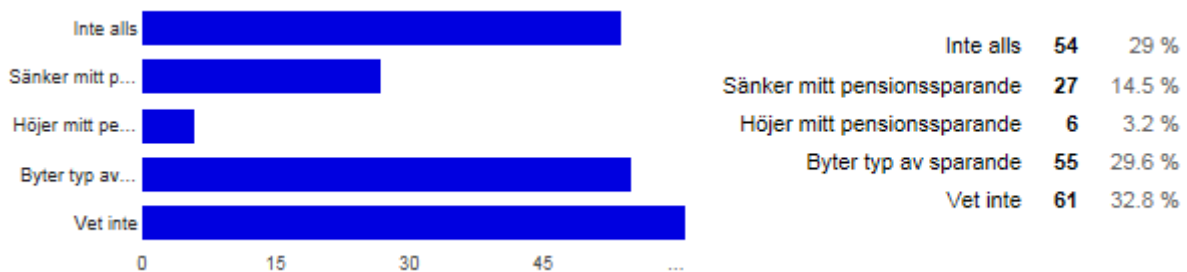

Diagram. B.10

På vilket sätt förvaltas ditt privata pensionsparande?

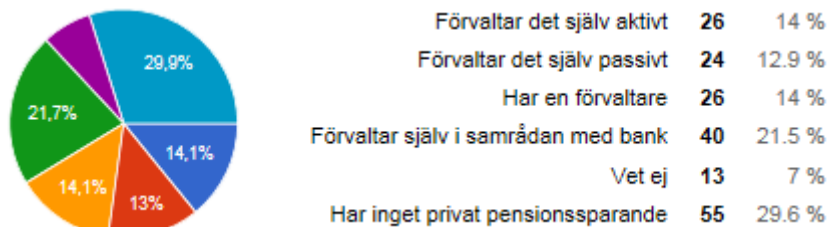

Diagram. B.11

Vad är den/de främsta orsaken/orsakerna till detta?

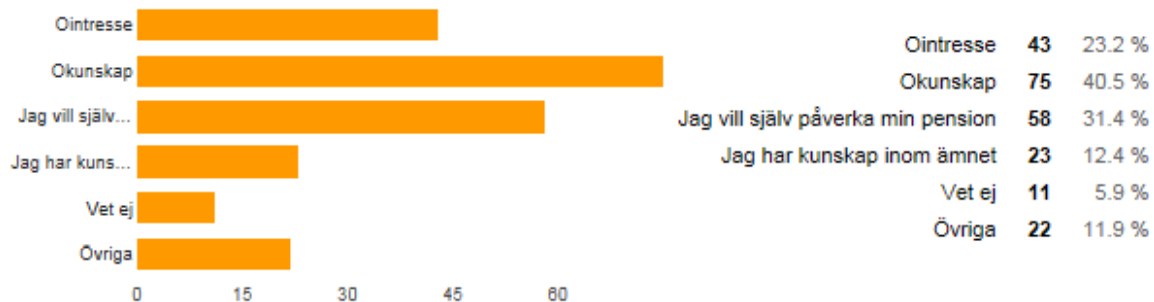
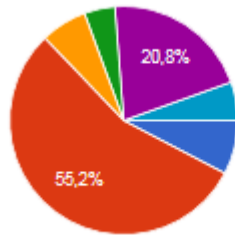

Diagram. B.12

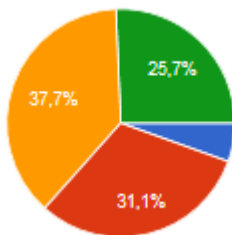
Vilken av nedanstående egenskaper anser du är viktigast när det kommer till ditt val av pensionssparande?

Riskenivå på sparande	14	7.7 %
Avkastning på sparande	101	55.2 %
Förvaltningskostnad	12	6.6 %
Miljö/etiska alternativ	8	4.4 %
Har inget privat pensionssparande	38	20.8 %
Övriga	10	5.5 %

Diagram. B.13

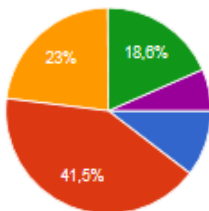
Vilken typ av fonder tilltalar dig mest vad gäller privat pensionssparande?

Räntefonder	10	5.5 %
Aktiefonder	57	31.1 %
Blandfonder	69	37.7 %
Vet ej	47	25.7 %

Diagram. B.14

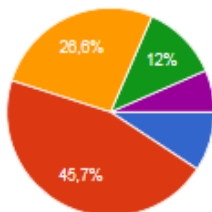
Du har 10 000 kr till att placera till pensionen, vilken av följande placeringar hade du troligtvis investerat i?

10 000 kr med 100% säkerhet	19	10.4 %
En placering där du får 9000 kr med 30% sannolikhet och 14 000kr med 70% sannolikhet	76	41.5 %
En placering där du får 7000 kr med 40% sannolikhet och 16 000kr med 60% sannolikhet	42	23 %
En placering där du får 5000 kr med 50% sannolikhet och 20 000kr med 50% sannolikhet	34	18.6 %
Vet ej	12	6.6 %

Diagram. B.15

Du har nu istället 100 000 kr till din pension att placera, vilken av följande placeringar hade du troligtvis investerat i?

100 000 kr med 100% säkerhet	17	9.2 %
En placering där du får 90 000 kr med 30% sannolikhet och 140 000 kr 70% sannolikhet	84	45.7 %
En placering där du får 70 000 kr med 40% sannolikhet och 160 000 kr 60% sannolikhet	49	26.6 %
En placering där du får 50 000 kr med 50% sannolikhet och 200 000 kr 50% sannolikhet	22	12 %
Vet inte	12	6.5 %

Diagram. B.16

Att endast investera i aktier i ett enskilt företag är vanligtvis säkrare än att placera aktier i flera olika företag. Är följande påstående sant eller falskt?

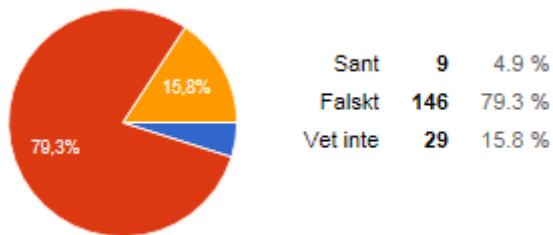

Diagram. B.17

Om inflationen i genomsnitt under 5 år är 2% och att räntan på ditt sparande under samma period är i genomsnitt 1%. Hur kommer detta att påverka din köpkraft om fem år?

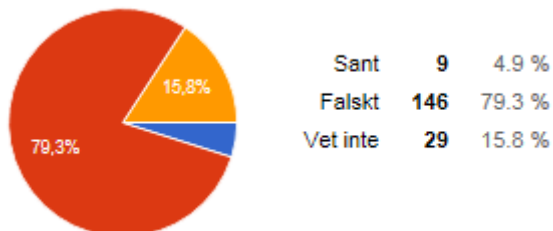
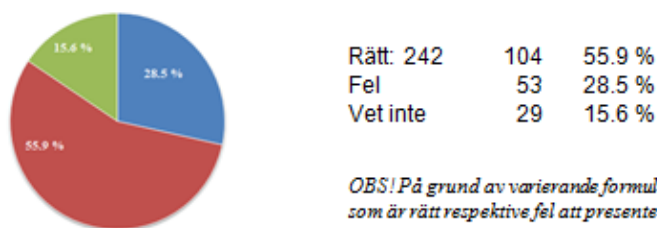

Diagram. B.18

Om du har 200 kronor idag och placerar dessa på ett konto med 10% årlig ränta. Antag att du inte rör pengarna under två år och att avkastningen återinvesteras på kontot. Hur mycket pengar på kontot har du då efter två år? Antag att det är skattefritt.

OBS! På grund av varierande formuleringar i svaren så kommer endast sammanställningen av svar som är rätt respektive fel att presenteras.

Diagram. B.19

Appendix C

Jämförelser mellan grupperna – Justerat urval

Bankpersonal

Antal: 111

Ålder?

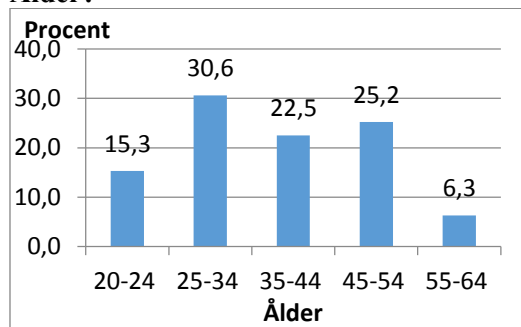

Diagram. C.1.1

Kön?

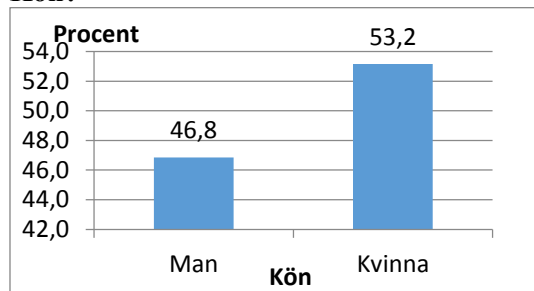

Diagram. C.1.2

Högsta avslutade utbildning?

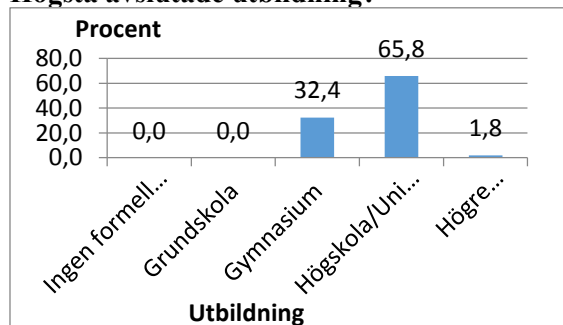

Diagram. C.1.3

Månadsinkomst innan skatt?

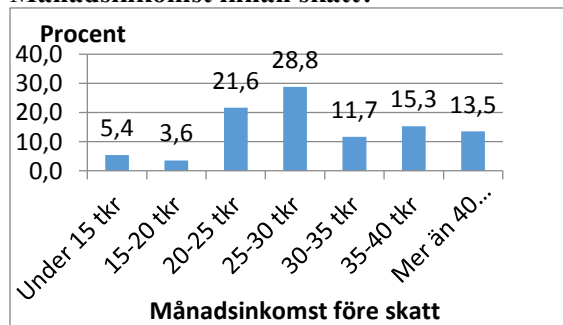

Diagram. C.1.4

Allmänheten

Antal: 177

Ålder?

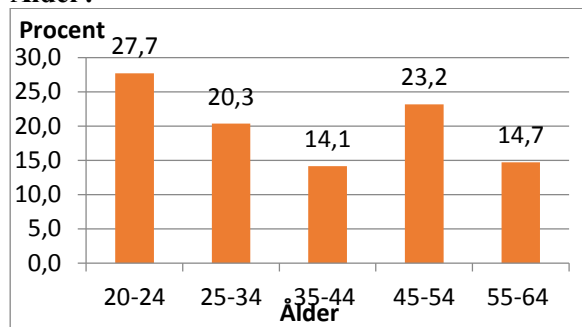

Diagram. C.2.1

Kön?

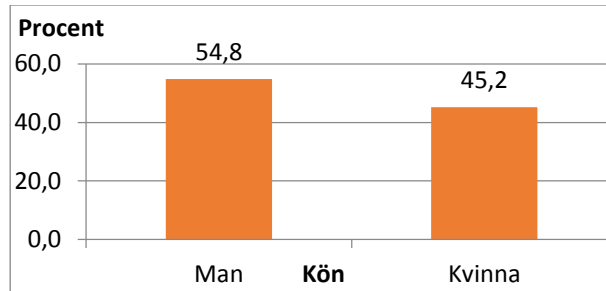

Diagram. C.2.2

Högsta avslutade utbildning?

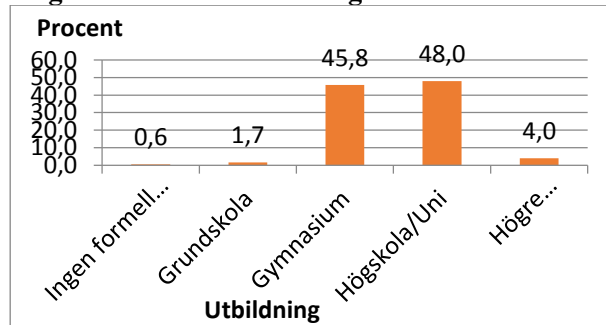

Diagram. C.2.3

Månadsinkomst innan skatt?

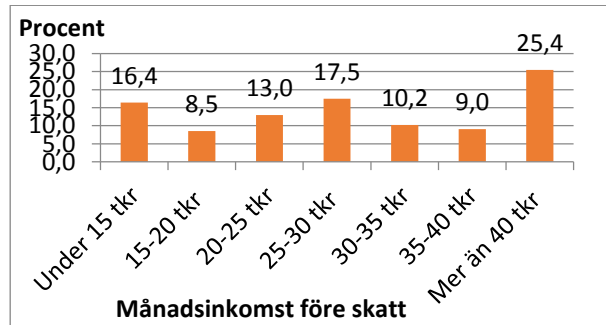

Diagram. C.2.4

Födelseland?

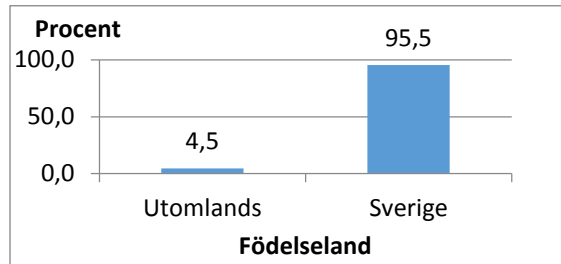

Diagram. C.1.5

Födelseland?

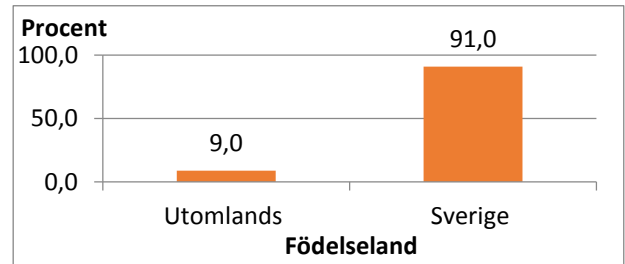

Diagram. C.2.5

Hur villig är du att ta risk?

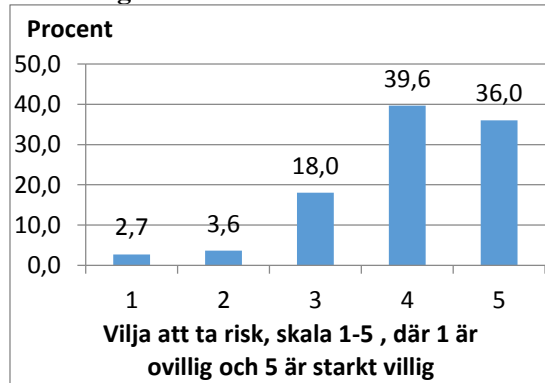

Diagram. C.1.6

Hur villig är du att ta risk?

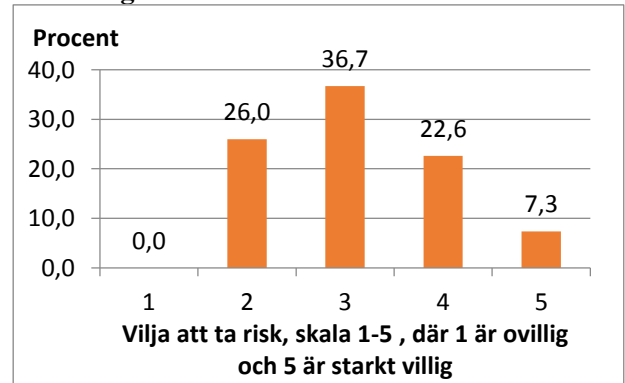

Diagram. C.2.6

Pensionssparar du privat (ej tjänstepension)?

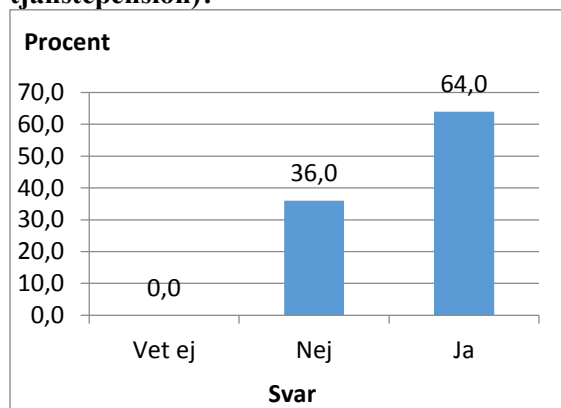

Diagram. C.1.7

Pensionssparar du privat (ej tjänstepension)?

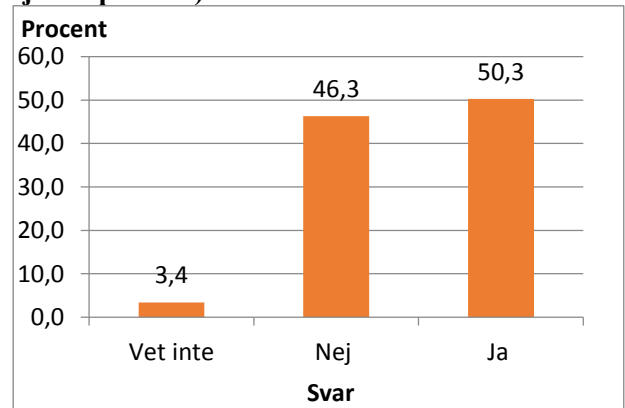

Diagram. C.2.7

Finns det något skattemässigt avdragsgillt privat pensionssparande i Sverige år 2016?

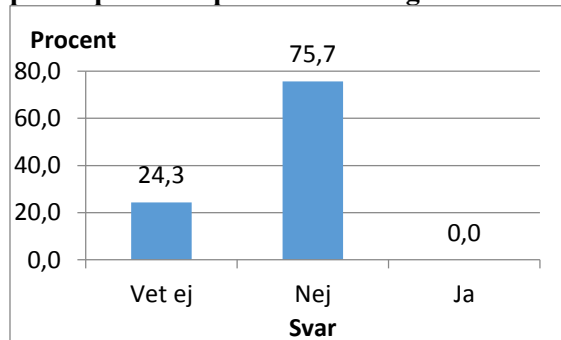

Diagram. C.1.8

Finns det något skattemässigt avdragsgillt privat pensionssparande i Sverige år 2016?

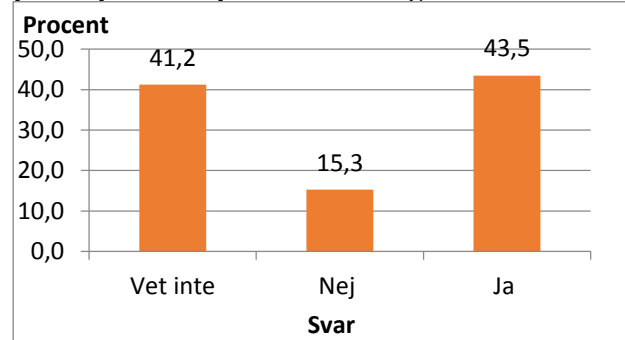

Diagram. C.2.8

Sparar eller har du tidigare sparat i IPS (individuellt pensionssparande)?

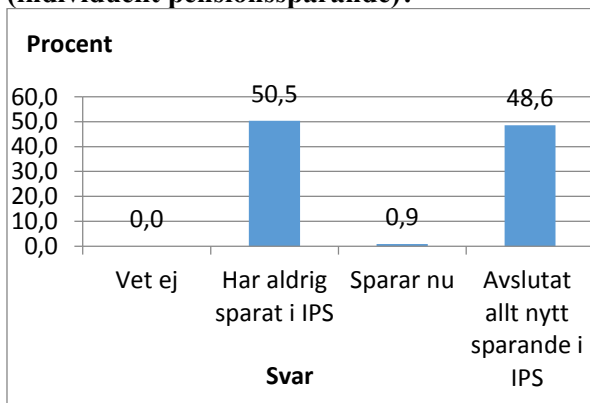

Diagram. C.1.9

Sparar eller har du tidigare sparat i IPS (individuellt pensionssparande)?

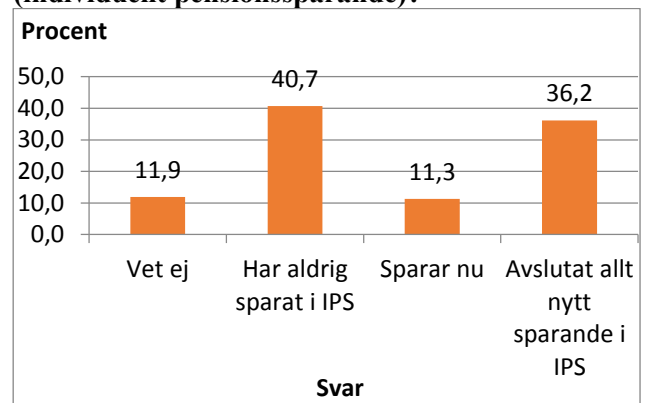

Diagram. C.2.9

Kommer sänkningen i avdragsgilla pensionssparandet påverka dig? Flera alternativ tillåtet!

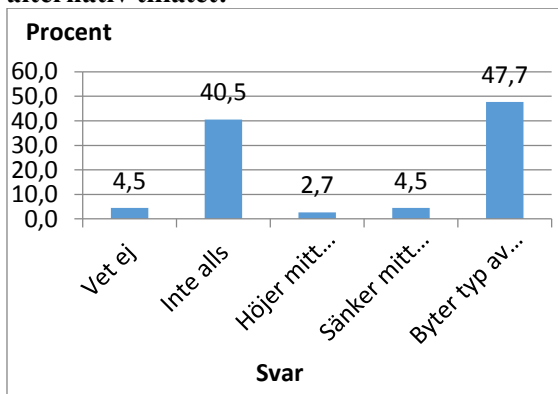

Diagram. C.1.10

Kommer sänkningen i avdragsgilla pensionssparandet påverka dig? Flera alternativ tillåtet!

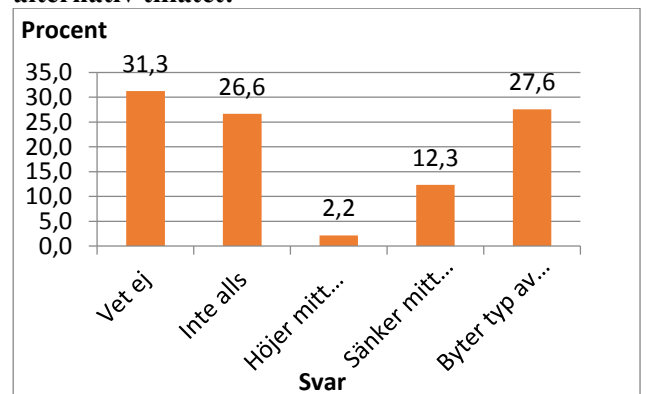

Diagram. C.2.10

På vilket sätt förvaltas ditt privata pensionssparande?

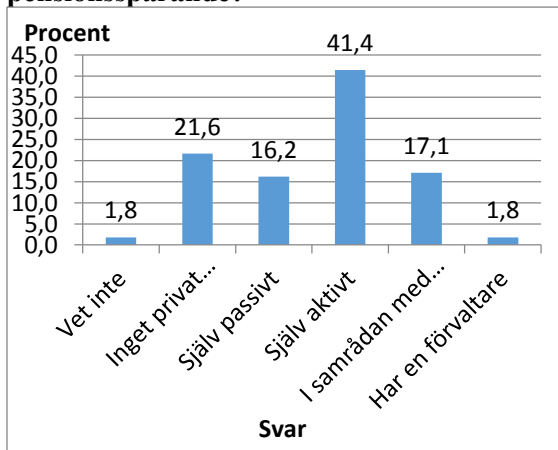

Diagram. C.1.11

På vilket sätt förvaltas ditt privata pensionssparande?

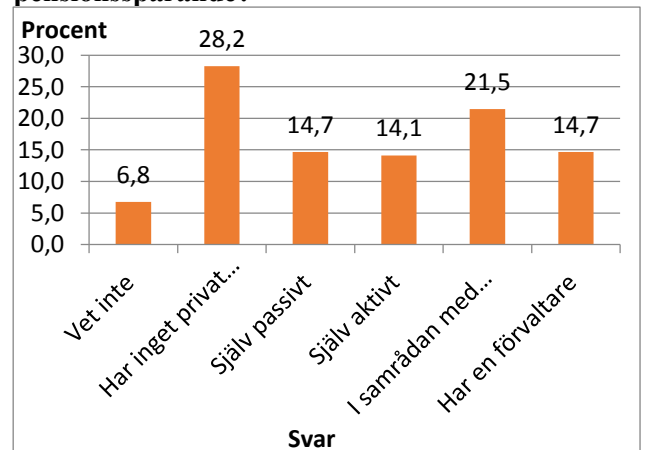

Diagram. C.2.11

Vad är den/de främsta orsaken/orsakerna till detta?

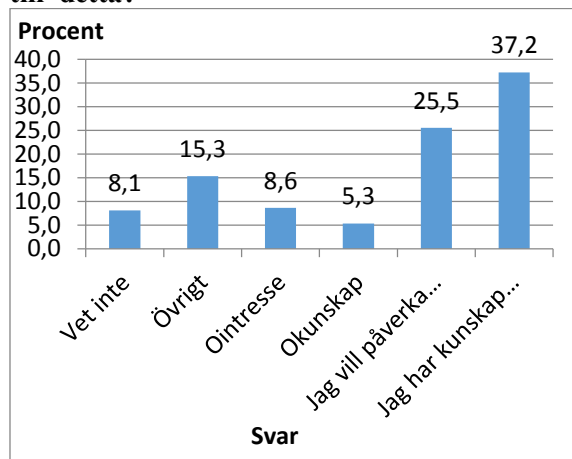

Diagram. C.1.12

Vad är den/de främsta orsaken/orsakerna till detta?

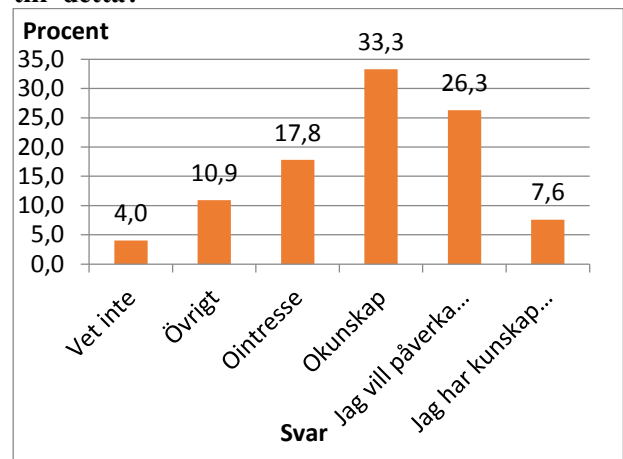

Diagram. C.2.12

Vilken av nedanstående egenskaper anser du är viktigast när det kommer till ditt val av pensionssparande?

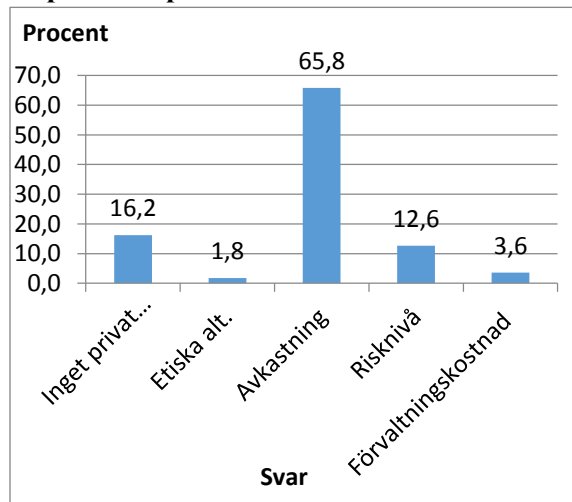

Diagram. C.1.13

Vilken av nedanstående egenskaper anser du är viktigast när det kommer till ditt val av pensionssparande?

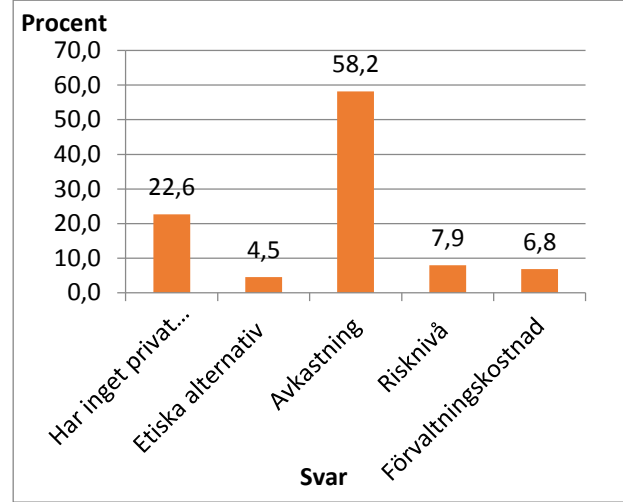

Diagram. C.2.13

Vilken typ av fonder tilltalar dig mest vad gäller privat pensionssparande?

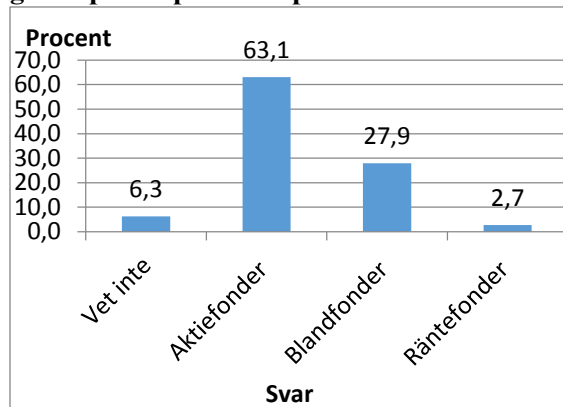

Diagram. C.1.14

Vilken typ av fonder tilltalar dig mest vad gäller privat pensionssparande?

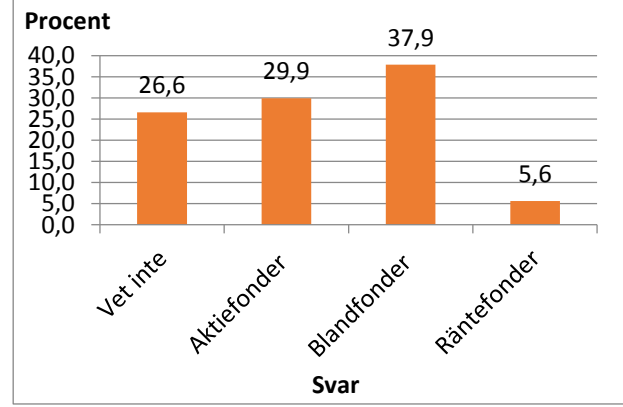

Diagram. C.2.14

Du har 10 000 kr till att placera till pensionen, vilken av följande placeringar hade du troligtvis investerat i?

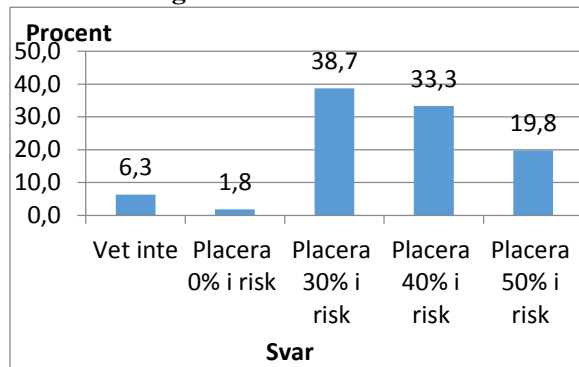

Diagram. C.1.15

Du har 10 000 kr till att placera till pensionen, vilken av följande placeringar hade du troligtvis investerat i?

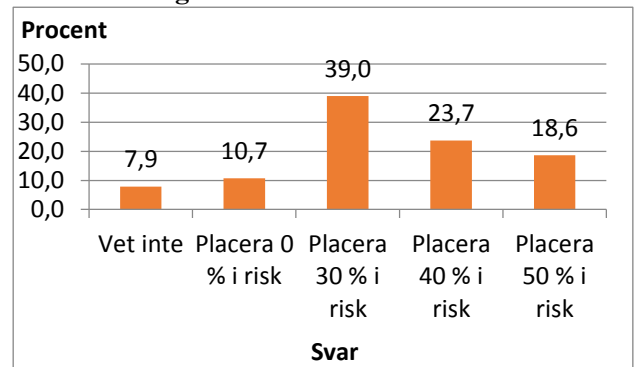

Diagram. C.2.15

Du har nu istället 100 000 kr till din pension att placera, vilken av följande placeringar hade du troligtvis investerat i?

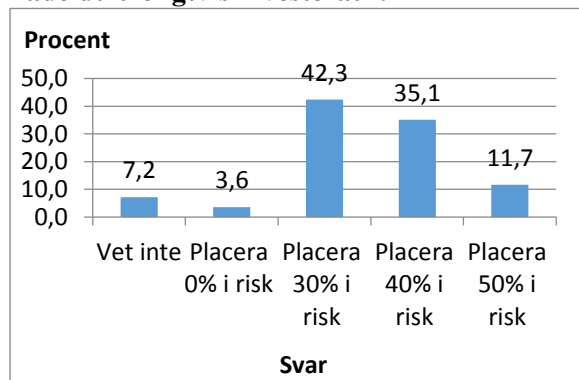

Diagram. C.1.16

Du har nu istället 100 000 kr till din pension att placera, vilken av följande placeringar hade du troligtvis investerat i?

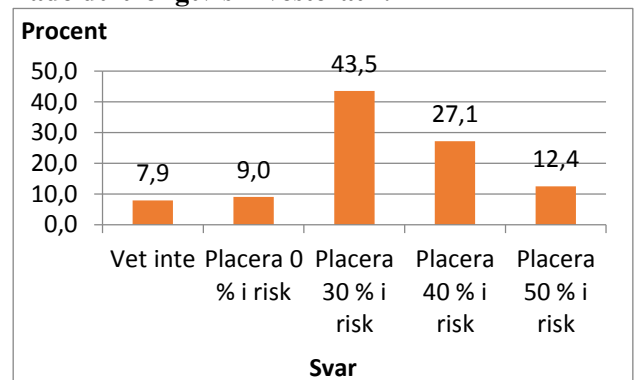

Diagram. C.2.16

Att endast investera i aktier i ett enskilt företag är vanligtvis säkrare än att placera aktier i flera olika företag. Är följande påstående sant eller falskt?

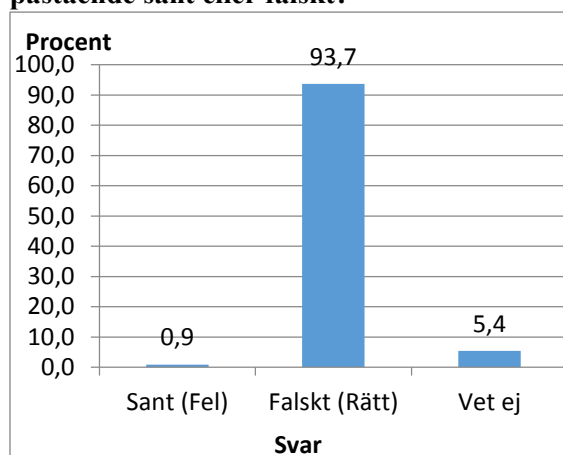

Diagram. C.1.17

Att endast investera i aktier i ett enskilt företag är vanligtvis säkrare än att placera aktier i flera olika företag. Är följande påstående sant eller falskt?

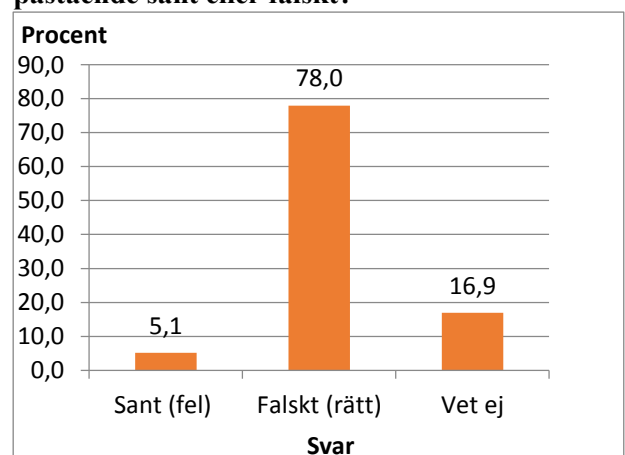

Diagram. C.2.17

Om inflationen i genomsnitt under 5 år är 2% och att räntan på ditt sparande under samma period är i genomsnitt 1%. Hur kommer detta att påverka din köpkraft om fem år?

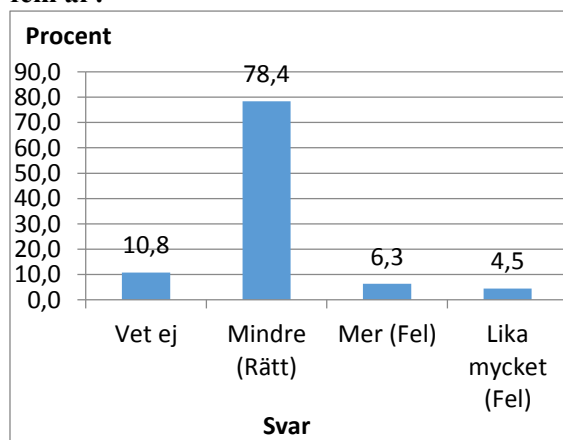

Diagram. C.1.18

Om inflationen i genomsnitt under 5 år är 2% och att räntan på ditt sparande under samma period är i genomsnitt 1%. Hur kommer detta att påverka din köpkraft om fem år?

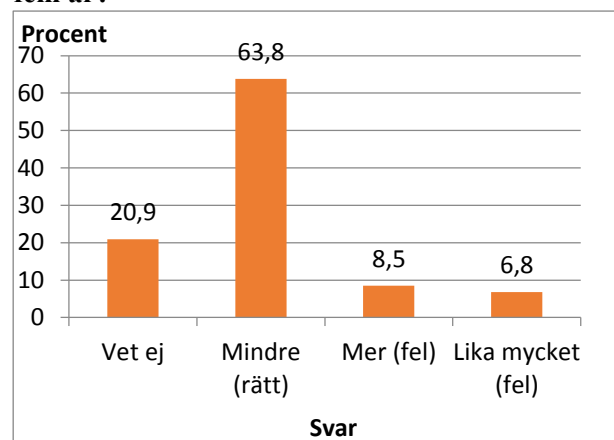

Diagram. C.2.18

Om du har 200 kronor idag och placerar dessa på ett konto med 10% årlig ränta. Antag att du inte rör pengarna under två år och att avkastningen återinvesteras på kontot. Hur mycket pengar på kontot har du då efter två år? Antag att det är skattefritt.

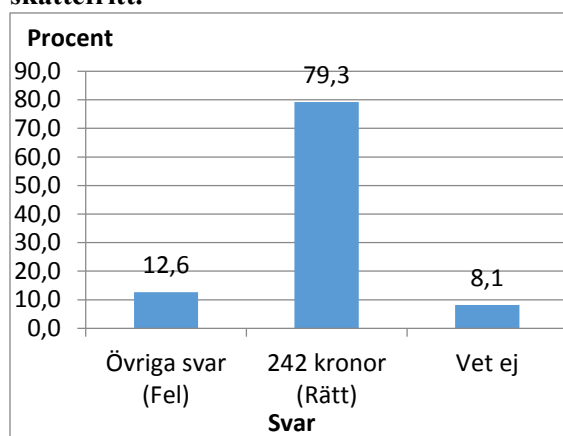

Diagram. C.1.19

Om du har 200 kronor idag och placerar dessa på ett konto med 10% årlig ränta. Antag att du inte rör pengarna under två år och att avkastningen återinvesteras på kontot. Hur mycket pengar på kontot har du då efter två år? Antag att det är skattefritt.

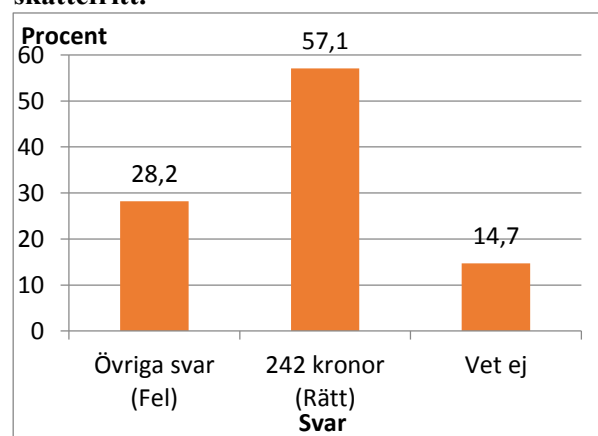

Diagram. C.2.19

Appendix D - Variabelbeskrivning

Tabell 11. Variabelbeskrivning.

Variabler	Variabelbeskrivning
<i>Ålder</i>	Individens ålder.
<i>Kön</i>	Individens kön.
<i>Högsta avslutade utbildning</i>	Individens högsta slutförda utbildning.
<i>Månadsinkomst innan skatt</i>	Individens månadsinkomst (brutto)
<i>Födelse land</i>	Om individen är född i eller utanför Sverige.
<i>Individer som pensionssparar</i>	Om individen pensionssparar privat idag.
<i>Villighet att ta risk</i>	Individens vilja att ta risk.
<i>Kunskap om IPS</i>	Frågar individen om det finns något skattemässigt avdragsgillt pensionssparande kvar.
<i>IPS sparande hos individer</i>	Om individen sparar eller tidigare har sparat i en IPS.
<i>Påverkan av förändringar kring IPS</i>	Om individen kommer påverkas av sänkningen i det skattemässigt avdragsgilla privata pensionssparandet.
<i>Förvaltning av sparande</i>	Hur individens privata pensionssparande förvaltas.
<i>Orsaker till förvaltningstyp</i>	Varför individen förvaltar på det sätt han/hon gör.
<i>Viktiga egenskaper för sparande</i>	Vilka egenskaper anser individen vara viktiga vid en investering.
<i>Fondpreferenser</i>	Hur vill individen helst placera sina investeringar.
<i>Placering 10 000 Kr</i>	Hur individen väljer att placera 10 000kr.
<i>Placering 100 000 Kr</i>	Hur individen väljer att placera 100 000kr.
<i>Kunskap om risk</i>	Kunskapsfråga gällande investeringsrisk.
<i>Kunskap om inflation</i>	Kunskapsfråga gällande inflation.
<i>Kunskap om ränta-på-ränta-effekter</i>	Kunskapsfråga gällande ränta.

Tabell 12. Dummies för undersökt grupp.

Dummy för undersökt grupp	Om individen svarat på enkäten avsedd för bankpersonal eller kontrollgruppen
<i>Bankpersonal</i>	Arbetar på bank
<i>Kontrollgrupp</i>	Okänd arbetsplats

Tabell 13. Beskrivning köns-dummies.

Dummy för kön	Kön
<i>Man</i>	Man
<i>Kvinna</i>	Kvinna

Tabell 14. Beskrivning av ålders-dummies.

Dummy för ålder	Levnadsår
<i>Ålder 20-24</i>	20-24
<i>Ålder 25-34</i>	25-34
<i>Ålder 35-44</i>	35-44
<i>Ålder 45-54</i>	45-54
<i>Ålder 55-64</i>	55-65

Tabell 15. Beskrivning av utbildnings-dummies.

Dummy för utbildning	Högsta avslutade utbildning
<i>Ingen formell utbildning</i>	Ingen formell utbildning
<i>Grundskoleutbildning</i>	Grundskoleutbildning
<i>Gymnasial utbildning</i>	Gymnasieutbildning
<i>Högskola/Universitet</i>	Universitet eller högskoleutbildning
<i>Högre utbildning</i>	Högre utbildning

Tabell 16. Beskrivning av inkomst-dummies.

Dummy för inkomst	Månadsinkomst
<i>Lön mindre än 15 tkr</i>	Under 15 tkr
<i>Lön 15-20 tkr</i>	15-20 tkr
<i>Lön 20-25 tkr</i>	20-25 tkr
<i>Lön 25-30 tkr</i>	25-30 tkr
<i>Lön 30-35 tkr</i>	30-35 tkr
<i>Lön 35-40 tkr</i>	35-40 tkr
<i>Lön mer än 40tkr</i>	Över 40 tkr

Tabell 17. Beskrivning pensionssparar-dummies.

Dummy för pensionssparande	Om individen pensionssparar
<i>Pensionssparar</i>	Individen pensionssparar
<i>Pensionssparar inte</i>	Individen pensionssparar inte

Tabell 18. Beskrivning kunskap om IPS-dummies.

Dummy för kunskap om IPS	Kunskap om skattemässigt avdragsgillt privat pensionssparande finns fortfarande
<i>Avdragsgillt IPS finns</i>	Individer som svarat att det fortfarande finns
<i>Avdragsgillt IPS finns ej</i>	Individer som svarat att det inte längre finns

Tabell 18. Beskrivning IPS-dummies.

Dummy för sparande inom IPS	Individens pensionssparande
<i>Sparar i IPS nu</i>	Pensionssparar i IPS (nyinsättningar)
<i>Har sparat i IPS tidigare</i>	Inget (ny-) sparande inom IPS
<i>Sparar ej i IPS</i>	Har inget sparande i IPS

Tabell 19. Beskrivning risk-dummies.

Dummy för risk	Riskgrad
<i>Låg risk</i>	1 och 2 på en skala 1-5.
<i>Riskneutralitet</i>	3 på en skala 1-5.
<i>Hög rRisk</i>	4 och 5 på en skala 1-5.

Tabell 20. Beskrivning investerings-dummies.

Dummy för risk	Föredrar att investera i...
<i>Aktiefonder</i>	Aktiefonder
<i>Blandfonder</i>	Blandfonder
<i>Räntefonder</i>	Räntefonder

Tabell 21. Beskrivning av förvaltnings-dummies.

Dummy för förvaltning	Hur individen sköter förvaltning av pensinssparandet
<i>Förvaltar själv aktivt</i>	Individen förvaltar det själv aktivt
<i>Förvaltar själv passivt</i>	Individen förvaltar det själv passivt
<i>Förvaltar i samrådan med bank</i>	Individen förvaltar det i samrådan med bank
<i>Har förvaltare</i>	Individen har en förvaltare
<i>Har inget pensionssparande</i>	Individen har inget pensionssparande

Tabell 22. Beskrivning av orsak-dummies.

Dummy för orsak	Orsak till val av förvaltning av pensionssparande
<i>Ointresse av placeringar</i>	Individen har inget intresse av placeringar
<i>Okunskap om placeringar</i>	Individen har ingen kunskap om placeringar
<i>Kunskap om placeringar</i>	Individen har kunskap om placeringar
<i>Vill påverka placeringarna</i>	Individen vill kunna påverka sitt sparande
<i>Övrigt</i>	Individen uppgav en anledning utöver ovanstående

Appendix E

Stata regressioner – Behandling av data

För att kunna få in informationen i stata behövde svaren först omvandlas till siffror.

1. Ålder:

20-24 = 1
25-34 = 2
35-44 = 3
45-54 = 4
55-64 = 5

2. Kön:

Man = 0
Kvinna = 1

3. Högsta avslutade utbildning:

Ingen = 0
Grundskola = 1
Gymnasium = 2
Universitet/högskola = 3
Högre = 4

4. Månadsinkomst innan skatt:

Under 15 tkr = 1
15-20 tkr = 2
20-25 tkr = 3
25-30 tkr = 4
30-35 tkr = 5
35-40 tkr = 6
Mer än 40 tkr = 7

5. Födelseland:

Utomlands = 0
Sverige = 1

6. Hur villig är du att ta risk:

Ovillig att ta risk = 1
Villig att ta lite risk = 2
Villig att ta en del risk = 3
Villig att ta risk = 4
Starkt villig att ta risk = 5

7. Pensionssparar du privat (ej tjänstepension):

Vet inte = 0
Nej = 1
Ja = 2

8. Finns det något skattemässigt avdragsgillt privat pensionssparande i Sverige år 2016:

Vet inte = 0
Ja = 1
Nej = 2

9. Sparar eller har du tidigare sparat i IPS (individuellt pensionssparande):

Vet ej = 0
Har aldrig sparat i IPS = 1
Sparar nu (nyinsättningar) = 2
Har tidigare sparat men avslutat allt nytt sparande i IPS = 3

10. Kommer sänkningen i avdragsgilla pensionssparandet påverka dig: Flera alternativ tillåtet!

Vet ej = 0
Inte alls = 1
Höjer mitt pensionssparande = 2
Sänker mitt pensionssparande = 3
Byter typ av sparande = 4

11. På vilket sätt förvaltas ditt privata pensionssparande:

Vet inte = 0
Har inget privat pensionssparande = 1
Förvaltar det själv passivt = 2
Förvaltar det själv aktivt = 3
Förvaltar själv i samrådan med bank = 4
Har en förvaltare = 5

12. Vad är den/de främsta orsaken/orsakerna till detta:

Vet inte = 0
Övrigt = 1
Ointresse = 2
Okunskap = 3
Jag vill själv påverka min pension = 4
Jag har kunskap inom ämnet = 5

13. Vilken av nedanstående egenskaper anser du är viktigast när det kommer till ditt val av pensionssparande:

Har inget privat pensionssparande = 0
Miljö/etiska alternativ = 1
Avkastning på sparande = 2
Risknivå på sparande = 3
Förvaltningskostnad = 4

14. Vilken typ av fonder tilltalar dig mest vad gäller privat pensionssparande:

Vet inte = 0
Aktiefonder = 1
Blandfonder = 2
Räntefonder = 3

15. Du har 10 000 kr till att placera till pensionen, vilken av följande placeringar hade du troligtvis investerat i:

Vet ej = 0
10 000 kr med 100% säkerhet = 1
En placering där du får 9000 kr med 30% sannolikhet och 14 000kr med 70% sannolikhet = 2
En placering där du får 7000 kr med 40% sannolikhet och 16 000kr med 60% sannolikhet = 3
En placering där du får 5000 kr med 50% sannolikhet och 20 000kr med 50% sannolikhet = 4

16. Du har nu istället 100 000 kr till din pension att placera, vilken av följande placeringar hade du troligtvis investerat i?

Vet ej = 0
100 000 kr med 100% säkerhet = 1
En placering där du får 90 000 kr med 30% sannolikhet och 140 000 kr 70% sannolikhet = 2
En placering där du får 70 000 kr med 40% sannolikhet och 160 000 kr 60% sannolikhet = 3
En placering där du får 50 000 kr med 50% sannolikhet och 200 000 kr 50% sannolikhet = 4

17. Att endast investera i aktier i ett enskilt företag är vanligtvis säkrare än att placera aktier i flera olika företag. Är följande påstående sant eller falskt:

Sant och vet ej (fel) = 0
Falskt (rätt) = 1

18. Om inflationen i genomsnitt under 5 år är 2% och att räntan på ditt sparande under samma period är i genomsnitt 1%. Hur kommer detta att påverka din köpkraft om fem år:

Mer, lika mycket vet ej (fel) = 0
Mindre (Rätt) = 1

19. Om du har 200 kronor idag och placerar dessa på ett konto med 10% årlig ränta. Antag att du inte rör pengarna under två år och att avkastningen återinvesteras på kontot. Hur mycket pengar på kontot har du då efter två år? Antag att det är skattefritt:

Allt annat (fel) = 0
242 (rätt) = 1

